

Karlova Univerzita
Fakulta humanitních studií

Antropologie

Michaela Šmídová

Běloruští azylanti v České republice
a vybrané otázky
sociokulturní adaptace

Disertační práce

Vedoucí práce : PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc.

2008

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně a s využitím uvedených pramenů a literatury.

Michaela Turečková

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat především svým respondentům, kteří mi ochotně věnovali svůj čas a otevřeně se mnou hovořili o svých životech. Děkuji také své školitelce PhDr. Mirjam Moravcové, DrSc. za její dlouhodobou pomoc při mém studiu. A nakonec děkuji svým blízkým, kteří mě tolik podporovali a povzbuzovali.

Obsah

ÚVOD	5
<i>STRUKTURA PRÁCE</i>	7
VYMEZENÍ PROBLÉMU A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	9
METODA A POUŽITÉ POSTUPY	15
TERÉNNÍ VÝZKUM	18
SOCIÁLNĚ-DEMOGRAFICKÁ STRUKTURA SOUBORU RESPONDENTŮ	20
ČESKÁ SPOLEČNOST : KDO JSOU TO VLASTNĚ BĚLORUSOVÉ?	25
<i>SITUACE PRO MENŠINY A CIZINCE V ČESKÉ REPUBLICE – POHLED VÝZKUMU NACIONALITA</i>	<i>27</i>
<i>JAK SE MAJÍ CIZÍ PŘÍCHOZÍ CHOVAT A ŽÍT?</i>	31
<i>BĚLORUSOVÉ: SOUHLASÍ ČEŠI S JEJICH PŘÍTOMNOSTÍ?</i>	32
REFLEXE BĚLORUSKÝCH DĚJIN A SOUVISLOSTÍ BĚLORUSKÉ A ČESKÉ HISTORIE	37
BĚLORUŠTÍ AZYLANTI V ČESKÉ REPUBLICE - STATISTICKÉ ÚDAJE	51
<i>POČET BĚLORUSKÝCH ŽADATELŮ O AZYL A ZÍSKANÝCH AZYLŮ : VÝVOJ SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE (1996 – 2007)</i>	51
<i>BĚLORUŠTÍ ŽADATELÉ O AZYL A AZYLANTI: STRUČNÉ NASTÍNĚNÍ ČESKÉ SITUACE V POROVNÁNÍ S DALŠÍMI ZEMĚMI</i>	54
ODCHOD Z BĚLORUSKA A PŘÍCHOD DO ČESKÉ REPUBLIKY	58
<i>DŮVODY ODCHODU : POLITICKÁ SITUACE VE SPOJENÍ S OSOBNÍMI PROBLÉMY</i>	58
<i>DŮVODY PRO VÝBĚR ČESKÉ REPUBLIKY : KULTURNÍ BLÍZKOST A BEZPEČNOST</i>	61
<i>PŘÍCHOD DO ČESKÉ REPUBLIKY: PRVNÍ DNY A ČEKÁNÍ NA AZYL</i>	65
BUDOVÁNÍ „ČESKÉ“ EXISTENCE	73
<i>BYDLENÍ - KLÍČOVÁ PODMÍNKA PRO ZAČÁTEK „NOVÉHO“ ŽIVOTA</i>	73
<i>PRÁCE JAKO „VELKÁ ZKOUŠKA“ V PROCESU ADAPTACE</i>	79
VNÍMÁNÍ KULTURNÍCH PODOBNOSTÍ A ROZDÍLŮ JAKO SOUČÁST PROCESU ADAPTACE	89
NÁBOŽENSTVÍ – JAK JE DŮLEŽITÉ?	98

ŽIVOT V BĚLORUSKÉ KOMUNITĚ	105
<i>SKARYNA – BĚLORUSKÝ SPOLEK S NEJDELŠÍ TRADICÍ</i>	107
<i>SVAZ BĚLORUSŮ V ZAHRANIČÍ – MALÉ A MĚNĚ FORMALIZOVANÉ SDRUŽENÍ</i>	119
<i>VZÁJEMNÉ VZTAHY SKARYNY A SVAZU BĚLORUSŮ V ZAHRANIČÍ</i>	121
<i>NEFORMÁLNÍ VZTAHY MEZI BĚLORUSY V ČESKÉ REPUBLICĚ</i>	122
<i>HODNOCENÍ STAVU BĚLORUSKÉ KOMUNITY V ČR POHLEDEM AZYLANTŮ</i>	124
BĚLORUSKÁ IDENTITA V EMIGRACI	126
<i>„ROZDĚLENÉ“ BĚLORUSKÉ IDENTITY</i>	127
<i>„BĚLORUSTVÍ“ A ČESKÁ ZKUŠENOST AZYLANTŮ</i>	128
<i>ATRIBUTY „BĚLORUSTVÍ“ PODLE RESPONDENTŮ</i>	129
NEJISTÁ BUDOUCNOST?	137
<i>BUDOUCNOST BĚLORUSKA JAKO OSOBNÍ BUDOUCNOST?</i>	139
<i>ČESKÉ OBČANSTVÍ JAKO DILEMA</i>	141
<i>„OBYČEJNÁ“ BUDOUCNOST</i>	143
ZÁVĚR	145
POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATURA	151
OSTATNÍ ZDROJE (INTERNETOVÉ STRÁNKY A DATOVÉ SOUBORY)	154

Úvod

Základním cílem předkládané práce je nahlédnout do složitého procesu sociokulturní adaptace, kterým postupně prochází vybraná skupina migrantů. Přesněji, nebudu se zabývat procesem adaptace jako celkem, ale spíše reflexí některých částí tohoto procesu. Tedy tak, jak ho vnímají samotní aktéři-migranti. Nebudu ho sledovat „objektivně“, ale zaměřím se především na jeho „subjektivní“ stránku, to znamená na osobní postoje a hodnocení respondentů. Adaptaci chápu jako do značné míry otevřený proces, v němž hraje roli velké množství okolností: jeho hlavními aktéry jsou tak samotní migranti a jejich velmi individuální „schopnosti“ vyrovnat se s novou životní situací, hostitelská země a jí nastavené podmínky pro příchozí, ale také kulturní i geografická blízkost/vzdálenost migrantů a majority nebo naladění majority vůči příchozím jinoetnickým skupinám. Sociokulturní adaptace je tedy dlouhodobý proces, který se odehrává nejen na straně nově příchozích, ale ovlivňuje i majoritní populaci hostitelské země.

V tomto případě jsou konkrétními aktéry výzkumu běloruští emigranti-azylanti, kteří přišli a stále přicházejí do České republiky. Představují jednu z mnoha migračních skupin, které se v České republice objevily a objevují od začátku 90. let 20. století, kdy se postupně zhroutily nedemokratické režimy ve Východní Evropě, a kdy se v mnohem větší míře otevřely hranice. Právě tato skutečnost přinesla změnu politicko-spoločenského klimatu v celé Evropě (a potažmo i na celém světě) a vedla také k rozpadu Sovětského svazu a k následnému vzniku samostatného Běloruska.

Můj vlastní výběr skupiny Bělorusů-azylantů byl ovlivněn několika okolnostmi. Problematikou migrace z bývalého Sovětského svazu jsem se již zabývala ve své magisterské práci. Ta se týkala Rusů dlouhodobě žijících v ČR, konkrétně jejich reflexe českého prostředí.¹ Výzkum běloruských azylantů žijících v ČR je tak nepřímým pokračováním mého zájmu o tuto problematiku. Důležité jsou rovněž okolnosti tohoto konkrétního výzkumu. Ten se totiž odehrával a odehrává v širším týmu vedeném PhDr. Mirjam Moravcovou DrSc. a PhDr. Danou Bittnerovou, CSc.. Tým se zabývá výzkumem poměrně širokého spektra různých jinoetnických skupin, a

---

¹ Šmídová, M. (2001). *Dvojitý pohled – Češi a Rusové v České republice*. (magisterská práce) Fakulta humanitních studií UK v Praze.

to nejen migračních, ale i těch, které jsou v České republice usazené dlouhodobě.² Výzkum Bělorusů-azylantů tak není v rámci takového výzkumného týmu solitérem, ale lze jej zařadit do řady podobně koncipovaných výzkumů a pokoušet se tak o nalézání obecnějších poznatků o české společnosti a jejím přijímání jinoetnických skupin a samozřejmě i opačně o zachycení reflexe českého prostředí těmi „jinými“.

Bělorusko samotné, jeho osudy a obyvatelé na začátku tohoto výzkumu ani pro mě neměli příliš jasné obrysy, česká literatura k danému tématu nebyla a dosud není příliš bohatá. Tento výzkum se tak v určité míře pokusí rozšířit povědomí alespoň o Bělorysech, se kterými se můžeme potkat v České republice.

Konkrétně, tato práce si klade za cíl představit relativně úzce definovanou skupinu lidí, či lépe jednotlivců z jedné země původu - běloruských žadatelů o azyl a později azylantů. Pro práci je zásadní okolností skutečnost, že zároveň jde často o lidi s velmi vyhraněným běloruským národním „cítěním“. Zabývám se v ní lidmi, kteří ve velké většině nazývají sami sebe politickými uprchlíky a záměrně se tak oddělují od většího migračního proudu z Běloruska zapříčiněného především ekonomickými, či přesněji pracovními, důvody. Zajímá mě to, co v souvislosti s výzkumem nově přicházejících jinoetnických skupin zajímá (samozřejmě v různých ohledech) v podstatě každého výzkumníka: jakým způsobem a jak úspěšně či neúspěšně se tito lidé vyrovnávají s naprosto novou životní pozicí – se životem v cizí, byť jim kulturně relativně blízké, zemi. Neméně důležitou součástí práce je i určitý druh reflexe českého prostředí, tak jak ho vnímají běloruští azylanti. To vše v časovém horizontu několika let (období mezi lety 2001 až 2006), během nichž jsem s nimi hovořila o jejich zdejších rodinných, pracovních i společenských osudech, a také o tom, jaká mají očekávání do budoucnosti, a to především prostřednictvím perspektivy možného návratu do domovské země. Proces, který sleduji je neukončený a nevyhodnocený jak z emické, tak z etické perspektivy a v tom tkví jeho možný přínos.

Bělorusko jako země dlouho nebyla v centru pozornosti, byla vnímána jako jeden z málo známých nástupnických států bývalého Sovětského svazu. Například nebyla ani známa skutečnost, že země patřila k nejvíce postiženým oblastem černobylskou katastrofou. Teprve v posledních několika letech je možné i v České republice

---

² Mezi publikované výstupy tohoto týmu patří např. : Bittnerová, D., Moravcová, M. a kol. (2005). *Kdo jsem a kam patřím*. Praha : Sofis. ; Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.) (2006). *Etnické komunity v české společnosti*. Praha : Ermat.

pozorovat zvýšený zájem o tuto oblast, a to především v politických souvislostech. Hlavní informace či zprávy o Bělorusku se týkají současného prezidenta Alexandra Lukašenka, ale o běloruské historii, společnosti eventuálně kultuře nejsou rozšířené v České republice téměř žádné vědomosti ani specifické představy. Proto považuji i přiblížení tohoto kulturně-historického a sociálního pozadí za jeden ze sice vedlejších, ale neméně důležitých cílů této práce. Zdá se totiž, že bez hlubších souvislostí nelze pochopit ani postoje a pozice běloruských azylantů.

„Případ“ běloruských azylantů vnímám jako velmi specifický tím v jakém čase, prostoru a za jakých okolností se odehrává. Zkoumán zde úzce vymezenou skupinu, která rozhodně netvoří hlavní proud migrace z Běloruska. Primárně jde o emigraci vynucenou politicko-spoločenskými podmínkami, a tato emigrace je také sama o sobě jedinečnou událostí. Je migračním procesem, který nelze jako takový zobecňovat a ani vůči němu hledat nějaké přímé paralely, snad jen jednotlivé podobnosti. Časově sledované události spadají do přelomu 20. a 21. tisíciletí. Migračním prostorem je v širokém slova smyslu až dramaticky se měnící Evropa. Okolnostmi, které formují podobu tohoto typu emigrace, je potom konstelace společensko-politických dějů na straně Běloruska i České republiky.

Struktura práce

Předkládaná práce je rozdělena na dvě základní části. První je zaměřena na teoretické a metodologické zakotvení zkoumaného tématu. Druhá a rozsáhlejší, poznatková část tvoří jádro práce a jsou v ní představeny interpretace a analýzy, které vycházejí z dat získaných v rámci terénního výzkumu běloruských azylantů.

V první části (*Vymezení problému a výzkumných otázek, Metoda a použité postupy, Terénní výzkum a Sociálně-demografická struktura souboru respondentů*) představuji rámec, který ohraničuje výzkumný prostor a podrobně definuje výzkumnou skupinu. Snažím se zde pojmenovat výzkumné otázky a následně představit skupinu respondentů. Jednotlivé kapitoly slouží především k tomu, aby byl dobře patrný způsob mého uvažování o vymezeném problému a postupy v terénním výzkumu.

Druhá část je věnována především konkrétním poznatkům, které jsem při svém terénním výzkumu získala. Nicméně vlastní analytickou část, jejíž náplní jsou výpovědi respondentů a jejich interpretace, předcházejí dvě důležité kapitoly.

První z nich, *Česká společnost: kdo jsou vlastně Bělorusové ?* je věnovaná jakési stručné (re)konstrukci situace, se kterou se mohou při svém příchodu setkat příslušníci jinoetnických skupin (i Bělorusové). Tedy, jde o zaznamenání a naznačení postojů české veřejnosti k problematice soužití Čechů a nově příchozích (Bělorusů). Základem kapitoly je využití vybraného výzkumu, který se soustředí na otázky přijímání cizinců a menšin českou společností.

Druhá je potom kapitola *Reflexe běloruských dějin a souvislosti běloruské a české historie*. Ta je věnovaná především stručnému a do značné míry subjektivnímu pohledu respondentů na běloruské dějiny a také historickým souvislostem bělorusko-českých (československých) vztahů. Vychází zejména z literatury, která je zpracována běloruskými historiky, ale v omezeném rozsahu je použita rovněž literatura česká a anglicky psaná. Tuto část považuji za významnou, protože případného čtenáře uvádí do „prostoru“, který formoval respondenty mého výzkumu a také přímo či nepřímo ovlivnil jejich „osobní dějiny“.

Následující kapitoly (*Odchod z Běloruska a příchod do České republiky, Budování „české“ existence, Vnímání kulturních podobností a rozdílů jako součást procesu adaptace, Náboženství – jak je důležité?, Život v komunitě, Běloruská identita v emigraci, Nejistá budoucnost?*) se věnují již samotné hloubkové interpretaci a analýze rozhovorů, které vznikly v rámci terénního výzkumu.

V poslední kapitole (*Závěr*) se pokusím o závěrečné shrnutí své práce, kde pojmenuji nejdůležitější poznatky.

Vymezení problému a výzkumných otázek

Jak jsem již naznačila v samotném úvodu své práce, problematikou Bělorusů, případně běloruských azylantů žijících v České republice se mnoho prací (a potažmo výzkumů) nezabývá. Je to dáno především relativně krátkou dobou jejich života v ČR, spíše malou početností a „viditelností“ dané skupiny. Pokud nějaké výzkumy pojednávají o Bělорusech, pak jsou Bělорusové obvykle začleněni do společnosti jiných národů přicházejících z teritoria bývalého Sovětského Svazu (jako jsou Ukrajina, Moldávie, Rusko). Zabývají se častěji pracovní migrací³ nebo i řízenou migrací českých krajanů z území bývalého SSSR⁴. Výzkumy se také týkají azylantů obecně, což znamená, že jsou do nich zahrnuti také běloruští azylanti. Aktuálně (rok 2007) se na půdě Etnologického ústavu AV ČR problematikou azylantů zabývá projekt *Integrace azylantů v České republice* a jeho „objektem“ jsou mimo jiné azylanty i běloruští azylanti.

Takto specificky a úzce ohraničený výzkum, tj. běloruští azylanti v ČR a některá témata spojená s jejich adaptací do české společnosti, proto může přispět k poněkud hlubšímu a zároveň cílenějšímu poznání nejen specificky běloruských azylantů, ale snad alespoň částečně i Bělорusů a Bělорuska jako takového.

V této práci se budu zabývat migrační skupinou (respektive jejími některými členy), jejíž odchod z domovské země lze označit jako vynucený (*forced*). Vynucená migrace (*forced migration*) podle Demutha (2000: 38) může být způsobená buď přírodními katastrofami, jako jsou zemětřesení, povodně aj., a nebo člověkem, tj. potlačováním lidských práv nebo občanskou válkou. Starší Petersenova typologie (Jansen (ed.), 1970: 58-61) podobně hovoří o nedobrovolné migraci a rozděluje ji na *vynucenou*, míněno přírodními katastrofami a *vnucenou*, způsobenou nerovnými mocenskými vztahy. V případě běloruských respondentů jde o migraci, kterou podnítily politické a společenské poměry v zemi po roce 1994, kdy se k moci po prezidentských volbách dostal Alexandr Lukašenko.

---

³ Například krátkou stať věnoval pracovní migraci z Bělорuska do České republiky Jan Černík ve výzkumné zprávě *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu* z roku 2004.

⁴ Příkladem může být práce *Češi z Bělорuska* autorů Zdeňka Uherka, Nadi Valáškové a Stanislava Broučka z roku 1997.

Ať už pojmenováváme migraci jako vynucenou nebo vnucenou, jejími aktéry se stávají lidé, kteří byli nějakým způsobem „dotlačeni“ k rozhodnutí odejít. Po té, co vstoupili na území České republiky, ocitli se nejdříve v situaci žadatele o azyl a později uprchlíka/azylanta, tj. toho, kdo získal azyl. Jako oficiálně uznání uprchlíci jsou chráněni hostitelskou zemí a mají zaručená určitá práva. Přičemž uprchlíkem podle Ženevské úmluvy, kterou přijala v roce 1951 do svého právního rámce i Česká republika, je : „*a person who, pursuant to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees, owing to well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group, or political opinion, is outside the country of his or her nationality and is unable, or owing to such fear, unwilling to avail himself or herself of the protection of that country.*”⁵

Jak jsem deklarovala v samotném úvodu své práce, budu se zabývat procesem sociokulturní adaptace, jímž procházejí azylanti z Běloruska. K adaptaci v souvislosti s problematikou migrace se přistupuje velmi různě. Adaptace je totiž často volně zaměňována s integrací (např. Nosková, 2007 nebo Uherek, 2002), případně je vnímána jako předstupeň integrace či asimilace. Může být také chápána buď jako konečný stav vyjadřující obecně začlenění do společnosti nebo jako dynamický proces, který je možné sledovat v různých fázích.

Například v teorii *kulturního šoku* podle Oberg (1960: 170 - 179) lze adaptaci (v tomto případě vnímanou jako proces), již prochází jednotlivec (to, znamená každý, kdo se z nějakého důvodu rozhodl žít jinde, tedy nikoliv *explicite* azylant) rozdělit do několika období. První z nich je obdobím „lábánek“ nebo obyčejného turistického zájezdu (*honeymoon, tourist phase*), kdy je pro příchozího vše nové a zajímavé, druhé období je „krizové“ (*crisis phase*), kdy naopak převládá zklamání, stesk po domově, frustrace. Pro třetí období je charakteristické vyrovnávání se s danou situací a orientaci v ní (může jít ale také o vyrovnání se situací tím, že člověk se záměrně drží v izolaci od vnějšího prostředí) (*adjustment phase*), čtvrté období je pak určitým završením, kdy dochází ke stabilizaci a k adaptaci na/do nové(ho) prostředí (*adaptation phase*).

---

⁵Zdroj:

<http://www.iom.int/jahia/Jahia/cache/offonce/pid/523;jsessionid=A0D1B4620061088DE02B64F4EE235975.worker02>, staženo 3. března 2008

J.W. Berry ve svém sociálně psychologickém *konceptu akulturace* pak rozlišuje čtyři základní adaptační strategie jednotlivců a soustředí se tak spíše na výsledky daného procesu. Jednotlivé adaptační strategie jsou charakterizovány různou snahou jednotlivce, a v případě této práce jde o migranta, udržet si domovskou kulturu nebo se naopak začlenit do kultury hostitelské. První strategií (či přístupem) může být asimilace, která vede k úplnému přijetí zvyků, norem a základních pravidel hostitelské kultury. Integrace naproti tomu je strategií vedoucí k biculturalismu, kdy jednotlivec uchovává svou původní kulturu, ale zároveň se snaží přijmout i tu hostitelskou. Identifikuje se s oběma. Pokud se naopak jednotlivec rozhodne stýkat se jen s lidmi, kteří pocházejí z jeho rodné země a kontakty s hostitelskou kulturou omezuje na minimum, dochází k separaci. Nakonec marginalizace je v pojetí Berryho případ, kdy se jednotlivec neidentifikuje ani s jednou (tj. ani původní, ani hostitelskou) kulturou. Zároveň Berry uvádí, že nejčastější adaptační strategií jednotlivců bývá snaha o integraci, o níž ale hostitelská společnost nemá vždy zájem. (Berry, Sam, 1997: 291-326)

Rovněž z pozice psychologa a zároveň člověka s osobní emigrační zkušeností nahlíží na adaptaci Jiří Diamant. Adaptaci v emigraci označuje jako znovupřizpůsobování (Diamant, 1995: 18) a samotný počátek takové adaptace dává do souvislosti již s rozhodnutím člověka opustit vlast. Dále charakterizuje adaptaci takto: „Tento proces (proces adaptace) probíhá u různých jedinců různě rychle, někdy s obdobími stagnace či deprese, v souvislosti s přizpůsobivostí jedince, jeho věkem, osobní historií, citovými vazbami na minulost a zvláště pak na osoby a prožitky, které daný emigrant ve vlasti zanechal.“ (1995: 163). Současně považuje adaptaci za jakýsi předstupeň integrace, nebo naopak: integrace je podle něj vyšším stupněm adaptace. Rovněž zdůrazňuje oboustrannost adaptace případně integrace, to znamená, že samotný proces není ovlivněn jen daným jednotlivcem a jeho dispozicemi, ale i „dispozicemi“ hostitelské společnosti. (Diamant, 1995: 109-110)

Představené teorie či modely adaptace jsou psychologicky orientované, ale je možné se jimi inspirovat i při etnologickém/etnografickém výzkumu. Při výzkumu emigrantů či konkrétně azylantů je totiž dobré mít na paměti, že jsou pod velkým a dlouhodobým psychickým tlakem, a že jsou v každém okamžiku ovlivňováni svou vlastní osobností a vlastními pocity z „emigrační“ situace. Zde uvedené psychologické modely tak evidentně počítají s nejméně dvěma obecnými a vzájemně

propojenými dimenzemi adaptace, a to sociokulturní adaptací a psychologickou adaptací.

Jak mohou vypadat jednotlivé části adaptačního procesu z perspektivy českého etnologa ukazuje například také Stanislav Brouček (nedatováno),⁶ který zařazuje adaptaci jako takovou do širšího migračního procesu a hovoří o několika jejích stádiích: „Proces adaptace probíhá obvykle v několika fázích (legalizace pobytu, zajištění existenčních podmínek - bydlení, zaměstnání aj., jazykové, kulturní, společenské přizpůsobení). Mezi důležité faktory adaptace patří vědomí možnosti či naopak nemožnosti návratu, dále představy přesídlelce o adaptaci, bude-li probíhat „izolovaně“ bez vztahů s ostatními obyvateli českého původu, nebo naopak v jejich blízkosti a s jejich podporou.“ Jde o poměrně volnou a širokou definici či spíše naznačení toho, co adaptace může zahrnovat, a zároveň platí, že jednotlivé adaptační fáze striktně neodděluje. Proces adaptace vnímá komplexně a ve vzájemném působení různých okolností a podmínek.

Inspirována výše uvedenými koncepty a přístupy, budu sledovat neukončený proces sociokulturní adaptace, a to z hlediska běloruských azylantů, z perspektivy jednotlivce. Budu se zabývat tím, jak jednotlivec sám vnímá svůj pobyt v hostitelské zemi, jak rozumí fungování společnosti v této zemi, jak se v ní orientuje, jak poznává její hodnoty a normy, atd., přičemž v této nové realitě s nimi nepochybně neustále konfrontuje své dosavadní zkušenosti z domovské země.

Při svém výzkumu jsem se záměrně rozhodla rezignovat na holistický přístup a zaměřila jsem se jen na některé aspekty života běloruských azylantů, které jsem formulovala jako výzkumné otázky. Tyto výzkumné otázky pak naplnily a vymežily pomyslný prostor, v němž se můj výzkum odehrával.

- 1) Obecně při výzkumu takového typu migrační skupiny, jakou představují i běloruští azylanti, nelze nechat stranou okolnosti odchodu a příchodu. Konkrétní motiv pro odchod z Běloruska a následný příchod do České republiky samy o sobě vytvářejí podstatu vybrané skupiny. Jinak řečeno bez motivů k odchodu by Bělorusové nežádali o azyl v ČR (či v jiných státech). Právě motivy představují či dokonce vytvářejí základní charakter skupiny. V první řadě má motivace k odchodu v sobě obsažen dlouhodobý aspekt, ale zároveň existuje také aktuální a určitou situací ovlivněná okamžitá motivace.

---

⁶Zdroj: <http://www.mvcr.cz/azyl/integrace2/nks01/prispevek8.pdf>, staženo 15.2.2008

Předpokládám totiž, že existuje nějaký relativně dlouhodobě působící motiv pro odchod (např. nespokojenost s vládnoucím režimem), ale v konečném rozhodnutí hraje roli konkrétní impuls pro odchod v daném okamžiku (např. konkrétní represe ze strany režimu). V případě Bělorusů považují motivaci za velmi specifickou, což ale platí v každém případě vynucené emigrace. Ta má totiž vždy své vlastní a jedinečné důvody a motivy, a proto je důležité právě motivaci zachytit. Motiv pro výběr cílové země, v tomto případě České republiky, jsou z pohledu samotného rozhodnutí odejít, emigrovat, pravděpodobně až sekundární, přesto považují za nutné pokusit se o jejich osvětlení. Například Klaus Bade (2004: 341-342) jmenuje faktory, které spoluurčovaly pohyb uprchlíků a žadatelů o azyl v 80. letech 20. století v Evropě, a které se dají do jisté míry považovat za relevantní také v souvislosti se současnými běloruskými azylanty/uprchlíky. Podle Badeho jde o blízkost výchozí a cílové oblasti, přetrvávající vazby kulturní, ekonomické, politické i jazykové, samotná migrační tradice z dřívějších historických období, různá sociální a ekonomická přitažlivost a nakonec i azylová politika cílových států.

- 2) Každodenní život v české realitě a především potom otázka pracovního uplatnění a nalezení svého místa je potom důležitou součástí mapování problému adaptace. Zdá se, že otázka místa bydlení a (dobrého) zaměstnání jsou vzájemně úzce propojeny. Při práci v místě bydliště se odehrává nejvíce sociálních kontaktů mezi azylanty a dlouhodobě usazenou populací. Práce/zaměstnání je tak považována za jednu z nejdůležitějších okolností (ne)úspěšné adaptace, a tento poznatek vychází z mnoha dosud provedených výzkumů (např. Uherek, Hošková, Otčenášek, 2002). Jaké mají v tomto smyslu možnosti a dovednosti běloruští azylanti, a jak se jejich představy „potkávají“ se skutečností?
- 3) Jak běloruští azylanti reflektují svůj život v České republice a jak ho konfrontují se svými dosavadními zkušenostmi z Běloruska? Jejich reflexe českého prostředí prizmatem znalosti běloruského života může být odrazem spokojenosti či frustrace v novém a poněkud odlišném prostředí. Tento druh přemýšlení se může dít prostřednictvím dichotomických otázek po blízkosti - vzdálenosti, či lépe podobnosti - odlišnosti mezi běloruským a českým prostředím/kulturou. Dokážou jednotlivé příklady odlišného a podobného

pojmenovat? A jak dobře/špatně se lze z hlediska respondentů vyrovnat (vyrovnávat) s českým a trochu jinak utvářeným sociálním prostředím?

- 4) Sebereflexi běloruských azylantů sleduji především v oblastech národní identity a života v běloruské komunitě. Život v emigraci nutně ovlivňuje sebeidentifikaci i sebehodnocení. Jakým způsobem ovlivnil život mimo „vlastní“ zemi jejich pohled na sebe sama i na ostatní Bělorusy, s nimiž se setkávají v ČR?
- 5) Otázka životních perspektiv a pohledů do budoucnosti je v případě azylantů velmi komplikovaná, ale domnívám se, že pomyslně uzavírá kruh, který začíná u motivů k odchodu z Běloruska. Je jejich „plánování“ budoucnosti spojené s Běloruskem nebo se už více soustředí na budovanou nebo dokonce již vybudovanou pozici v České republice? Dokážou vůbec nějak blíže (konkrétněji) formulovat své postoje vůči vlastní budoucnosti? Život v hostitelské zemi staví azylanty před dilemata, která se mohou zvětšovat ale také zmenšovat s každým dalším rokem, který stráví v emigraci.

Důležitým prvkem, který nadále zpřesňuje definici či orámování výzkumné skupiny, je také její časové zakotvení. Výzkum zaměřuji na lidi, jež žijí v roli azylanta (či nejprve žadatele o azyl) v ČR minimálně jeden až maximálně čtyři roky⁷. V tomto smyslu jsou respondenti teprve na relativním počátku sžívání se s novým životním prostorem, na počátku adaptace.

---

⁷ Vzhledem k tomu, že výzkum probíhal v průběhu několika let, je toto vymezení charakteristikou počátečního stavu, tedy toho, kdy byl uskutečněn první rozhovor.

Metoda a použité postupy

Výzkum běloruských azylantů byl koncipován jako primárně kvalitativní výzkum s využitím několika vybraných postupů. Asi nejvíce se svým charakterem blíží etnografickému výzkumu a jeho cílem je tak zejména zachycení vybraných aspektů života běloruských azylantů.⁸ Zároveň platí, že se výzkum odehrává na mikroúrovni. Což znamená na úrovni jednotlivců, případně rodinných jednotek. V takovém případě lze očekávat především originální výpovědi osobností-respondentů, které ale mohou mít určité obecnější či alespoň charakteristické vyznění nebo společné body. Ve své práci se pokusím nalézt a pojmenovat právě to, co spojuje postoje jednotlivých respondentů a zároveň zachovat a zaznamenat jejich jedinečnost.

Hlavním zdrojem dat se ve výzkumu stal **kvalitativní rozhovor**. Forma tohoto rozhovoru se konkrétněji dá určit jako rozhovor pomocí návodu nebo polo-standardizovaný rozhovor. Tento typ rozhovoru je založen na (do jisté míry) předem dané struktuře výzkumných témat. Jednotlivé části vytvořené struktury jsou tedy tvořeny okruhy otázek, kterým se výzkumník chce věnovat, a o nichž chce získat relevantní informace: vycházejí z výzkumných otázek. Obecné výzkumné otázky jsem pro potřeby rozhovorů transformovala do konkrétnější podoby, tak aby mohly být předloženy respondentům. Ne vždy se struktura témat a otázek podařila naplnit beze zbytku. Respondenti se nacházeli(nacházejí) v různých životních situacích a některá témata tak pro ně nebyla relevantní (např. respondenti mající rodinu × „singles“ respondenti), o jiných chtěli hovořit mnohem více a hlouběji. Na druhou stranu někteří nebyli vždy ochotní nebo schopní reagovat na určité otázky a věnovali jim jen krátké vyjádření.

Konkrétní, ale nikoliv striktně uplatňovaná struktura rozhovorů vycházela z následujících okruhů otázek, které jak bylo řečeno výše, navazují na výzkumné otázky:

1. Sociálně-demografické charakteristiky – otázky, které směřují k identifikaci respondentů a následně umožňují ilustraci sociální struktury

---

⁸ Např. Hendl charakterizuje etnografický výzkum jako výzkum, jehož cílem je holistický obraz dané skupiny, instituce nebo společnosti. Nemá předem jasné definované hypotézy a role etnografa je: „zjistit důvěrně známé, považovat to za neznámé a porozumět procesu, který vedl k dané formě života.“ (Hendl, 2005: 117-118)

- skupiny respondentů (odkud pochází a kde žije v ČR, jaké má vzdělání a povolání v ČR i Bělorusku, jeho rodinné poměry, náboženská denominace atd.);
2. Odchod z Běloruska / příchod do České republiky – z jakého důvodu se rozhodl(a) odejít, jak vypadala cesta z Běloruska; proč si vybral(a) Českou republiku a představy a vědomosti o této zemi; jak dlouho v ČR žije a jak dlouho čekal(a) na azyl;
  3. Zajištění existence v České republice – jak vypadá (rodinný) život; jakým způsobem bydlí a zkušenosti s prací a jejím hledáním, spokojenost, nespokojenost s prací a bydlením;
  4. Podobnosti a odlišnosti mezi běloruským a českým – co se mu (jí) tady líbí/nelíbí; co je v České republice jinak a co je naopak stejné; reakce Čechů na něj (ni)
  5. Identita – co pro něj (ni) znamená být Bělousem (Běloruskou), co to znamená být Bělousem (atributy „běloruství“); po čem se jim stýská, zda se účastní života běloruské komunity i ve spolcích a na jednotlivých akcích (frekvence, pravidelnost, vzájemná pomoc, sociální sítě) a jak tento společenský život hodnotí;
  6. Otázka životních perspektiv a směřování – přemýšlí o svém budoucím životě, případně o budoucím životě svých dětí, má nějaké plány a jsou spojené s Českou republikou (občanství?), nebo svou budoucnost staví na Bělorusku.

Kromě rozhovorů bylo důležitou součástí terénního výzkumu také **zúčastněné pozorování**. Právě tento metodický postup umožňuje výzkumníkovi nahlédnout do dění ve sledované skupině. Výzkumník je postaven do role účastníka určité sociální situace, v níž se objevují a odehrávají skutečnosti (události), které by nebylo možné zachytit výše zmíněným rozhovorem. V daném případě jsem se zúčastnila jak neformálních setkání Bělousů, tak několika oficiálních a pro komunitu významných akcí, které v České republice pořádá běloruská komunita. Šlo především o setkání při příležitosti oslav vyhlášení nezávislého Běloruska z 25. března roku 1918. Tento svátek je pro běloruskou komunitu nedůležitější v kalendáři významných dnů a

kromě oficiální části je doprovázen rovněž neoficiálním programem. Obou částí jsem se v průběhu výzkumu účastnila několikrát a byla jsem tak svědkem postupných proměn (účast, atmosféra, atd.) i vytváření jakýchsi tradic ve spojení s tímto dnem (místo, způsoby oslav, symbolika). Kromě toho jsem provedla zúčastněné pozorování také v několika rodinách respondentů, kteří byli ochotní přijmout mě jako výzkumníka ve svém vlastním prostředí.

Data pocházející z terénního výzkumu jsem následně podrobila analýze a pokusila jsem se o jejich interpretaci v jednotlivých tématických blocích, které ve výsledku tvoří jednotlivé kapitoly předkládané práce.

Kromě dat získaných v rámci terénního výzkumu prostřednictvím rozhovorů a zúčastněného pozorování jsem v omezeném rozsahu použila **studium historicky orientované literatury**, konkrétně takové, která pojednává o běloruských dějinách. Díky tomu jsem mohla zasadit subjektivní výpovědi respondentů, které měly souvislosti s běloruskými dějinnými událostmi - moderními i staršími - do srozumitelnějšího rámce. Využití tohoto druhu literatury pomohlo odhalit zdroje či základy některých názorů respondentů na „vlastní“ běloruské dějiny.⁹

Rovněž jsem věnovala pozornost vybraným **internetovým zdrojům**. Například při studiu spolkové činnosti Bělorusů se jako vhodné ukázalo využití internetových stránek dotýcných sdružení/spolků (jmenovitě spolek Skaryna a Svaz Bělorusů v zahraničí). Sledování internetových stránek představuje sice jen malé doplnění získaných informací od respondentů-členů spolků, ale aktuálnost obsahu, jazyk používající v kontaktu s návštěvníkem, nebo návštěvnost diskusních fór, mohou ilustrovat situaci a činnost spolku.

Nakonec jsem pracovala (v omezeném rozsahu) také s diametrálně odlišným druhem dat. Data pocházela z kvantitativně koncipovaného **sociologického výzkumu**. Statistickou analýzu dat z tohoto výzkumu a jejich interpretaci jsem využila v té části své práce, kde jsem se pokusila o stručné zhodnocení názorů Čechů na Bělorusy.

---

⁹ Nejvíce jsem s relevantní historickou literaturou pracovala v kapitolách *Reflexe běloruských dějin...*, *Život v běloruské komunitě, a Běloruská identita v emigraci*.

Terénní výzkum

Vlastní terénní výzkum probíhal mezi lety 2001 až 2006, přičemž jeho největší část jsem uskutečnila v letech 2002 a 2003. V dalších letech šlo především o opakované rozhovory s vybranými respondenty.

U velké části rozhovorů byla velmi důležitá osoba mého hlavního, **klíčového informátora** a prostředníka. Na některé rozhovory jsem přicházela v jeho doprovodu, u jiných pouze zprostředkoval základní kontakt. Tento klíčový informátor byl zároveň mým prvním respondentem, jeho vlastní zkušenost se mnou jako výzkumníkem mu tak do určité míry mohla pomoci lépe vysvětlit mou pozici a případně obeznámit osloveného respondenta s podobou a průběhem výzkumu. A na druhou stranu právě jeho reakce na výzkum a otázky v něm kladené ovlivnily můj další postup. Rozhovory s ním a rovněž následně s jeho manželkou pomohly nastavit určitá konkrétní pravidla výzkumu (způsob záznamu rozhovoru, délka a průběh rozhovoru, atd.), která jsem se snažila dodržovat i u dalších respondentů. O jeho důležité roli zejména při tvorbě respondentské skupiny a výběru konkrétních respondentů se více zmíním v kapitole, která pojednává o souboru respondentů.

Prostředí rozhovorů nebylo dáno mým vlastním výběrem, ale přáním a možnostmi respondentů. Ve více než polovině případů jsem byla přijata v domácím prostředí respondentů. A za těchto okolností jsem měla jako výzkumník možnost lépe nahlédnout do jejich reálného rodinného života a jeho podmínek. A všimnout si také vzájemné komunikace jednotlivých členů rodiny, zvláště pak komunikace mezi rodiči a dětmi. V souvislosti s tématem adaptace běloruských azylantů byl pro mě zajímavý zejména dorozumivací jazyk mezi dětmi a rodiči, případně mezi sourozenci. Děti mezi sebou často hovořily česky, zatímco s rodiči bělorusky nebo rusky. Někteří respondenti v domácím prostředí také ukazovali rodinná alba nebo fotografie, které nějak dokreslovaly jejich vyprávění. V rodinném prostředí se vůči výzkumníkovi chovali jako k vítanému hostu, což téměř automaticky znamenalo pohostění jídlem a pitím. Ale současně v takové situaci velmi blízkého přijetí to vyžadovalo ochotu výzkumníka recipročně se podělit i o některé své vlastní životní zkušenosti a názory. To proto, aby respondenti neměli pocit, že jsou pouze předmětem nějakého „neosobního“ výzkumu.

Zvláště mladí respondenti bez rodinných závazků však dávali přednost rozhovorům na veřejných místech, jako jsou kavárny, knihovny nebo i parky. Takové setkání bylo do jisté míry poněkud formálnější, ale zase o něco více soustředěné na dané téma rozhovoru, většinou však bylo také kratší.

Rozhovory probíhaly technikou **polostandardizovaného rozhovoru** (respektive rozhovoru pomocí návodu). Vedla jsem je v českém jazyce, a přestože jsem jako výzkumník dávala respondentům na vybranou, zda chtějí mluvit rusky nebo česky (vzhledem k tomu, že bělorusky neumím), tak v naprosté většině případů respondenti sami dávali přednost češtině před ruštinou. Jak říkali, je pro ně český jazyk příjemnější, i když ho často neovládají dokonale, byl to také důvod pro procvičení si češtiny a zároveň snaha mi i tímto způsobem vyjít vstříc. Ruština u některých má rovněž negativní společensko-politické konotace, je to jazyk země, kterou v naprosté většině vnímají jako podrobitele Běloruska.

Doba trvání rozhovorů byla velmi různá a kolísala od přibližně jedné hodiny do maximálně tří hodin. Záleželo nejvíce na tom, do jaké míry respondent byl ochotný a schopný se k výzkumným tématům vyjadřovat. S jednou třetinou respondentů jsem hovořila opakovaně (až 4krát) v časovém odstupu jednoho případně dvou let. Povědomí o jejich životní situaci a procesu adaptace dostalo dynamičtější rozměr, protože jsem díky tomu mohla sledovat i postupný vývoj jejich názorů i životní situace jako takové.

Rozhovory jsem nenahrávala, protože jsem se na počátku svého terénního výzkumu setkala s respondenty, kteří nahrávání odmítli z důvodu obav o svou anonymitu. Proto jsem se již u dalších respondentů ani nesnažila tuto možnost uvést a rozhovory jsem zaznamenávala písemně. Protože jsem pracovala s připraveným strukturovaným schématem s naznačenými klíčovými otázkami, bylo možné do něj zaznamenávat odpovědi respondentů a posléze je rychle zpracovat po skončení rozhovoru.

Jak jsem již naznačila, významné části respondentů velmi záleželo na **do držení absolutní anonymity**. Tento požadavek souvisí bezesporu s tím, že u nich existuje zvýšená citlivost vůči vlastní bezpečnosti. Se silným pocitem ohrožení se setkali právě při rozhodování opustit Bělorusko. A přestože jim Česká republika poskytla v tomto smyslu klidnější a bezpečnější existenci, pocity ohrožení u některých z respondentů i nadále přetrvávají.

Sociálně-demografická struktura souboru respondentů

Už z podstaty kvalitativního výzkumu nelze označit soubor respondentů jako reprezentativní. V souvislosti s mým souborem je rovněž potřeba zdůraznit a přiznat, že jeho **složení** bylo do značné míry ovlivněno výběrovým hlediskem mého klíčového informátora.¹⁰ Jako výzkumník jsem přicházela do pro mě neznámého prostoru a právě aktivita mého klíčového informátora udala základní směr výzkumu. Protože právě on dával podněty k návštěvám jednotlivých dotázaných, je podoba souboru tedy výrazně podmíněna jeho iniciativou a možnostmi a rovněž jeho vazbami na konkrétní dotazované. Respondenti pocházeli z okruhu známých, které získal při svém pobytu v azylových zařízeních, případně se s nimi seznámil až během aktivit běloruské komunity, jako jsou například schůzky běloruského spolku Skaryna.

Nicméně popsaný postup klíčového informátora neznamena to, že by respondenti byli jen jeho přáteli, respektive jen ti, s nimiž je (byl) v častějším kontaktu. Sám se považuje za člověka, který se v rámci dané komunity snaží dobře vycházet prakticky s každým a v rámci jinak poměrně různorodé skupiny Bělorusů-azylantů se proti nikomu nevymezuje. Podle tohoto svého osobního přístupu se také snažil postupovat při výběru možných respondentů. A jak se následně ukáže v analytické části této práce, takto vystavěný soubor je diferencovaný nejen v rámci českého prostředí (tzn. z hlediska místa života v ČR i v Bělorusku, možností či schopností uplatnění aj.), ale i svými názory a postoji vůči jednotlivým výzkumným tématům.

Základní premisou pro skladbu souboru respondentů ale byl především požadavek na to, aby respondenty byli lidé přicházející z Běloruska, kteří k České republice požádali o azyl nebo již azyl získali. Ostatní charakteristiky souboru jsou tedy výsledkem, v němž se prolíná již zmíněné osobní angažmá informátora s primární podmínkou, že dotázanými mají být běloruští žadatelé o azyl nebo azylanti.

Složení souboru respondentů představuji pomocí několika **základních sociálně-demografických charakteristik**, které jsou doplněny dalšími informacemi o tom, z jakých podmínek respondenti přicházejí a v jaké situaci se nacházejí v okamžiku rozhovoru. Podoba sledované skupiny do velké míry může ovlivnit výsledky mého

---

¹⁰ Klíčovým informátorem byl muž ve věku 35 let a s vysokoškolským vzděláním, který přišel se svou rodinou (manželkou a dvěma dětmi) do České republiky v roce 1999, získal azyl a v době rozhovoru žil v Ústí nad Labem. Byl současně i mým prvním respondentem, a proto i jeho výpovědi (stejně jako jeho manželky) jsem zařadila do výzkumného souboru.

výzkumu, a z tohoto hlediska co nejpřesnější představení zúčastněných respondentů považuji za velmi důležitou součást své práce. (Důležitá poznámka: v dalším textu, kde pracuji s konkrétními výpověďmi respondentů, používám některé z těchto charakteristik (pohlaví, přibližný věk, vzdělání a místo bydliště v ČR) tak, aby bylo možné jednotlivé respondenty identifikovat a rozlišit pro účel práce a z pohledu čtenáře, avšak při současném zachování jejich anonymity.)

→ **Pohlaví:** většina respondentů jsou muži, v souboru je celkem 9 (30 %) žen a 21 (70 %) mužů. Tato skutečnost mohla být ovlivněna tím, že klíčovým informátorem byl muž. Proto i lidi, které „vybíral“ pro výzkum se rekrutovali spíše mezi muži, s nimiž měl bližší vztahy. Zároveň však platí, že obecné genderové rozložení azylantů z Běloruska je spíše ve prospěch mužů, i když zdaleka ne tak výrazně. Například u těch, co azyl získali, je poměr muži-ženy: k 31.12 2006 bylo z celkem 227 běloruských azylantů 57 % mužů a necelých 43 % žen (tj. 97 žen).¹¹

→ **Věk:** V první řadě je potřeba zdůraznit, že v průběhu rozhovorů jsem se nedotazovala na přesný věk respondentů, veškeré údaje jsou v tomto směru mým osobním odhadem. Přesný věk nechápu jako nutnou podmínku tohoto výzkumu, spíše jsem se soustředila na zařazení respondentů do určité věkové či lépe generační skupiny. Věkové/generační rozložení souboru je relativně různorodé. Rozpětí věku respondentů se pohybuje mezi přibližně 20 lety až po 60 let. To znamená, že jsou to lidé v ekonomicky aktivním věku. V daném věkovém rozpětí je nejméně lidí, kteří se blíží nejvyšší odhadované hranici (tj. 60 letům). Naopak nejvíce lidí je ve věku mezi 30 až 39 lety (14 respondentů). Nejmladších respondentů mezi 20 a 29 lety je celkem 6. V tomto smyslu rozložení souboru kopíruje obecné migrační trendy – velkou část migrace tvoří lidé mezi 20 a 40 lety.¹²

---

¹¹ Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A70029D019/\\$File/141407_t2-10_E.pdf](http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/A70029D019/$File/141407_t2-10_E.pdf), staženo 15. ledna 2008.

¹² Například nejčastější věková skupina cizinců (včetně azylantů) v ČR ke konci roku 2006 byla 30 až 34 let, po té následovala 25 až 29 a 35 až 39. Cizinci ve věku 25 až 39 let tvoří 41, 5 % ze všech cizinců.

- **Rodinný stav:** Věkové rozložení se alespoň částečně odráží i v rodinném stavu respondentů. Nejvíc dotázaných žije v manželském svazku (celkem 17 lidí), naproti tomu svobodných je 11 respondentů. Skupinu dotváří jeden rozvedený respondent a jedna vdova.
- **Vzdělání:** Naprostá většina respondentů má vysokoškolské vzdělání nebo v době rozhovoru byla studentem vysoké školy. Pouze čtyři respondenti uvedli, že mají středoškolské vzdělání, dva v době prvního rozhovoru byli studenty vysoké školy, dva lidé odcházeli z Běloruska s nedokončeným VŠ vzděláním a u jednoho respondenta jsem vzdělání nezjistila. Ostatní (tj. 21 z 30) označili své vzdělání jako vysokoškolské. Oborově je patrná menší převaha humanitních věd (především práva, žurnalistika, specificky filologie nebo teologie a mezinárodní vztahy), silné je ovšem také zastoupení technických oborů. Medicína, ekonomie a přírodovědné obory se objevují spíše jednotlivě. Z hlediska vzdělání představuje soubor vysoce homogenní skupinu lidí, kde je vysokoškolské vzdělání, nebo reálné aspirace k němu, téměř pravidlem.
- **Bydliště v Bělorusku:** Respondenti výrazně častěji uvádějí, že přišli přímo z hlavního města Běloruska – tj. z Minska (běl. **Мінск** nebo **Менск**, necelé 2 miliony obyvatel), a to přestože ne vždy z běloruské metropole pocházejí. Nicméně jako určitá vzdělanostní elita do běloruského centra vzdělání zcela přirozeně zamířili.¹³ Kromě Minsku se objevila města jako jsou Vitebsk (běl. **Віцебск** Vitebská oblast, více než 300 tisíc obyvatel), Babrujsk (**Бабруйск** Mohylevská oblast, více než 200 tisíc obyvatel), Baranaviči (**Баранавічы**, Brestský region, kolem 170 tisíc obyvatel), Pinsk (**Пінск**, Poleská oblast, více než 100 tisíc obyvatel) nebo Mazyr (**Мазы́р**, Homielská oblast, více než 100 tis. obyvatel).¹⁴ (viz Obrázek 1: mapa Běloruska). Kromě jediné respondentky, která žila v prostředí malé obce, tak všichni ostatní měli zkušenosti s životem ve větších běloruských městech (více než 100 000 obyvatel).

Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C700544627/\\$File/c01b15t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/C700544627/$File/c01b15t.pdf), staženo 15. ledna 2008.

¹³ Mezi nimi však byli také ti, co studovali v Moskvě.

¹⁴ Informace o uvedených běloruských městech pocházejí z www.wikipedia.org (říjen, 2007)

- **Bydliště v ČR:** Více než polovina respondentů v době úvodního rozhovoru bydlela přímo v Praze (17 z 30), dalších 5 v těsné blízkosti Prahy (např. Úvaly, Lysá nad Labem nebo Beroun). Jednotliví respondenti pak žijí v Ústí nad Labem, Pardubicích nebo Plzni. Z toho je patrné, že Praha je pro běloruské azylanty velmi atraktivní.

- **Socioekonomický status v Bělorusku (naznačení stavu):** V Bělorusku respondenti pracovali nejčastěji v souladu se svým vzděláním. Byli mezi nimi novináři, lékaři, právníci, učitelé, manažeři, často tedy lidé s poměrně vysokým socioekonomickým statutem a s dobře vybudovanou pozicí. Tu nepochybně výrazně komplikoval jejich občanský postoj, který postupně znemožňoval jejich úplné uplatnění v daném zaměstnání. Někteří respondenti se postupně obávali vězení a falešných obvinění. Jejich socioekonomický status, přestože původně vyšší, byl postupně více a více ohrožen a i to do určité míry mohlo přispět k jejich odchodu.

- **Zaměstnání v ČR (nezaměstnaný, student, typ zaměstnání):** Ve sledované skupině se objevují velmi různá zaměstnání respektive pozice v rámci/i mimo pracovní trh. Mezi respondenty není nikdo v důchodovém věku. Jsou také zastoupeni studenti vysokých škol (2 muži), ženy na mateřské dovolené, a rovněž nezaměstnaní. Ekonomicky aktivní, kteří našli zaměstnání, se uplatňují v různých oborech, ale často mimo vlastní specializaci. Výjimečnou část respondentů, kteří se uplatnili ve vlastním oboru, tvoří lékaři, muž zaměstnaný ve sféře informačních technologií a pedagožka na vysoké škole. Ostatní se věnují jinému druhu práce, a to často v podobě krátkodobé či dlouhodobé brigády, například prodeji zboží a práci ve službách pro turisty.

- **Azyl (žadatel, azylant, jak dlouho):** Mezi respondenty byli během úvodních rozhovorů 4 žadatelé o azyl, kteří čekali na konec azylového řízení, ostatní již byli azylanty. Ti, kteří již azyl obdrželi, na něj čekali velmi různou dobu. Azyl podle výpovědí respondentů byl přidělován v rozpětí od několika týdnů až po několik let. Extrémem je v tomto smyslu čtyřleté čekání na azyl jednoho respondenta, průměrně se však

doba úspěšného zakončení azylové procedury pohybuje kolem 1 roku. Doba čekání na azyl i samotná procedura mohly ovlivnit pozitivně i negativně názory na Českou republiku. Na konci výzkumu byli všichni dotázaní azylanty.

Obrázek 1: Mapa Běloruska s některými významnými městy a vyznačenými hranicemi provincií (rus. *voblast*).

(Zdroj: belarus.usaid.gov/regions.shtml.)

Česká společnost : Kdo jsou to vlastně Bělorusové?

S jakým přijetím se Bělorusové jako cizinci mohou setkat v České republice? Českou společnost a její postoje vůči cizincům, nejprve obecně a posléze se zaměřením na Bělorusy, se pokusím ilustrovat především za použití krátké charakteristiky situace vztahu česká majorita - cizinci a za pomoci vybraného sociologického výzkumu, který se zabýval vztahem obyvatel České republiky k cizincům i k vlastní národní identitě.

Současná česká společnost se intenzivněji seznamuje s cizinci teprve relativně krátkou dobu (jen necelá dvě desetiletí). Ať už skutečný nebo virtuální (zprostředkovaný především médii) příliv cizinců do země, která byla několik desetiletí do značné míry uzavřena před vnějším světem, vytváří na společnost i její jednotlivé členy nový tlak, s nímž jsou nuceni se nějak vyrovnat.

Česká republika se postupně ze země s velmi malou zahraniční imigrací před rokem 1990 a přes období, kdy ji především ekonomicky motivovaní migranti chápali hlavně jako přestupní stanici na cestě dál do západní Evropy, stala spíše cílovou zemí přistěhovalců. Celkový počet cizinců logicky výrazně narostl, i když z hlediska absolutních srovnání není z celoevropského hlediska příliš vysoký. V roce 2004 to bylo 2,5 % (OECD)¹⁵, na konci roku 2006 již 3,1 % (ČSÚ) podílu cizinců¹⁶ na celkovém počtu obyvatel. Ale ještě zřetelněji vypovídá o společenských změnách spojených s příchodem cizinců dynamika imigrace. Ta s průměrným ročním nárůstem 18 % od roku 1990 do 2002 naopak patřila k vůbec nejvyšším v Evropě. (Baršová, Barša, 2006: 220)

Přes výše zmíněnou skutečnost, že cizinců v České republice přibývá, se zdá být osobní zkušenost s cizinci relativně slabá a málo rozšířená. Podle některých údajů tak přiznává osobní znalost či přímou zkušenost s cizincem jen necelých 30 % Čechů (např. Chludilová, 2003: 6). Důsledkem toho je, že Češi si na cizince vytvářejí

---

¹⁵ Pro srovnání: v roce 2004 byl nejmenší počet cizinců v zemích OECD (za které jsou k dispozici údaje) ve Slovenské republice (0,4 %) a naopak nejvíce byly cizinci zastoupeni v populaci Lucemburska (39 %). (zdroj: <http://www.oecd.org/dataoecd/19/40/38062155.xls>, staženo 14. května 2007).

¹⁶ Statistika počtu cizinců se týká osob s trvalým pobytem (včetně azylantů) a typy pobytů s dlouhodobým pobytem nad 90 dnů.

názory, které mohou, ale častěji také nemusí vůbec vycházet z takových osobních kontaktů. Je možné předpokládat, že osobní zkušenosti mají převážně jen se skupinami cizinců, které jsou početnější, více se o nich mluví (pozitivně i negativně) nebo jsou nějak blíže spjati s českým prostředím, případně jsou na „první pohled“ rozeznatelní.

Většinu informací, které reflektují současnou situaci týkající se cizinců v České republice, pak získává veřejnost pravděpodobně prostřednictvím médií. Na základě jejich informování si pak lidé - čtenáři a diváci - mohou utvářet své názory vůči cizincům. Jeden z možných příkladů způsobu informování, který ilustruje současnou situaci, je založen na tom, že v médiích jsou obecně preferovány „špatné“ zprávy. A tak zejména v souvislosti s kriminálními činy lze pozorovat tzv. titulkovou xenofobii.¹⁷ To znamená, že v nadpisu je zdůrazněn původ pachatele nebo i oběti, což se v „českých“ případech neděje a dochází tak k neustálému zdůrazňování odlišnosti mezi „naším“ a „cizím“, a kde je výhradně „cizí“ přímo spojováno s negativním obsahem. (Kaderka, Karhanová, 2003: 8-9). Podle Kaderky a Karhanové může mezi čtenáři postupně vzniknout představa, že právě lidé jiné národnosti jsou zdrojem problémů a kriminalitu zvyšují. To je příklad čistě negativního informování o cizincích. Jiné analýzy, například Alice Szcepanikové (2006: 14-15), ale zase naopak dokládají, že zvláště vůči azylantům jsou média naladěna poněkud smířlivěji a jejich osobní příběhy jsou podávány ve zřetelně pozitivním kontextu a pro média jsou dokonce zajímavé.

Bělorusové a konkrétně pak ti, kteří žijí v Čechách a ještě specifičtější běloruští azylanti, kteří jsou zkoumanou skupinou, nejsou v očích české společnosti tak snadno rozpoznatelní. Z hlediska Čechů jsou nevýrazní nebo nerozeznatelní od jiných cizinců a s českým prostředím se teprve sžívají. Ani na první pohled nejsou nijak odlišitelní. A především, často mohou být považováni za Rusy nebo Ukrajince nebo prostě za „občany“ bývalého Sovětského Svazu.

V médiích se konkrétně o Bělorusech jako národu nebo o Bělorusku jako státu mluví jen málo a hlavně v souvislosti s autoritářským vůdcem Lukašenkem a politicko-společenskou situací v Bělorusku. Mediální obraz Bělorusů v České republice v základních obrysech naznačila analýza českého tisku. Četnost informací se do značné míry logicky zvyšuje zejména v době důležitých událostí ve veřejném

---

¹⁷ Pojem titulková xenofobie poprvé použil jazykovědec Martin Nekula v roce 1995. (Nekula, M. (1995). Titulková xenofobie. *Češi doma a ve světě*. 3, 269-270.)

životě Běloruska. To jsou například prezidentské nebo parlamentní volby. Na základě obsahové analýzy českého denního tisku, která mapuje období mezi lety 2000 až 2005, se vyprofilovalo několik základních témat, v nichž jsou Bělorusko a Bělorusové zmiňováni. Na prvním místě je to téma prezident Alexandr Lukašenko, které se prolíná i do všech ostatních, dále problémy běloruské opozice, postoje české politické scény vůči Bělorusku a nakonec pronásledování nepohodlných běloruských novinářů. Chybí tematika nelegální práce, zavedení vízové povinnosti, ale také nejsou informace o Bělorusech v České republice. Tisk téměř jednohlasně (s výjimkou krajně levicového) odráží také politickou pozici České republiky ve vztahu k Bělorusku, která je založena především na podpoře demokratické opozice v Bělorusku. Způsob informování o Bělorusku, jaký se objevuje v českém tisku, se tedy soustředí především na politickou situaci. O Bělorusech a ani o běloruských azylantech jako takových se mnoho nedozvídáme a pokud ano, pak právě a jen téměř výhradně v politických souvislostech, jež vyplývají z Lukašenkova působení. (Šmídová, 2006: 84-88)

Tedy, Bělorusové ani jako skupina cizinců žijících v České republice a potažmo ani jako národ s vlastní zemí nejsou pro Čechy příliš viditelní a známí.

Přes to, co bylo řečeno o spíše zprostředkovaných a relativně malých zkušenostech Čechů s cizinci, a tím spíše s Bělorusy, je možné konkrétní „případ“ Bělorusů a Běloruska nahlížet i prostřednictvím využití výsledků relevantních sociologických výzkumů, jejichž tématem jsou právě názory české společnosti na příchod cizinců a způsob jejich života v ČR a na povědomí o nich. Částečně mohou vypovídat také o obrazu jednotlivých národů, které se na území České republiky vyskytují. Prostřednictvím těchto výzkumů je pak možné usuzovat na situaci, do které se svým příchodem běloruští azylanti dostávají a v jakém prostoru z hlediska přijímání "cizího" existují, žijí. Tyto výzkumy se v naprosté většině případů nevěnují explicitně Bělorusům, a tak je lze považovat pouze za určité indicie a nikoliv přímé důkazy o tom, jak jsou českou společností vnímáni.

Situace pro menšiny a cizince v České republice – pohled výzkumu Nacionalita

Jedním z mnoha možných zdrojů poznatků o postojích Čechů vůči cizincům a jinoetnickým skupinám (včetně etnických menšin i menších komunit cizinců) je výzkum *Nacionalita* (výzkum byl prováděn na půdě Centra pro výzkumu a vývoj osobnosti a etnicity při Univerzitě Karlově), který probíhal v první polovině roku

2002 ve třech českých městech – Jirkov u Chomutova, Dvůr Králové nad Labem a Brandýs nad Labem. Nešlo tedy o výzkum reprezentativní, ale o typologický.¹⁸ Zároveň byl jasně zacílen právě na problematiku identity a s ní úzce související přijímání „jiného“ v české společnosti.¹⁹ Na tomto místě využiji právě část, která se zabývá vztahem dotázaných k jinoetnickému elementu (a to jak již usazeným menšinám i nově příchozím cizincům) v české společnosti.

Otázky ve výzkumu *Nacionalita*, které se týkají pohledu Čechů na cizince obecně, mají určitou strukturu. Na nejvíce obecné úrovni je tato struktura tvořena východiskem, v němž se představují pozice Čechů v tom, jakou má vůbec mít taková migrace podobu. To znamená : jak by měli, nebo naopak neměli, "vypadat" cizinci (v širším slova smyslu ne-Češi); jak by se jim (ne)mělo pomáhat a také projekce představ o možných obavách nebo naopak nadějích v souvislosti se soužitím s nimi. V další úrovni jde o otázky, které mapují názory Čechů na požadovanou míru kulturního přizpůsobení se a upřesňuje jejich představy o konkrétní podobě života cizinců v daném prostoru (tj. preferování ghett nebo volného rozmístění cizinců). Nakonec se na nejkonkrétnější úrovni zabývá také otázkami směřujícími ke každodennosti, které se týkají představ o požadovaném chování cizinců jako možných sousedů. (viz Obrázek 2)

Podle takto dané struktury (od obecného ke konkrétnímu) budu postupovat i v následujícím textu. Prezentované výsledky by měly pomoci dokreslit společenskou situaci v České republice, do níž se na počátku 21. století dostávali přicházející Bělorusové.

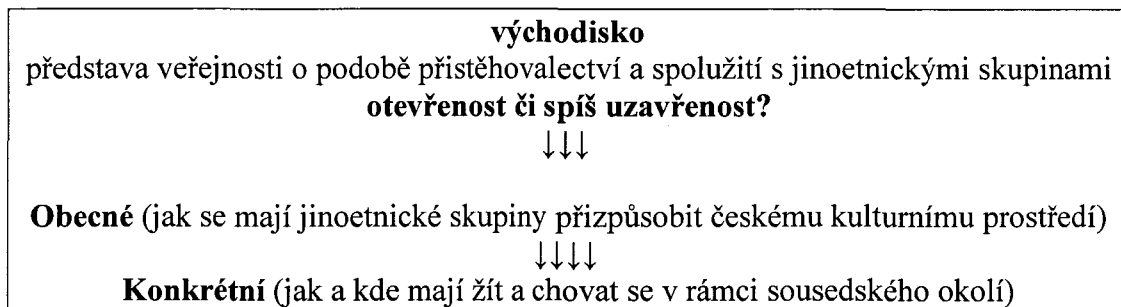
---

¹⁸ Jirkov u Chomutova představoval město, s novým poválečným osídlením, bez historických tradic. Dvůr Králové nad Labem reprezentuje v tomto smyslu opak Jirkova : osídlení je tradiční, ustálené. Brandýs nad Labem byl pro tato dvě odlišná města kontrolním souborem, který však má své specifické postavení především díky blízkosti hlavního města. Všechna tři města jsou podobně velká a v každém z nich byl osloven pokud možno stejný vzorek respondentů. Polovinu z respondentů tvořili lidé mezi 15 a 30 lety jako zástupce mladé generace, druhá polovina byla složená z lidí nad 50 let, tedy reprezentanti starších generací. V každém městě mělo jít vždy o 150 a 150 respondentů (kromě věku, bylo výběrovým kritériem také pohlaví – rovněž půl na půl).

¹⁹ Další důležitou okolností pro výběr tohoto výzkumu byla rovněž moje přítomnost u jeho provádění. Zúčastnila jsem se jak práce v terénu, tak jeho statistického zpracování i interpretací.

Obrázek 2: Vztah Čechů k jiným etnikům – struktura otázek použitých ve výzkumu

Nacionalita 2002

Základem pro zkoumání představy české veřejnosti o podobě soužití s „jinými“ bylo devět výroků, které se týkaly otázky přístupu k cizincům a národnostním menšinám – jejichž dvěma základními póly jsou na jedné straně spíše otevřený přístup nebo naopak více restriktivní přístup. S tím souvisí i další téma výroků a tím je možná „prospěšnost“ či „neprospěšnost“ soužití s cizinci a menšinami.²⁰ Odpovědi na tyto otázky pak do určité míry představují základní pohled na cizince, který dotazovaní (obecněji Češi, ve výzkumu se téměř 100 % dotázaných deklarovala jako Češi) mají.

Reakce na dané výroky (uvedené v Tabulce 1) mají jednu společnou charakteristiku. Je to vždy poměrně vysoké procento odpovídajících, kteří volí nejasné stanovisko – nevědí, co si o daném výroku myslet.²¹

Nejvíce jsou respondenti přesvědčeni o tom, že vláda by měla omezit přistěhovalectví z východní Evropy. Kolem 70 % respondentů s tímto opatřením

---

²⁰ Otázka (ne)prospěšnosti se ukázala být důležitým aspektem postojů Čechů vůči cizincům i v jiných výzkumech: „Cizinci přicházející do České republiky jsou posuzováni podle pragmatických kritérií vyjádřených „užitečností“ cizince pro českou společnost. Pro českou společnost je proto přijatelný zejména ten cizinec, u kterého je předpokládána prospěšnost vyplývající z vykonávání námezdní práce, přínosu investic a know-how či výkonu profese, ve které je nouze o specialisty. Vůči imigraci těch cizinců, u kterých takováto prospěšnost předpokládána není, se lidé stavějí spíše odmítavě.“ (Gabal, Václavíková-Helšusová, 2004: 23)

²¹ Nejvíce takových nerozhodnutých respondentů je u výroků o cizincích a jejich ekonomickém přínosu a o omezení přistěhovalectví ze západních zemí. Nejméně je jich u výroků o omezení přistěhovalectví z východních zemí, vlastnění půdy cizinci a pomoci národnostním menšinám ze strany vlády. Celkově se procento nerozhodnutých pohybuje v intervalu od 15 % do 30 % - dá se říci, že v průměru je nevyhraněných respondentů kolem jedné čtvrtiny.

souhlasí. Což je ve srovnání s reakcí na přistěhovalce z EU a USA a Kanady mnohem tvrdší postoj.

Tabulka 1: Obecné výroky o cizincích a národnostních menšinách (odpovědi v %)

	Zcela + spíše souhlasím	Ani tak, ani tak	Spíše + zcela nesouhlasím
Vláda by měla omezit přistěhovalce z východoevropských států.	70,1	15,9	14,0
Vláda by měla omezit přistěhovalce ze zemí EU*.	27,8	29,8	32,4
Vláda by měla omezit přistěhovalce z Kanady a USA.	21,4	30,9	47,8
Přistěhovalci z let po r.1990 jsou pro ČR zdrojem nestability a problémů.	52,2	29,6	18,4
Příchozí cizinci jsou pro ČR ekonomickým přínosem.	21,5	28,1	50,3
Cizinci by v ČR neměli vlastnit půdu.	47,0	16,1	36,9
Národnostní menšiny v ČR jsou obohacením života české společnosti.	33,6	25,2	41,2
Soužitím s národnostními menšinami se učíme, jak žít v budoucím mnohonárodním světě.	53,2	23,3	23,4
Národnostním menšinám by měla být poskytnuta vládní pomoc k udržení jejich tradic a zvyků.	32,6	17	50,4

* V době výzkumu ještě nebyla Česká republika členem EU.

(zdroj: Nacionalita 2002)

Více než polovina dotázaných souhlasí s tím, že jsou novodobí (tj. po roce 1990 přicházející) přistěhovalci zdrojem nestability a problémů. Kolem poloviny respondentů si také nemyslí, že jsou cizinci ekonomickým přínosem, a že by cizinci mohli a měli vlastnit půdu. **Obava z „cizího“ v rámci české společnosti je tedy blízká zhruba polovině respondentů.**

Vztah k národnostním menšinám – tedy těm skupinám, které již na území České republiky dlouhodobě žijí - je rovněž hodně rezervovaný. Na jedné straně si sice polovina respondentů myslí, že soužitím s národnostními menšinami se učíme, jak žít v budoucím mnohonárodním světě (čtvrtina je nerozhodnutá a pětina nesouhlasí). Současně s tím však jen pro třetinu respondentů představují národnostní menšiny obohacení života české společnosti a pro stejný podíl dotázaných je přijatelná podpora vlády směrem k udržení kultury a zvyků národnostních menšin.

Zdá se tedy, že velká část Čechů respektive respondentů výzkumu vykazuje **xenofobní tendence**, které sice mají do jisté míry všeobecný charakter, ale jsou **silnější především vůči příchozím z východní Evropy**. Dá se říci, že Češi se cizinců

nebo jinoetnických skupin spíše obávají a jejich postoje charakterizuje spíše **uzavřenost**.

Vůči příslušníkům jiných národností, kteří žijí nebo se teprve chystají žít v České republice, požadují spíše restriktivní přístup (ne vlastnictví půdy těm, co přicházejí a ne vládní pomoc zdejším národnostním menšinám). Samozřejmě existuje i prokazatelně menší část populace (spíše mladší a vzdělanější respondenti), která je vůči menšinám a cizincům naladěna pozitivněji a vstřícněji.

V souvislosti s Bělorusy je možné odvodit, že jejich příchod a další život v ČR mohou být spojeny s určitými problémy. Nejdůležitějším zdůvodněním takového tvrzení je skutečnost, že přicházejí z Východu. Tento fakt představuje v očích velké části české veřejnosti určitý handicap, je negativním označením. Na druhou stranu pro ně může být výhodou, že nejsou příliš kulturně odlišní. Protože kulturní blízkost jinoetnických skupin, jak se ukáže dále, je důležitým hodnotícím hlediskem české veřejnosti.

Jak se mají cizí příchozí chovat a žít?

Poměrně jednoznačně se respondenti vyjadřují k možnosti kulturního přizpůsobení se národnostním menšin. Téměř tři čtvrtiny z nich (74 %) se domnívají, že by si měly uchovat svou kulturu, ale s ohledem na českou většinu a její tradice a zvyky. Pětina respondentů je zastáncem absolutního splynutí s českou většinou.

Tabulka 2: Podle Vás by se národnostní menšiny, které tu chtějí dlouhodobě žít měly.... (v %)

	%
zcela se přizpůsobit většinové české společnosti	21,7
uchovat si svou kulturu s ohledem na českou většinu	74,1
uchovat si svou kulturu bez ohledu na českou většinu	3,3
chovat se nějak jinak	0,9

(zdroj: Nacionalita 2002)

Tabulka 3: Jak by národnostní menšiny měly v ČR žít? (v %)

	%
žít rozptýleně mezi českým obyvatelstvem	39,1
uzavřít se ve svých komunitách a žít odděleně	12,9
žít, kde to bude možné a jak si budou přát	48,0

(zdroj: Nacionalita 2002)

Více respondenty rozdělují názory na to, kde by měly menšiny žít z hlediska jejich koncentrace či lokalizace. Skoro 40 % respondentů se domnívá, že nejvhodnější variantou je rozptýlenost mezi českým obyvatelstvem. Necelá polovina

(48 %) ze všech dotázaných však dává v tomto ohledu přednost velké volnosti a souhlasí s možností, že cizinci mají žít, kde to bude možné a jak si budou přát.

Přestože se výše představené odpovědi respondentů týkaly ustavených národnostních menšin, dají se s určitou dávkou spolehlivosti aplikovat také na současné migrační skupiny.

Respondenti vesměs souhlasí s určitou volností života příslušníků národnostních menšin, potažmo nově příchozích cizinců, ale tato svoboda má v každém případě hranice tam, kde začíná viditelná kulturní odlišnost a také její aktivní deklarování. Takový postoj jen dále potvrzuje xenofobní naladění relativně velké části české společnosti.

O tom, že tolerance dotázaných je skutečně omezená právě kulturní odlišností (což v konkrétních případech znamená viditelně jiný způsob života) menšin či jednotlivých cizinců, svědčí konkrétní požadavky na sousedský život. Ty jsou velmi striktní především, co se týká respektování domovního klidu, udržování pořádku v domě (vždy minimálně 85 % respondentů dodržování takových pravidel ze strany svých sousedů-cizinců očekává) a pomoci sousedům v krizových situacích (v tomto případě jde o více než 50 % respondentů). Takové výsledky se dají rovněž interpretovat tak, že takové požadavky by měli respondenti i na své české sousedy. Nicméně zdá se, že Češi velmi důrazně lpí na dodržování pravidel soužití, která jsou ve zdejších podmínkách obvyklá. A k jejich porušování by se stavěli s poměrně výrazným nesouhlasem, který by mohl být zvýšen skutečností, že „přestupcem“ norem je právě cizinec nebo příslušník národnostní menšiny.

Bělorusové: Souhlasí Češi s jejich přítomností?

Jediná otázka z výzkumu se zabývala také přímo Bělorusy. Jejím cílem bylo zjistit, jak jsou a případně jak by mohly být, jiné národy českou veřejností (ne)tolerovány. Z předchozího textu vyplynulo, že naprostá většina respondentů velmi pravděpodobně nemá přímou zkušenost se Bělorusy. V reakci na danou otázku s přítomností Bělorusů souhlasilo (zcela + spíše) téměř 40 % respondentů v celém souboru. Velmi podobné procento naopak s jejich přítomností nesouhlasilo (spíše + naprosto). Přibližně čtvrtina dotázaných pak nevěděla, nepřikláněla se ani k jedné z krajnějších odpovědí. V tomto případě aritmetický průměr 3,00, naprosto přesně vyjadřuje reakce celého souboru. Nicméně rozložení odpovědí rozděluje soubor na

dvě podobně velké skupiny lidí. Jedna z nich je k Bělorusům otevřenější, vstřícněji naladěná, druhá naproti tomu uzavřenější a trochu negativistická.

Sami o sobě předchozí údaje o přijatelnosti života Bělorusů v ČR příliš nenaznačují. Více vypovídají výsledky, které se týkají Bělorusů v širším kontextu dalších vybraných 17 národností. V tomto porovnání jsou z hlediska respondentů „nejpřijatelnější“ Slováci, dále potom některé slovanské balkánské národy (Slovinci, Chorvati) a rovněž pozice Němců je relativně silná (možná poněkud překvapivě). U jmenovaných národností je průměr odpovědí do 2,50. Bělorusové jsou ve skupině středové spolu s Bulhary (2,90), Srby (2,91), Nigerijci (průměr 2,99), Rusy (3,03) a Číňany (3,04). Další z národů bývalého Sovětského svazu, Ukrajinci (3,16), jsou vnímáni o něco více negativně a v podstatě stejně jako Vietnamci a Rumuni. A nejhůře vycházejí ze srovnání Arabové, Albánci, Afghánci a Romové (průměr odpovědí od 3,32 do 3,45). Tyto výsledky se do značné míry shodují i s podobnými výzkumy veřejného mínění (např. Naše společnost 2003, CVVM) a během posledních let se příliš výrazně nemění.

Tabulka 4: Souhlasíte s přítomností příslušníků vybraných národností v České republice? (jednotlivé země v pořadí podle průměru – škála odpovědí 1-zcela souhlasím až 5 – naprosto nesouhlasím)

	Celý soubor	Nad 50 let	Do 30 let
<i>Slováci</i>	1,62	1,55	1,67
Slovinců	2,29	2,26	2,31
Němců	2,52	2,59	2,48
Chorvatů	2,54	2,60	2,50
<i>Bulharů</i>	2,90	2,87	2,91
Srbů	2,91	2,80	2,98
Nigerinců	2,99	3,20	2,85
Bělorusů	3,00	3,01	3,00
Rusů	3,03	3,03	3,03
<i>Číňanů</i>	3,04	3,16	2,97
Ukrajinců	3,16	3,16	3,16
Vietnamců	3,22	3,19	3,25
Rumunů	3,25	3,21	3,28
Arabů	3,32	3,43	3,25
Albánců z Kosova	3,39	3,41	3,37
Afghánců	3,45	3,49	3,41
Romů	3,45	3,46	3,43

(Zdroj: Nacionalita 2002)

Češi k nadpoloviční většině vybraných národností zaujímají spíše uzavřenější postoj a lze konstatovat, že Bělorusové jsou mezi ostatními národnostmi přibližně ve středu. Bělorusové jsou zároveň ze všech národností bývalého SSSR relativně nejvíce tolerováni, přičemž rozdíl je patrný zejména ve srovnání s Ukrajinci. Rusové a Bělorusové jsou totiž vnímáni víceméně shodně, možná i díky tomu, že je Češi v podstatě chápou jako příslušníky jediné národní skupiny.

Ještě více než porovnání průměrů, které reflektují odpovědi s určitou mírou zkreslení, naznačuje komparace procentuálního rozložení odpovědí respondentů. Pro tuto detailnější komparaci jsem vybrala kromě Bělorusů ještě Rusy a Ukrajince jako další a z hlediska respondentů také známější reprezentanty bývalého SSSR. Dále Němce jako historicky problematické nicméně západní a tedy Čechy více tolerované sousedy, rovněž Vietnamce, které mají poměrně jednoznačně zařazené v rámci stereotypu „trhovce“ a nakonec Romy jako nejvýznamnější a zároveň nejvíce problematicky vnímanou menšinu žijící poměrně tradičně na celém území republiky.(viz. Tabulka 5)

Tabulka 5: Vnímání Bělorusů českou společností v porovnání s vybranými etniky (Souhlasíte s přítomností...., odpovědi v %)

	Bělorusové	Němci	Rusové	Ukrajinci	Vietnamci	Romové
Zcela souhlasím	12,0	24,9	14,5	13,7	13,7	12,3
Spíše souhlasím	27,9	35,6	27,3	23,2	21,8	16,6
Nevím	21,6	13,8	16,3	16,4	14,4	14,9
Spíše nesouhlasím	24,7	13,9	24,5	27,0	28,5	26,6
Naprosto nesouhlasím	13,7	11,9	17,3	19,7	21,6	29,7

Zdroj: Nacionalita 2002

Právě u Bělorusů je evidentně nejvyšší počet nerozhodnutých respondentů (22 %). To jen dokládá jejich malou známost mezi Čechy. U ostatních národností se nevyhraněná odpověď vyskytuje v přibližném intervalu od 13 % do 16 %. Zdá se, že Rusové i Ukrajinci vyvolávají o něco více negativní reakce, ale rozdíl není nijak výrazný. Hlavní odlišností je právě podíl těch, co se nedokázali rozhodnout pro vyhraněnější postoj. Naopak Vietnamci a Romové jsou pro dotázané výrazně méně přijatelní. S přítomností Němců zase respondenti souhlasí v rámci této vybrané skupiny národností nejvíce.

Vietnamci a Romové jsou na českém území dlouhodobě negativně vnímání, to se potvrzuje i v tomto šetření. S nimi se současní Češi setkávají nejvíce v běžném

životě, jsou to skupiny poměrně snadno rozpoznatelné a je s nimi také spojeno mnoho stereotypních hodnocení, která mají většinou negativní podtext.

Ukrajinci jsou ze třech národností pocházejících z bývalého SSSR hodnoceni nejméně pozitivně. I oni v současnosti tvoří výraznou skupinu, která se odlišuje svým nízkým sociálně-pracovním statutem. Pohled na ně již v českém prostředí nabyl rovněž podoby stereotypu - dělníka na stavbě.

V názoru na Rusy se odděluje asi necelá pětina respondentů, která s jejich přítomností absolutně nesouhlasí. Vztahy k Rusům jsou dlouhodobě utvářené, mají své silné, a to především historické souvislosti (osvobození v roce 1945, srpen 1968 a následný pobyt sovětských vojsk na území Československa), které však pomalu začínají překrývat novodobé zkušenosti s nimi. Stereotypy spojené s obecným vnímáním široké ruské duše a s důležitými historickými událostmi jsou totiž v posledních letech rozšířeny o novou vrstvu, která pochází ze současných (osobních i zprostředkovaných) zkušeností s Rusy. Lidé si Rusy představují jako bohaté podnikatele v Karlových Varech nebo jako příslušníky tzv. ruské mafie. (Šmídová, 2001: 36-39)

U Bělorusů je obdobně negativně odpovídající část dotázaných menší. S nimi se většinou lidí nespojuje konkrétní skupina, ale mohou být zaměňováni nebo přiřazováni k Ukrajincům či Rusům.

Bělorusové jsou vnímání velmi podobně jako ostatní slovanské národy z bývalého Sovětského svazu a také nepatrně pozitivněji než Rusové a Ukrajinci. Zároveň jsou pro Čechy nejméně rozpoznatelní, poměrně velká část dotázaných neví, co si o nich mají myslet, kam je zařadit.

Dají se takové poznatky pocházející z empirického kvantitativního šetření nějakým způsobem aplikovat na konkrétní a velmi specifický případ běloruských azylantů? Částečně určitě ano. V první řadě vnímání běloruského azylanta českou populací může nejvíce ovlivnit skutečnost, že je cizincem, který přichází z východní Evropy. Taková nálepka s sebou nese poměrně hodně negativních konotací. Fakt „východního cizince“ je v podstatě jediným pro Čecha dobře rozpoznatelným atributem a to díky jazyku (kterým je mezi Bělorusy buď ruština nebo méně častěji běloruština, foneticky velmi podobná ruštině). Prakticky jen na základě této odlišnosti mohou mít Bělorusové problematickou pozici při svém příchodu do ČR. Záleží

samozřejmě i na dalších okolnostech, ale pro počáteční komunikaci s českou majoritou to může představovat do jisté míry omezující prvek.

Reflexe běloruských dějin a souvislostí běloruské a české historie

Následující text ilustruje takové významné okamžiky či etapy běloruské historie, které z hlediska výpovědí respondentů mohou hrát a často také hrají důležitou roli i v jejich současném životě na území České republiky a samozřejmě jsou také důležitými stavebními kameny v jejich národním sebeuvědomění. Částečně se v textu odráží také bělorusko-české respektive československé vztahy. Nejde tedy rozhodně o vyčerpávající a objektivní historický exkurz, ale o konkrétní, zacílenou reflexi běloruských dějin a jejich případných českých či československých souvislostí tak, jak jsou vnímány dnešními běloruskými emigranty-azylanty. I z tohoto důvodu považují tento stručný (a rovněž vědomě neúplný) vhled do běloruských starších i moderních dějin za důležitou součást své disertační práce. Může pomoci osvětlit některé motivy i názory běloruských azylantů a dodat jim jasnější kontury. Jen s určitou znalostí těchto historických událostí, které se týkají území dnešního Běloruska, lze výpovědím respondentů dát větší srozumitelnost i pochopení nejen pro případného čtenáře tohoto textu, ale i pro samotného autora-výzkumníka.

Základními informačními zdroji k tomuto textu byly zejména publikace, které reprezentují čistě historický přístup. Na prvním místě jde o Dějiny Běloruska (2002 bělorusky a 2006 česky) sestavené běloruskými historiky Hienadzem Sahanovičem a Zacharem Šybiekou. Tato kniha široce a obsáhle pokrývá dějiny běloruského území od počátků osídlení po relativně současné dění a tvoří i základní osu, na níž se pohybují v rámci této kapitoly.²² Do značné míry se v některých aspektech odlišuje od produkce ruské nebo sovětské, která byla v tomto smyslu výrazně ovlivněna ideologickými požadavky.²³ Představuje typ publikace psané z hlediska „národních“ autorů. Pro mou práci velmi významnou součástí knihy je i kapitola Michala Plavce věnovaná bělorusko-českým (československým) vztahům. Český autor se zabývá zejména obdobím první Československé republiky, která mimo jiné poskytovala útočiště relativně významné emigraci z Běloruska.

---

²² Není-li uvedeno jinak, historická fakta zde předkládaná, vycházejí z této publikace (Dějiny Běloruska).

²³ Odlišnosti se týkají samotného výkladu původu Bělorusů, role Velkoknížectví litevského na jedné straně a ruského carství na straně druhé. U moderních dějin 20.století je pak rozdíl mezi dřívějšími oficiálními postoji k jedinému „sovětskému národu“ a současnými „běloruskými“ výklady rovněž velmi viditelný.

Základní informace v mnohem méně rozsáhlé podobě poskytuje také kniha Miloše Řezníka Bělorusko (2003), vydaná v rámci edice Stručná historie států, a která byla dlouho jedinou česky psanou knihou o dějinách Běloruska. Na dějiny Běloruska především v 19. a 20. století se soustředí kniha Jana Zaprudnika Belarus at a Crossroads in History. Velkou pozornost věnuje Zaprudnik období mezi lety 1985 až 1992 – tedy klíčové etapě od sovětské perestrojky po vznik a první roky samostatného Běloruska. Formováním národních myšlenek v teritoriu Polska, Ukrajiny, Litvy a Běloruska se zabývá publikace amerického historika Timothy Snydera The Reconstruction of Nations (2003), v níž se pokouší upozornit na rozdíly a objasnit souvislosti, které ovlivnily podobu i (ne)úspěšnost ideje běloruské národní nezávislosti a to v širší komparaci s ostatními jmenovanými zeměmi, kde zvláště propojení s Litvou a Polskem je v případě Běloruska velmi silné a evidentní. Specifickou literaturu zabývající se jedinou osobností, která je jedním z důležitých symbolů Běloruska a zároveň spojovacím článkem mezi českým a běloruským prostředím, představuje sborník Francisko Skoryna v díle českých slavistů který sestavila Františka Sokolová (1992). Ten se z nejrůznějších hledisek věnuje běloruskému humanistovi a sleduje zvláště jeho české období.

Nakonec Neznámé Bělorusko (2005) editorů Aleša Ancipienky a Valancina Akudoviče představuje jiný druh literatury. V tomto případě nejde o objektivní (ve smyslu: nezkreslenou) historii Běloruska, ale o přiznanou velmi osobní reflexi běloruských dějin a společnosti pohledem několika významných běloruských autorů – filosofů, básníků a spisovatelů. Mezi nimi také jednoho z nejvýznamnějších běloruských spisovatelů konce 20. století Vasila Bykaua.

Především na základě jmenovaných pramenů s případnými dalšími doplňky, jsou na tomto místě blíže představena ta období nebo osobnosti, které ve svých výpovědích respondenti zmiňují:

- buď v souvislosti s vlastní sebeidentifikací, jsou z tohoto hlediska důležité pro jejich (etnickou) identitu.
- a/nebo v souvislosti s jejich současným pobytem na území České republiky.

Jedna z nejdůležitějších etap historie, k níž se vztahují dnešní běloruští azylanti v České republice, je spojena s existencí Velkoknížectví Litevského (1248 – 1569). Je

to tím, že významná část běloruské historie se odehrává v rámci tohoto státního útvaru. Tento stát, včetně symbolů a významných představitelů, považuje část národně orientovaných Bělorusů za důležitý zdroj nebo dokonce první vyjádření běloruské²⁴ státnosti a nezávislosti. Také někteří běloruští historikové hovoří o důležité roli běloruského prvku v rámci Velkoknížectví Litevského: „...*politická expanze Litvy na východ vedla k vytvoření de facto litevsko-běloruského státu, v němž při politické dominanci Litevců po čase vzrůstal význam teritoriálního, demografického a společensko-kulturního potenciálu Běloruska.*“ (Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 24) nebo dokonce: „*Ve (Litevském) Velkoknížectví hrály hlavní roli běloruské země. Naším předkům patřila většina nejvyšších státních postů.*“ (Ancipienka, Akudovič (eds.), 2005: 31). Zaprudnik (1993: 35-37) hovoří o stejném období jako o zlatém věku běloruské kultury.

Před vznikem velkoknížectví bylo území, na kterém se nachází současné Bělorusko, politicky rozdrobeno na velké množství nejrůznějších panství²⁵ a ohrožováno bojovným Řádem německých rytířů i možnou expanzí Tatarů. Přibližně v polovině 13. století se litevskému knížeti Mendogovi více méně dobrovolně a bez boje podrobila některá slovanskými kmeny osídlená západoběloruská území. Jeho nástupci si postupně podrobovali další běloruská území²⁶. V rámci tohoto státního útvaru vládla poměrně velká náboženská tolerance. Baltští Litevci byli sice pohané²⁷, ale slovanská běloruská a ukrajinská území byla spíše pravoslavná nebo katolická. Velkoknížectví litevské sjednocovalo území především politicky, jednotlivá panství (panovníkovy *votčiny* a připojené územní celky *aneksy*) si udržovala své tradiční obchodní, zvykové i právní normy. Právě náboženská tolerance a právní nezávislost v rámci Velkoknížectví jsou často zdůrazňované běloruskými respondenty a představují pro ně silný zdroj hrdosti.²⁸

---

²⁴ Pojmenování „běloruské“ na tomto místě a v celém textu o historii není samozřejmě historicky přesným adjektivem, pojmám jej současně – tedy, tak, jak se s ním pracuje v současnosti, tak aby byla zachována srozumitelnost textu.

²⁵ Za jedno z nejdůležitějších je považováno Polocké knížectví, jeho zakladateli byli v 10. století kníže Rohovlad a jeho dcera Rahněda. Právě toto knížectví považují někteří historici za skutečně prvního nositele běloruské státnosti ((eds.) Ancipienka, Akudovič, 2005: 26-30,)

²⁶ Největší územní rozmach nastal za vlády Gedymina (1316-1341).

²⁷ Jednotlivá litevská knížata však často přijímali křest.

²⁸ Problematice spojenou s národním sebeuvědoměním se věnuji v kapitole *Běloruská identita v emigraci*.

V roce 1385 se Velkoknížectví litevské dohodlo s polským královstvím na sloučení obou států a vznikla takzvaná Krevská unie. Spojenectví bylo stvrzeno sňatkem mezi litevským knížetem Jagellem a polskou princeznou Jadwigou (Hedvikou) a nový polský král se přihlásil ke katolické víře.²⁹

Přes tuto dynastickou unii Velkoknížectví litevské dál existovalo a mělo nejen své vlastní panovníky, ale také politická privilegia a svobody, která dlouho znamenala faktickou nezávislost na Polsku. S Polskem bylo nicméně úzce svázané a to zejména v oblasti politicko-vojenské.³⁰ Vzájemná propojenost Litevského velkoknížectví a Polského království vyvrcholila vytvořením nového státního útvaru. Na základě smlouvy uzavřené v Lublinu v roce 1569 vznikla Rzeczpospolita (Společenství). Už tento státní celek je pro některé Bělorusy vyjádřením běloruské podřízenosti. A samotnou existenci tohoto státního útvaru, v níž byla ze strany Bělorusů pocíťována jistá nadřazenost Poláků, tak vnímají jako velmi problematickou pro běloruský národ.

Nicméně mnohem horší následky pro formování běloruského národa měly nepochybně až události spojené s tzv. trojím dělením Rzeczpospolity mezi carské Rusko, Prusko a Rakousko na konci 18. století (v letech 1772, 1793 a 1795). Velká část běloruských území³¹ připadla právě Rusku. Trojím dělením tak vyvrcholily několik století trvající velmocenské záměry carského impéria vůči menším slovanským sousedům.

V době ruské nadvlády byl na území bývalého Litevského velkoknížectví tolerován pouze polský jazyk, polština tak byla vyučovacím jazykem Vilniuské (Vilenské) univerzity. Polsky mluvily místní elity, naproti tomu běloruština byla jazykem lidí s nízkým sociálním statusem. Car Alexandr (1801-1825) svou tolerancí a dokonce aktivní podporou polského jazyka a kultury sledoval politiku snadnějšího včlenění již zmíněných elit do ruského impéria. Na základě tohoto ruského přístupu, který byl pro formování běloruského národa nepříznivý, charakterizuje významný

---

²⁹ Královna Jadwiga byla iniciátorkou založení koleje pro studenty z Litevského velkoknížectví při pražské Karlově univerzitě. Kolej byla založena v roce 1397.

³⁰ Známa bitva u Grunvaldu (bělorusky Dubrovno) v roce 1410 byla bojem spojenců krále Jagella a knížete Vitolda proti německým řádovým rytířům. A vítězství spojených vojsk Litevského velkoknížectví a polského království je někdy vnímáno především jako „dílo“ běloruských korouhví, které tvořili většinu ve spojeneckém vojsku (Ancipienka, Akudovič (eds.), 2005: 30)

³¹ Šlo především o východní a centrální části Rzeczpospolity : od nejvýchodnější Vitebské a Polocké oblasti po Brest Litevský a Grodno, nejdálčenější běloruské oblasti. (Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 96)

běloruský historik Mitrofan Dovnar-Zapolski toto období (tj. počátek 19.století) jako období *polonizace*. (Snyder, 2003: 44-45 a Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 101-103)

V obecném rámci existence Litevského velkoknížectví a jeho dalších podobách jako byla Krevská unie nebo Rzeczpospolita, ale také carské a ještě později sovětské Rusko se odehrávají konkrétní historické události, z nichž některé dokonce přímo souvisely s českým státem. Proto je na tomto místě považují za důležité zmínit.

První z nich je spojena s husitstvím, které reprezentuje české reformační vzepětí. Husitské hnutí ovlivnilo velkou část Evropy a jeho myšlenky a představitelé se dostali také do Běloruska respektive Litevského velkoknížectví. Tato historická etapa, v níž se zajímavě prolínají „běloruské“ a „české“ dějiny, a která je rovněž v povědomí běloruských respondentů, dokládá pokus husitů uspět ve světě tehdejší středoevropské politiky.

První konkrétní příklad je spojen se jménem Jeronýma Pražského, který navštívil v letech 1412-1413 Polsko, Litvu i Bílou Rus (města jako jsou Vitebsk, Vilno – současný litevský Vilnius atd.), aby propagoval myšlenky mistra Jana Husa a také, aby se blíže seznámil s pravoslaviem. (Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 56; Miročickij, 1981: 10)

Další významnou a vysoce politickou událostí byla výprava velké husitské delegace v roce 1420 na Litvu a do Polska. Členové delegace měli přesvědčit alespoň jednoho z panovníků, tedy buď polského krále Vladislava Jagellonského nebo litevského velkoknížete Vitolda Alexandra, aby se stal králem českých a moravských zemí. Jedinou podmínkou či požadavkem pro vybraného adepta ze strany husitů bylo uznání čtyř pražských artikulů. Důležitým podtextem celé akce byl fakt, že se uskutečnila v rámci mocenského boje se Zikmundem Lucemburským. Polský král nakonec tuto nabídku českých „kacířů“ z politických důvodů nepřijal, ale litevský velkokníže Vitold prosbu vyslyšel. Do Prahy poslal Zikmunda Korybutoviče jako „správce Království českého a markrabství moravského“, nicméně jeho „vláda“ neměla díky dohodě mezi polským králem Vladislavem Jagellonským a Zikmundem Lucemburským³² dlouhého trvání.

Podobných událostí, ve kterých se obdobným způsobem křížily cesty „Bělorusů“ a „Čechů“ bylo v průběhu husitského vzepětí několik.

---

³² Zikmund Lucemburský byl právě v roce 1420 zvolen českým králem.

Nejen československá, ale i sovětská oficiální historická věda a rovněž státní ideologie, některé aspekty husitského hnutí použila v rámci vlastní propagandy, a proto se stalo i náplní školního vyučování v obou zemích. Hlavně z tohoto důvodu je toto dějinné období známé v dnešním Bělorusku a tudíž je zmiňováno i Bělorusy-azylyanty, především pak střední generací.

Další přímé a zřejmě nejsilnější spojení – to protože velmi aktivně žije dodnes - běloruského a českého prostředí spočívá na jediné osobnosti a jejích činech. Tou je humanista a lékař Francisk Skaryna. Skaryna, který je dodnes důležitou historickou ikonou, jak z hlediska obecné národní identifikace Bělorusů, tak z pohledu azylyantů, kteří žijí v České republice. Jeho život také dobře ilustruje dobu poměrně velké evropské otevřenosti, jež se projevovala hlavně možností cestovat (analogicky k dnešní situaci bychom mohli říci migrovat).

Skaryna se narodil na konci 15.století (1490 nebo 1486) v Polocku³³ na území tehdejšího Velkoknížectví litevského. Vystudoval Krakovskou univerzitu a posléze procestoval celou Evropu (studoval mimo jiné také v Padově). Jednou z jeho zastávek byla Praha³⁴, kde pobýval v letech 1517 až 1519 a kde začal vydávat bibli v jazyce, který je považován za starou formu nebo předchůdce běloruštiny. V Praze postupně vydal Starý zákon a své vydání opatřil také vlastní předmlouvou a doslovem. Při svém překladu se částečně inspiroval českou tzv. Benátskou bibli³⁵, takže některá slova použitá v překladu jsou česká³⁶. Část Nového zákona *Apoštol* vydal až ve Vilnu (Vilnius), a to po roce 1520, když opustil Prahu, a kde také založil první tamější tiskárnu. V této činnosti byl podporován jak ze strany vilenských měšťanů tak litevským velkoknížetem a zároveň polským králem Zikmundem I. Jagellonským. Do Prahy se ještě jednou vrátil v roce 1535 a z pověření Ferdinanda I. se zde staral

---

³³ Polock nebo také Polotzk, Polotsk, Polacak, historické město ležící ve Vitebské oblasti v severovýchodní části území dnešního Běloruska.

³⁴ Pamětní místa, která se týkají působení Skaryny jsou v Praze dvě, první z nich je pamětní deska v prostoru Klementina a druhou jeho socha na Brusnici (viz obrázky 6 a 7 na str.108 a 109).

³⁵ Benátská bible je první česky vytištěná bible v zahraničí (v Benátkách). Byla vydána v roce 1506 a přinesla některé nové gramatické úpravy češtiny.

(zdroj : http://cs.wikipedia.org/wiki/Bible_ben%C3%A1tsk%C3%A1 staženo 12.prosince 2007)

³⁶ Historik Josef Perwolf jako první označil českou Benátskou bibli za pramen Skarynova překladu a poukazuje rovněž na mnohé bohemismy v ní, a vliv češtiny na „západoruský jazyk“-budoucí běloruštinu- v první polovině 16.století se často považuje za významnější než vliv polštiny. (Sokolová (ed.), 1992: 29-30)

o nově založenou zahradu na Pražském hradě³⁷ a to až do roku 1539, kdy údajně odešel pro neshody s pražskými měšťany a pro to, že mu byl zadržován plat. Později, až v době, kdy byl Skaryna již po smrti (zemřel v roce 1551), byl zpětně obviněn z kacířství a výtisky jeho Bible ruské (Biblija ruska)³⁸ byly na základě tohoto obvinění páleny. Přesto se zachoval exemplář jeho překladu ze 40. let 16. století. (Sokolová (ed.), 1992: 14-15).

Obrázek 3: Francisk Heorhij Skaryna

(Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Skaryna_1517.jpg)

A v současné době je Skaryna většinou Bělorusů považován za národní symbol a důležitou osobnost, která sjednocuje jinak velmi názorově diferencované Bělorusko.³⁹ To platí také pro běloruskou diasporu žijící ve světě i v České republice. V Londýně existuje běloruská knihovna pojmenovaná po Skarynovi a v Praze vznikl osvětový spolek Skaryna⁴⁰. Dokonce i běloruský prezident Lukašenko si uvědomuje důležitost a oblíbenost Skaryny a jeho jménem je tak pojmenován řád, který autoritativní vládce propůjčuje významným osobnostem, které se zasloužily o Bělorusko.

---

³⁷ Skaryna zde údajně pěstoval dokonce i exotické ovoce jako fíky, citrony a pomeranče.

³⁸ Pojmenování **ruská** souvisí s dobovou sebeidentifikací Bělorusů, jejíž kořeny jsou už v počátcích Velkonížectví Litevského. V té době se pravoslavní Slované na území knížectví nazývali Rusíni (rusiny) nebo Rusové (ruskije), což ale nebyl ekvivalent dnešního slova ruský(á). (Sahanovič, Šybieka, 2006: 44-46)

³⁹ Podle pilotního výzkumu G.Ioffeho z roku 2001: 61,6 % respondentů zmínilo Skarynu jako národní symbol Běloruska a Bělorusů. (Ioffe, 2003: 1261-1262)

⁴⁰ Spolku Skaryna se věnuje kapitola *Život v běloruské komunitě*.

Dalším důležitým momentem pro běloruské dějiny bylo vyhlášení Běloruské lidové republiky (Беларуская Народная Рэспубліка, BNR) 25. března roku 1918. Jak se ukáže dále, i ta se poměrně blízce dotýká tehdejšího československého státu.

Myšlenky na skutečnou běloruskou samostatnost dostaly zřetelnější obrysy již v roce 1917 po únorové revoluci v tehdejším carském Rusku, jehož byly běloruské země součástí. V prosinci stejného roku pak v Minsku proběhl první Všeběloruský kongres, jehož hlavními iniciátory byli příslušníci běloruské inteligence. Delegáty byl zvolen výkonný výbor, který po vynuceném rozpuštění sjezdu převzal zodpovědnost za myšlenku nezávislosti. Minsk nejprve měli pod svou kontrolou Rusové, ale později ho obsadili Němci a právě v době krátké německé správy vyhlásil výkonný výbor všeběloruského kongresu samostatné Bělorusko. Tato první proklamace nezávislosti (myšleno v hranicích moderního státu) Běloruska však nikdy nedošla svého úplného naplnění v praxi. Naopak, moci se mnohem úspěšněji chopili komunisté⁴¹ a hned 1. ledna 1919 vyhlásili Socialistickou sovětskou republiku Bělorusko. Ta byla v prvních měsících své existence silně ohrožena vojensky úspěšným polským vpádem, když Poláci zabrali celé západní Bělorusko včetně Minsku. Nicméně na základě Řižské dohody z roku 1920 došlo k rozdělení Běloruska mezi Poláky a Sověty. Polsku připadlo celé západní Bělorusko, SSSR získalo asi 50 000 km² kolem Minsku.⁴²

Mnozí intelektuálové, politici a vědci emigrovali. A v exilu pracovala také vláda Běloruské lidové republiky, která pomáhala organizovat velké protibolševické povstání, to ale nemělo úspěch, i když poslední zbytky povstalců byly zlikvidovány až v roce 1930.

Exilová vláda sídlila nejprve v Kaunasu, ale později se přestěhovala do Prahy. A stejně tak především v Praze 20. a 30. let 20. století bylo relativně mnoho běloruských emigrantů. V roce 1926 se v Praze konala výstava běloruských knih, v roce 1929 bylo založeno běloruské oddělení Slovanské knihovny, na Karlově univerzitě studovalo mnoho studentů ze Západního Běloruska (tj. části, která v rámci

---

⁴¹ Běloruská komunistická strana byla založena v prosinci 1918.

⁴² Změny v rozdělení území se týkalo kolem 1,5 milionu obyvatel. V průběhu dalších let se hranice Běloruska a počet obyvatel výrazně měnili, dnes má Bělorusko přes 200 tisíc km² a k roku 2006 méně než 10 milionů obyvatel. (zdroj: <http://belstat.gov.by/homep/en/indicators/population.php>, staženo 10. listopadu 2007)

řížského dělení připadla Polsku), kteří svou rodnou zem „popularizovali“ (Miročickij, 1981: 18)

Existovaly i určité více či méně oficiální kontakty mezi českou politickou reprezentací v čele s prezidentem Masarykem a představiteli Běloruské lidové republiky. Dlouhou dobu se dokonce předpokládalo a uvádělo, a to jak v české⁴³ tak běloruské⁴⁴ literatuře, že Československo jako jeden z mála evropských států Běloruskou lidovou republiku oficiálně uznalo. Nicméně v poslední době se objevují nové skutečnosti, které uznání BNR Československem nepodporují. Velmi průkazným se z tohoto hlediska jeví část dopisu T. G. Masaryka, který napsal ministru zahraničních věcí E. Benešovi mimo jiné: „*Ta (BNR, pozn.aut.) je ovocem ruského rozkladu; měli by zůstat jen Rusy a basta! Jak Ukrajinci; ale Rusko se rozpadlo a proto na čas organizace těchto okrajín je lepší než rozklad pod moskevským umělým centralismem! Proto my, nepouštějice se do filologie a vniterní administrace, akceptujeme status quo. S toho hlediska jsem je ubezpečil, že rádi s nimi budeme obchodovat atd.*“ (Sahanovič, Šybieka, (eds.), 2006: 238-239).⁴⁵ Veškeré běloruské politické aktivity (např. Všeběloruský sjezd v roce 1921) spojené s BNR se tak konaly sice za určité podpory československých úřadů, ale tato podpora rozhodně neměla oficiální rámec. Přesto se však především Praha stala na několik let (od roku 1923 do roku 1934)⁴⁶ centrem běloruské politické emigrace. Právě existence relativně silné běloruské emigrace (především politické, ale i kulturní) v Československu je respondenty poměrně často zdůrazňována a má i své současné dopady na běloruskou komunitu. Významnou ukázkou takového propojení historie a

---

⁴³ „To (Československo) ostatně spolu s pobaltskými státy a Finskem uznalo Luckevičovu vládu BNR, jež mohla otevřít tři konzuláty v Lotyšsku a jeden v Praze.“ (Řezník, 2003: 99)

⁴⁴ S uznáním BNR ze strany Československa nepolemizovali ani Sahanovič a Šybieka (2006: 152), ale český překladatel upozornil, že v žádném případě nešlo o oficiální uznání *de iure*. To potvrzuje i kapitola Michala Plavce ve stejné publikaci, jež sleduje bělorusko-české (československé vztahy).

⁴⁵ Pravděpodobný průběh událostí spojených s (ne)uznáním BNR Československem se v poslední době pokusil zdokumentovat a vyjasnit již v úvodu této kapitoly zmíněný Michal Plavec, který se právě těmito politickým aspektům věnoval v Dějinách Běloruska v kapitole Česko-běloruské vztahy od dob nejstarších až po současnost, a to konkrétně v části Běloruská politická emigrace na území Čech a Moravy a druhá světová válka (s. 237 – 242).

⁴⁶ Časové rozpětí 1923 až 1934 rámuje dvě události: v roce 1923 představitelé BNR opustili Litvu; v roce 1934 Československo oficiálně uznalo SSSR, což znamenalo i uznání Běloruské sovětské socialistické republiky. (Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 240)

současnosti jsou například návštěvy na Olšanských hřbitovech, kde jsou pohřbeni někteří významní exponenti politického a kulturního života běloruské emigrace v Československu

Jak připomíná Miloš Řezník (2003: 99) i Michal Plavec (Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 240-241), v Praze se část běloruského exilu v období 2. světové války pokusila navázat styky s nacistickou okupační správou. Někteří představitelé exilu vnímali toto kontroverzní období jako možnost lépe prosadit běloruskou myšlenku. Možná i díky tomu došlo v průběhu druhé světové války k rozštěpení běloruského národně-demokratického hnutí.

Základy běloruské státnosti jsou z hlediska původních představitelů Běloruské lidové republiky a jejich tehdejších i dnešních příznivců položeny již na existenci Litevského velkoknížectví a samotná skutečnost, že většinu doby Bělorusové i Litevci strávili v unii s Polskem a posléze pod ještě mnohem krutější ruskou (nejprve carskou a později komunistickou) nadvládou, je nezbavuje práva na státní a národní nezávislost. Tuto tezi výslovně formuloval ve svém spisu Základy běloruské státnosti (1919) běloruský historik, etnograf a ekonom Mitrofan Dovnar Zapolski.

Běloruská lidová republika, přestože evidentně jen formálně existující, si zachovala určitou kontinuitu až do současnosti, má totiž i dnes své exilové představitele, včetně jakéhosi prezidenta. BNR tak i nadále představuje pro národně uvědomělé Bělorusy (a rovněž některé azylanty v ČR) výraz vlastní, byť do značné míry symbolické, státnosti. V běloruské komunitě se projevuje důležitost a do jisté míry i autorita BNR například pozváním jejich reprezentantů na některé významné akce „českých“ Bělorusů.⁴⁷

Další událost, která výrazně a dlouhodobě ovlivnila Bělorusko a jeho obyvatele (včetně azylantů-respondentů), měla zcela odlišný charakter, než výše popsané: katastrofa v jaderné elektrárně v Černobylu. Havárie se stala 26. dubna 1986 sice na Ukrajině, ale jen 5 km od hranic s Běloruskem. Měla přímý či nepřímý vliv na mnoho miliónů lidí. Mezi nimi se dotkla kolem 1,2 miliónu lidí na území Běloruska, kteří se v té době vyskytovali na radiací zamořeném území a 3,5 milionu lidí, jež zasáhl problém v podobě zamořené půdy (hovoří se až o jedné třetině z celého území Běloruské SSR). A až 70 % radioaktivního spadu dopadlo právě na Bělorusko. Informace o této katastrofě nebyly bezprostředně poté a ani v dalších měsících a

---

⁴⁷ Další informace o současné vládě BNR v kapitole *Život v běloruské komunitě*.

letech Bělorusům (ani Ukrajincům) poskytovány v adekvátní podobě, lidé nebyli varováni před nebezpečnými následky. Sovětský režim v čele s Michaiilem Gorbačovem se s nastalou situací nikdy vážně nevyrovnal a zasažené běloruské oblasti nechal nejprve bez relevantních informací a následně i bez zásadní pomoci. (Zaprudnik, 1993: 122 a Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 200-201)

Někteří z respondentů byli mezi postiženými a jako děti se zúčastnili ozdravných pobytů v Československu, které jsou pořádány nejrůznějšími organizacemi od začátku 90. let 20. století vlastně až do současné doby. Samotní Bělorusové, kteří žijí v Česku si černobylskou událost každoročně připomínají.

Poslední a z hlediska respondentů nejaktuálnější dějinnou etapu a současně tou, která zcela bezprostředně souvisí s jejich odchodem z Běloruska, je období spjaté s velkými společensko-politickými změnami a konkrétně s rozpadem Sovětského svazu a následným vznikem samostatného Běloruska. Další události probíhající v Bělorusku jsou potom zosobněny jediným člověkem a to s poslancem a později prezidentem Alexandrem Lukašenkem. Start této etapy moderních běloruských dějin lze zasadit na začátek 90. let 20. století, konec zatím nemá, protože v podstatě bez přerušování trvá až do současnosti.

Dne 27. července roku 1990 byla Nejvyšším Sovětem Běloruské sovětské socialistické republiky přijata deklarace nezávislosti, i když ještě v rámci sovětské federace. Znění deklarace navrhla již v té době existující běloruská opozice.⁴⁸ Už přelom 80. a 90. let 20. století byl také v Bělorusku ve znamení určitého uvolnění politických poměrů, což umožnilo existenci dalších politických seskupení kromě oficiální komunistické strany. Proces vzniku samostatného státu byl dovršen až v září 1991, kdy neúspěšný komunistický puč v Moskvě znamenal konec Sovětského svazu⁴⁹. Bělorusko získalo 17. září 1991 nový název – Republika Bělorusko a spolu s tím i nové státní symboly – bílo-červeno-bílou vlajku a znak Pahonija (viz obrázek 4). Další vývoj v Bělorusku byl poznamenán několika důležitými okolnostmi, které

---

⁴⁸ Již v druhé polovině 80. let vznikaly různé mládežnické spolky, které lze charakterizovat jako zárodek opozice, a jedna z nejdůležitějších opozičních organizací, Běloruská lidová fronta (BLF) vznikla v roce 1988 jako celospolečenské hnutí s národní orientací. Nebyla a není politickou stranou (i když se z ní odštěpili části, které jako politické strany fungovaly nebo fungují, jejím cílem bylo získání suverenity, nastartování procesu „bělorusizace“. (Sahanovič, Sybieka(eds.), 2006: 201-204)

⁴⁹ Jeho nástupcem se 8. prosince stalo Společenství nezávislých států (SNS), které sdružovalo Bělorusko, Rusko a Ukrajinu.

měly pravděpodobně zásadní vliv na další směřování země: v Bělorusku nikdy nedošlo k odstranění původní nomenklaturní politické reprezentace, opoziční strany byly velmi nejednotné a roztříštěné, Rusko mělo stále Bělorusko pod kontrolou, které se nechtělo vzdát, a dění v zemi pravděpodobně výrazně ovlivňovalo. Jmenovanými okolnostmi se prolínal i důležitý fakt, že běloruskou společnost se ve své většině nedařilo a nedaří aktivně zapojit do veřejného dění.

Nová ústava z roku 1994 vytvořila základ pro budoucí silnou prezidentskou moc – prezident měl být hlavou výkonné moci⁵⁰. A hned v následujících prezidentských volbách zvítězil muž, který této možnosti bezesbytku využil - Alexandr Lukašenko. Právě jeho způsob vlády odstartoval emigrační vlnu z níž pocházejí i respondenti výzkumu. Prezident a jeho spolupracovníci postupně začali kontrolovat veškeré dění ve státě (armádu, bezpečnost, média, ekonomiku, velkou část finančních toků, ale později i kulturu a školství). Raman Janouski hovoří o zavedení systému tzv. „prezidentské vertikály“: administrativa prezidenta má svá organizačně-výkonná centra nejen v Minsku, ale i v ostatních regionech a pracují v nich jen lidé podporující prezidenta. (Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 208) Prezident v tomto období silně podporuje spolupráci s Ruskem, na němž je také do značné míry závislý. Vytváří sentimentální nálady vůči bývalému Sovětskému svazu, což se mimo jiné odrazilo i ve výsledku referenda o státních symbolech, v němž Bělorusové souhlasili s navrácením běloruské vlajky a znaku z dob SSSR (viz obrázek 5). A ve stejném referendu také dostal souhlas ke zrovnoprávnění ruštiny s běloruštinou – to vše v roce 1995. V roce 1996 v dalším celostátním referendu Lukašenko se souhlasem voličů změnil ústavu tak, aby mu umožnila v podstatě ničím neomezenou vládu. Většina jeho kroků se samozřejmě nesetkala se souhlasem opozičních stran a Běloruské lidové fronty (BLF – viz poznámka 48), které se snažily aktivizovat obyvatelstvo pořádáním nejrůznějších akcí. Jimi byly připomínky vyhlášení nezávislosti z 25. září 1918, požadavky na svobodné volby, Černobylský pochod (první se uskutečnil 24. dubna 1996), i dlouhodobější protestní období, jehož nejznámějším a největším příkladem jsou protesty z roku 2006⁵¹. Události z jara 2006 sice měly celosvětový ohlas, ale v danou chvíli se zdá, že vládnoucí režim zásadně neoslabily. Prezident a jeho věrní se i nadále uchylují k silným represím, využívají

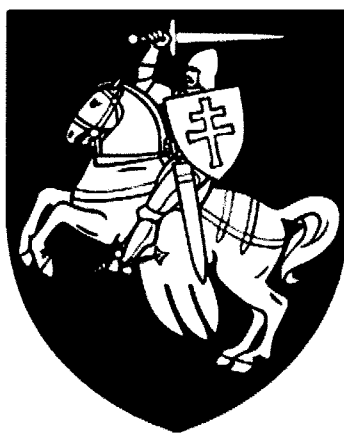
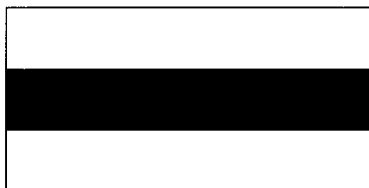
---

⁵⁰ Volební období prezidenta bylo pětileté a mohlo se opakovat pouze dvakrát.

⁵¹ Těchto událostí se respondenti neúčastnili přímo, protože již několik let byli mimo Bělorusko,

tajných služeb, nepohodlní lidé mizí beze stopy.⁵² Podmínky, které podmiňují další odchody významných opozičních představitelů nebo jen „řadových“ účastníků protestních akcí stále přetrvávají.

Obrázek 4: Státní symboly Běloruska v letech 1991 až 1995, dnes uznávané jen běloruskou diasporou

Obrázek 5: Státní symboly (vlajka a znak) Běloruska oficiálně užívané od roku 1995 až doposud

---

⁵² Příklady dosud neobjasněných zmizení: Jury Zacharanka, bývalý ministr vnitra Viktor Gončar, Dmitrij Zavadskij, kameraman ruské ORT atd. (Sahanovič, Šybicka (eds.), 2006: 209-210)

Běloruští azylanti v České republice - statistické údaje

V následující pasáži budou analyzovány dostupné statistické údaje - přičemž všechny zde uvedené statistické údaje pocházejí ze zdrojů Českého statistického úřadu, není-li uvedeno jinak. Údaje s nimiž pracuji se týkají počtu žádostí o azyl a počtu získaných azylů. Počet žádostí o azyl ze strany běloruských občanů do určité míry vypovídají o atraktivitě České republiky jako hostitelské země. A počet získaných azylů potom indikuje úspěšnost běloruských žadatelů.

Porovnávat tyto dva typy údajů v rámci jednoho roku v podstatě nelze, protože přímá souvislost mezi oběma čísly není. Jde o to, že podáním žádosti se pouze zahajuje řízení o udělení azylu (používá se termín: o udělení mezinárodní ochrany – zák. č. 325/1999 Sb. o azylu, ve znění pozdějších předpisů – pozn. aut.), kdy jsou úředníci Ministerstva vnitra ČR oprávněni zjišťovat veškeré údaje potřebné pro vydání rozhodnutí ve věci mezinárodní ochrany – azylu. Žadatel obvykle bývá opakovaně předvoláván k řadě pohovorů za účelem zjištění podkladů pro vydání rozhodnutí. Toto rozhodnutí by mělo být vydáno do 90 dnů od zahájení řízení, pokud řízení nebylo zastaveno nebo přerušeno. Navíc lhůtu 90 dnů může ministerstvo podle zákona přiměřeně dlouho prodloužit. Proti rozhodnutí lze podat žalobu ke krajskému soudu a proti jeho rozhodnutí ještě následně kasační stížnost. Žádost samotná se tak může vyřizovat a také se často vyřizuje mnohem déle než v období jednoho roku a důvody pro tuto časovou prodlevu jsou tedy dané především možnostmi odvolání i počtem žádostí jako takových.

Počet běloruských žadatelů o azyl a získaných azylů : vývoj situace v České republice (1996 – 2007)

Výrazný nárůst příchodů občanů Běloruska do České republiky motivovaných možnostmi získání azylu je možné pozorovat v českých statistikách zejména mezi lety 1996 a 2001. V roce 2001 bylo nejvíce běloruských žadatelů o azyl (celkem 438). A azyl ve stejném roce dostalo celkem 25 Bělorusů. Od roku 2002 je pak viditelný zřetelný pokles žadatelů o azyl – nejen Bělorusů, ale i reprezentantů jiných národností. Počet azylantů (tj. těch, kteří získali azyl) však roste navzdory menšímu počtu příchozích z Běloruska. Například v roce 2006 požádalo o azyl celkem 174 lidí (Bělorusů) a v témže roce azyl získalo 66 Bělorusů. To ale spíše potvrzuje skutečnost,

že se udělovala rozhodnutí k žádostem podaným v předchozích letech, a že azylové řízení v praxi trvá déle než jeden rok.

Tabulka 6: Vývoj počtu běloruských žadatelů o azyl a azylantů (tj. úspěšní žadatelé o azyl); od roku 1996 do konce roku 2007

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Žadatelé o azyl	V daném roce	6	18	20	44	193	438	312	282	226	216	174	130
	Průběžný součet	19	37	57	101	294	732	1044	1326	1552	1768	1942	2072
Azylantů	V daném roce	0	5	7	11	24	25	26	20	29	47	66	30
	Průběžný součet	5*	10	17	28	52	77	103	123	152	199	265	295

* první tři běloruští azylantů se podle statistik objevili v roce 1991, další 2 následovali v roce 1992

(Zdroje: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005C8E32/\\$File/c03r01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005C8E32/$File/c03r01.pdf),
[http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005D3A40/\\$File/c03r02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005D3A40/$File/c03r02.pdf))

O úspěšnosti žadatelů o azyl z Běloruska je tak lépe hovořit nikoliv v perspektivě jednotlivých let, ale v delším časovém období. Mezi lety 1990 až 2007, kdy byla situace Bělorusů v ČR sledována, požádalo o azyl celkem 2072 lidí a z nich 297 jej získalo (tj. více než 14 %) ⁵³. A z nich se 21 azylantů již stalo českými občany (údaje jsou k dispozici jen do roku 2006), 2 se azylu vzdali a 2 byl odejmut. Pro srovnání: celková úspěšnost všech (tj. ze všech zemí) žadatelů o azyl se dlouhodobě - konkrétně mezi lety 1993 až 2005 - pohybuje pod hladinou 3 % ⁵⁴.

Při porovnání počtu běloruských žadatelů o azyl s žadateli z jiných zemí, není pozice Bělorusů nijak výjimečná. Žadatelů z jiných zemí je v dlouhodobém součtu mnohem víc. Ve sledovaném období mezi lety 1990 až 2007 výrazně nejvíce žadatelů pocházelo z Ukrajiny, Ruska a Rumunska.

Mnohem výraznější pozici mají Bělorusové až při pohledu na vlastní počet úspěšně vyřízených žádostí (ve stejném časovém období). Nejvíce azylů (474) získali

⁵³ Zdroje: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005C8E32/\\$File/c03r01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005C8E32/$File/c03r01.pdf), staženo 1. března 2008 a [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005D3A40/\\$File/c03r02.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005D3A40/$File/c03r02.pdf), staženo 1. března 2008

⁵⁴ Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/6500514155/\\$File/11180642.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/6500514155/$File/11180642.pdf), staženo 24. července 2007

sice žadatelé z Rumunska, a to téměř výhradně v první polovině 90. let 20. století⁵⁵, ale Bělorusové jsou v počtu udělených azylů na čtvrtém místě. (viz Tabulka 7)

Tabulka 7: Porovnání počtu žadatelů o azyl a azylantů a jejich „úspěšnost“, Bělorusko + vybrané země + celkový počet (od 1.1. 1990 do 31.7. 2007)

	Počet žadatelů o azyl	Počet udělených azylů	Celková „úspěšnost“ (v %)
Ukrajina	13 038	131	0,9 %
Rusko	9388	356	3,8 %
Rumunsko	6021	474	5,9 %
Afghánistán	5868	288	4,9 %
Bělorusko	2024	286	14,1 %
Celkový počet*	85 364	3 215	3,8 %

*Jde o úplný součet za všechny země, jejichž občané žádali o azyl nebo ho získali.

(Zdroje: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005C8E32/\\$File/c03s11t.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005C8E32/$File/c03s11t.xls) a [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005D3A40/\\$File/c03s12t.xls](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/6B005D3A40/$File/c03s12t.xls))

Pro lepší uvědomění si významu sledované skupiny běloruských azylantů je důležité doplnit předchozí fakta o azylantech a žadatelích o azyl také informacemi o celkovém počtu Bělorusů žijících v České republice. Při takovém porovnání počtu azylantů s těmi, kteří na území ČR žili nebo žijí dlouhodobě (počítáni jsou ti, kteří získali vízum nad 90 dní a ti, kteří získali trvalý pobyt), je evidentní výrazná převaha těch, co o azyl nežadají. Například: k 31.12. 2006 žilo na území České republiky celkem 3211 Bělorusů – a z toho mělo 1690 lidí povolený pobyt nad 90 dnů. Stejný údaj z druhé poloviny 90. let 20. století dosahoval téměř hranici čtyř tisíc osob. Bělorusové tak v České republice stabilně patří mezi 15 nejpočetnějších státních občanství, konkrétně v roce 2006 jim patřilo 13. místo.⁵⁶ (Tabulka 8 je přehledem o počtu cizinců obecně, Bělorusů a počtu azylantů obecně a běloruských azylantů)

Doplňujícím údajem, který dále dokreslí pozici Bělorusů v České republice je také počet pracujících (tj. byli zaměstnaní nebo měli platné živnostenské oprávnění) – v letech 2000 až 2006 počet Bělorusů pracujících v ČR osciloval mezi 1200 až 1600.⁵⁷

⁵⁵ Od roku 1999 byl udělen jen jediný azyl žadateli z Rumunska.

⁵⁶ Na konci roku 2006 bylo v České republice nejvíce cizinců (s vízem nad 90 dní a trvalým pobytem) z Ukrajiny (více než 100 tisíc), dále ze Slovenska (téměř 60 tisíc) a z Vietnamu (kolem 40 tisíc).

(zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu, staženo 24. července 2007)

⁵⁷ Zdroj: [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/D8004FFF11/\\$File/c05s02t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/D8004FFF11/$File/c05s02t.pdf), staženo 10. března 2008

Tabulka 8: Pozice Bělorusů v České republice z hlediska celkového počtu cizinců a azylantů (vybrané roky)

Rok	Počet cizinců*	Počet Bělorusů**	Celkový počet azylantů (průběžný součet od roku 1990)	Celkový počet Bělorusů azylantů (průběžný součet od roku 1990)
1995	159 207	400	59 (1482)	0 (5)
2000	200 951	2633	133 (2030)	24 (52)
2005	278 312	3020	251 (2704)	47 (199)
2006	321 456	3211	268(3085)	66 (265)
2007	392 087	3749	191 (3276)	30 (295)

*bez azylantů, včetně trvalých pobytů a pobytů nad 90 dnů

**bez azylantů, včetně trvalých pobytů a pobytů nad 90 dnů

(Zdroj: tabulka zpracována podle údajů ČSÚ+ MVČR)

Běloruští žadatelé o azyl a azylanti: stručné nastínění české situace v porovnání s dalšími zeměmi

Česká republika je již několik let důležitou cílovou zemí běloruské emigrace. To je patrné i z širšího pohledu evropského případně zámořského. V této pasáži budu vycházet výhradně z údajů o počtu žadatelů o azyl, které mám k dispozici.

Dostupná mezinárodní statistická srovnání (zde využívám mezinárodní databázi *Migration Data Source*, která vznikla na základě projektu think-tanku *Migration Policy Institute*)⁵⁸ o přistěhovalých Bělorusech, žadatelích o azyl, případně těch, kteří získali nové občanství, se týkají dalších evropských a mimoevropských zemí, tak ilustrují nejen postavení České republiky v rámci ostatních zemí, ale částečně také dokládají určitý odliv Bělorusů či v širším hlediska občanů Běloruska z vlasti.⁵⁹

⁵⁸ *Migration Data Source* se snaží o shromáždění mezinárodních dat o různých typech migrace včetně uprchlíků a azylantů. Online poskytuje statistická data z mnoha zemí světa, speciální pozornost věnuje situaci ve Spojených státech amerických, ale jsou zde i data z evropských zemí včetně České republiky. V oblasti azylantů jde o data z 39 vyspělých zemí, kam žadatelé směřují nejčastěji. (zdroj: <http://www.migrationinformation.org/index.cfm>, staženo 13.září 2007)

⁵⁹ Odchod běloruských občanů (nikoliv nutně etnických Bělorusů) – ve smyslu emigrace - lze od vzniku samostatného moderního Běloruska rozdělit v zásadě do dvou směrů. Jeden vede na Západ a druhý především do Ruska a v celkovém počtu se odhaduje na několik desítek tisíc. Kromě toho se uvádí, že přibližně 400 tisíc běloruských občanů pracuje v Rusku.

(zdroje: http://zbsb.org/eng/hist_1.shtml, staženo 1.února.2008;

http://en.wikipedia.org/wiki/Belarusians_in_Russia#Modern_state, staženo 1. února 2008)

Tabulka 9 : Počet běloruských žadatelů o azyl v daném roce (celkový přehled za 39 zemí + vybrané země) v pořadí podle roku 2004*

	1996	2000	2002	2004
Celkem (39 zemí-cílů migrace)	487	2683	3 599	2633
Švédsko	24	231	722	519
USA	0	127	163	380
Německo	303	484	671	299
Francie	9	99	284	237
Česká republika	6	192	312	226
Rakousko	0	34	123	213
Belgie	54	695	218	141
Švýcarsko	11	82	276	140
Velká Británie				64
Polsko	19	61	67	49
Nizozemí	7	113	131	25
Irsko	10	131	61	18

* Poznámka: Čísla v tabulce se částečně (v jednotkách) liší od údajů z ČSÚ, může být dáno metodickou chybou při jejich zpracování, neboť i pro *Migration Data Source* je zdrojem českých dat ČSÚ.

(zdroj : <http://www.migrationinformation.org/datahub/asylum.cfm>)

Česká republika v komparaci zejména z hlediska relativního porovnání počtu žadatelů o azyl z Běloruska hraje skutečně poměrně důležitou roli. Dokládají to představené statistické údaje (viz Tabulka 9). V tabulce jsou uvedena data za ty země, kde je počet běloruských žadatelů o azyl srovnatelně nejvyšší v průběhu sledovaného období (tj. od roku 1996, odkdy se datuje výraznější nárůst takových žadatelů). (Důležitá poznámka: údaje představují počet žadatelů o azyl v daném roce a nikoliv průběžný součet všech žadatelů o azyl.) Stejně jako v ČR tak také v celosvětovém rámci byl největší vzestup běloruských žadatelů o azyl mezi lety 1996 až 2000, v roce 2002 jich bylo nejvíce (více než 3500) a rok 2004 naznačuje výrazný pokles.

Z porovnání stavu a také vývoje v jednotlivých zemích vyplývá, že Česká republika byla z hlediska atraktivnosti pro běloruské žadatele na 5. místě (z 12 relevantních zemí, tj. zemí, v nichž občané Běloruska nejčastěji žádali o azyl) v roce 2004, v letech 2002 a 2000 na třetím respektive čtvrtém, zatímco na počátku současné migrační vlny v roce 1996 byla až na 10. místě.

Takový vývoj skutečně naznačuje důležitost České republiky jako jednoho z center běloruské emigrace, a ještě konkrétně dokládá, že je zemí, kterou poměrně velká část odcházejících Bělorusů preferuje jako místo, kde je možné požádat o azyl.

Velmi často je mezi cílovými zeměmi také Německo, které je ale několikanásobně větší a rovněž Švédsko, to je naopak z hlediska počtu obyvatel s Českou republikou velmi dobře srovnatelné. K dalším zemím, kam směřují běloruští žadatelé o azyl, patří rovněž USA, Francie, Belgie nebo Rakousko.

Z daných dat vyplývají i další důležité poznatky či spíše podložené úvahy. Polsko jako Bělorusku kulturně, historicky, jazykově i geograficky blízká země není příliš preferované jako vhodné místo pro požádání o azyl. Nízké počty žadatelů o azyl možná ukazují na specifický vztah k Polsku, komplikovaný vzájemně propojenou a ambivalentně vnímanou historií (více o nich v kapitolách *Reflexe běloruských dějin... a Běloruská identita v emigraci* – pozn. aut.).⁶⁰ Snad právě proto si odcházející Bělorusové vybírají mnohem častěji třeba právě Českou republiku. Je ale také možné, že Bělorusové odcházející do Polska volí zcela jiný postup, který nelze zachytit a sledovat pomocí úzce zaměřené statistiky počtu běloruských žadatelů. V případě Polska lze například předpokládat silné rodinné vazby zejména v okolí bělorusko-polských hranic. Současně je potřeba zdůraznit, že v Polsku žije podle některých a velmi hrubých údajů něco mezi 100 až 300 tisíci lidí běloruského původu⁶¹, i když k běloruské národnosti se v polském sčítání z roku 2002 hlásilo „jen“ necelých 50 000 obyvatel, i tak představují třetí nejpočetnější menšinu v Polsku po Němcích

⁶⁰ Tabulka 10 : Podrobnější porovnání Polska a České republiky podle počtu žadatelů o azyl (roky 1996 až 2004)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Polsko	19	31	23	43	61	74	67	58	49
ČR	6	18	20	49	192	437	312	281	226

(Zdroj: <http://www.migrationinformation.org/datahub/asylumresults.cfm>)

⁶¹ Zejména v okolí Białystoku, to znamená v blízkosti s bělorusko-polských hranicemi. Odhady jsou založeny počtu příslušníků ruské ortodoxní církve právě v těchto pohraničních oblastech. (zdroj: <http://www.us-english.org/foundation/research/olp/viewGeneral.asp?CID=39>, staženo 24.července 2007)

(tak se deklarovalo 140 tisíc obyvatel Polska) a Slezanech (k nim se hlásilo 170 tisíc obyvatel Polska).⁶²

Skutečně tak z představených údajů vyplývá, že Česká republika si i v širších souvislostech mezinárodních statistických údajů uchovává zvláštní a důležitou pozici jednoho z několika center evropské politické emigrace Bělorusů.

---

⁶²Zdroje: http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Poland#Belarussians a http://www6.gencat.net/lengcat/noves/hm04primavera-estiu/moskal2_4.htm#4, staženo 24.července 2007)

Odchod z Běloruska a příchod do České republiky

V této kapitole se budu podrobně věnovat osvětlení důvodů pro odchod, které uvádějí respondenti. Důvody samotné a situace, která vedla k jejich vzniku jsou v podstatě základními zdroji pro vznik sledované skupiny migrantů jako takové. Bez nich by jednotliví její členové z Běloruska s velkou pravděpodobností neodešli. Důvody k odchodu a s nimi také výběr cílové země tak neodmyslitelně patří do migračního procesu, jsou jeho úvodem (Brouček, nedatováno).⁶³

Časové zařazení odchodu migrantů (včetně respondentů mého výzkumu) z Běloruska a potažmo příchodu do České republiky s cílem zažádat o azyl se do značné míry shoduje s nástupem prezidenta Lukašenka k moci, a to se stalo po prezidentských volbách v roce 1994. To znamená, že první častější odchody z politických příčin lze registrovat po roce 1995, kdy už bylo zřejmé, že Lukašenko bude vůči opozici postupovat tvrdě. A právě druhá polovina 90. let 20. století byla dobou, kdy si někteří emigrující Bělorusové začali vybírat za svůj cíl právě Českou republiku. V časovém snímku příchodu Bělorusů do ČR nelze opomenout důležitou okolnost změny do té doby bezvízového styku na vízovou povinnost po 28. květnu roku 2000 (současně byla tato povinnost zavedena také pro občany Ruské federace). Tato administrativní překážka tak poněkud ztížila možnost příchodu Bělorusů do České republiky. Přesto i nadále Česká republika má poměrně výrazné postavení jako země, kde pobývá významná běloruská azylantská komunita. Současně platí, že Bělorusové v rámci České republiky představují jednu z nejvíce úspěšných skupin cizinců z hlediska získávání azylu.

Důvody odchodu : politická situace ve spojení s osobními problémy

Základním impulsem a současně **nejdůležitější motivací** pro současnou vlnu imigrantů – žadatelů o azyl z Běloruska - byl jednoznačně **příchod Alexandra Lukašenka k moci v roce 1994**. Jako občany zvolený prezident nezávislého Běloruska začal původní demokratické principy, které byly obsaženy v nové běloruské ústavě, a na nichž měl být nově vzniklý běloruský stát založen po rozpadu Sovětského svazu, postupně měnit tak, aby vyhovovaly jeho záměrům o velmi silnou osobní až téměř autoritativní moc. Prezidentovy kroky proto logicky vedly za podpory silových složek státu – armády, státní i tajné policie - k potlačování zárodků

⁶³ Zdroj: <http://www.ria.mvcr.cz/azyl/integrace2/nks01/prispevek8.pdf>, staženo 15.února 2008.

pluralitní společnosti. Průvodními jevy jeho vlády se tak stala silná centralizace moci, perzekuce politických protivníků, loutkové volby z nichž byly na základě formálních nedostatků vylučování oponenti prezidenta, úplné ovládnutí médií, a postupně také zvětšující se izolace od světa. Lukašenko současně prováděl také populistické kroky, které vedly ke zvýšení jeho domácí popularity (stylizace do role otce lidu, milovníka sportu,...). Vše pomocí prezidentských nařízení, zákonů schválených více méně jednobarevným parlamentem.⁶⁴

Popisovaný proces samozřejmě trval delší dobu – i když jeho první příznaky byly patrné již během prvního roku vládnutí Lukašenka a určitá část veřejnosti ho proto považovala za velmi nebezpečný. Touto znepokojenou částí společnosti byli bezesporu lidé, kteří byli nějakým způsobem aktivní ve veřejném prostoru (opoziční političtí lídři, účastníci protestních shromáždění, novináři, atd.). Právě oni se jako první stali obětmi (v nejširším slova smyslu) Lukašenkova upevňování moci a jako první se stali těmi, kteří byli okolnostmi donuceni opustit zem. Někteří Bělorusové postupem času nabyli přesvědčení, že jejich jedinou volbou je odchod do emigrace. To se odráží i ve slovech respondentů: „*Jednou za mnou přišel tajný ..... a nabídl mi spolupráci a já v tu chvíli neměl jinou možnost než podepsat, i když jsem si samozřejmě nemohl představit, že bych skutečně něco takového dělal. Nemohl jsem zůstat, protože, kdybych zůstal, musel bych buď spolupracovat nebo se dostat do vězení.*“ (muž, kolem 25 let, VŠ, č.6) nebo: „*V Bělorusku jsem byla v opoziční organizaci Vlast a začala jsem mít problémy, byla jsem moc nezávislá.*“ (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12).

Pro odchod dotázaných byl obecným a základním předpokladem Lukašenkův způsob vlády. Tento všeobecný rámec společensko-politické situace je vždy doplněn nějakým čistě vnitřním a subjektivně podmíněným důvodem. Tím je zejména často respondenty zmiňovaný **nedostatečný pocit osobního bezpečí** ve vlastní zemi. Osobní pocit ohrožení přitom může vyrůstat na základě respondentovy politické aktivity: „*Doma v Bělorusku jsem měl velké problémy, hrozilo mi vězení, byl jsem místopředsedou jedné (z důvodu anonymity, nebudu upřesňovat pozn. autorky) politické strany.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Pardubice, č.28) nebo aktivity podnikatelské, která je v Bělorusku rovněž často problematická: „*Byl jsem v Bělorusku 4 měsíce ve vazbě a čekal jsem na soud.....Obvinili mě, že jsem ukradl peníze firmy...*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.18). Bez takto nastavených a

⁶⁴ Více viz kapitola *Reflexe běloruských dějin....*

silných okolností by pravděpodobně většina z oslovených Bělorusů-emigrantů neměla motivaci k opuštění země. Pocit nebezpečí vedl k frustraci a k potřebě takovou situaci řešit a vyřešit. A pro dotázané takovým řešením bylo opuštění země: „*V podstatě to bylo (odchod z Běloruska, pozn. aut.) kvůli pocitu bezpečí.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15).

Obecně politické důvody mají v jednotlivých případech **specifická osobní vysvětlení**. V několika případech respondentky, a to je poměrně častý jev, vysvětlují odchod z Běloruska problémy svých partnerů respektive mužů (např. „*Manžel měl politické problémy, tak jsme odjeli kvůli němu.*“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č.24)). Naproti tomu se vyskytl i jediný případ, kdy respondent-muž mluví opačně o rozhodnutí, které udělala jeho manželka: „*Já jsem sem nechtěl, šel jsem sem vlastně kvůli manželce a jejím problémům.*“ (muž, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.21). Dotyčná žena velmi otevřeným zdůvodněním doplňuje předchozí slova manžela a dává jim jasnější souvislosti: „*Dlouho jsem podporovala Lukašenka, ... známe se v podstatě od dětství a on si mě vyžádal, abych s ním pracovala. Až hodně pozdě se mi otevřely oči a já jsem se postavila proti němu. Napsala jsem knihu o Lukašenkovi, to už jsem patřila do opoziční strany Běloruská národní fronta. Když kniha vyšla, začala jsem se bát žít v Bělorusku. Když mě lidé na ulici potkávali, přecházeli na druhou stranu*“ (žena, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.22).

Další respondent potom v určitém kritickém okamžiku pobyt ve vlastní zemi začal vnímat jako druh vnitřní emigrace: „*Už dlouho jsem si připadal ve svém státě jako emigrant, myslel jsem si taky, že umělec může žít v podstatě všude, ale asi to není až tak úplně pravda.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29). Vnitřní emigrace byla z hlediska respondenta méně udržitelná, než emigrace vnější, a proto rovněž volil odchod.

Oba základní důvody pro odchod – jeden daný způsobem Lukašenkovy vlády a druhý individuálním pocitem nebezpečí, který díky této vládě vznikl - nestojí samy o sobě, ale lze je označit za klíčovou příčinu i motivaci toho, proč se někteří Bělorusové rozhodují od poloviny 90. let 20. století až do současnosti k opuštění rodné země. V druhém plánu lze hovořit rovněž o důvodech ekonomických. Pokus zlepšit materiální podmínky svého života podmiňuje naprostou většinou moderní migrace a z hlediska jeho aktérů není o nic méně legitimní. Své opodstatnění mají i důvody, které souvisí s možností vzdělání v cizině, možností seberealizace.

Jmenované důvody se různě kombinují, ale zkoumaný soubor či lépe skupina lidí, která byla předmětem tohoto výzkumu, se skládá především z těch, jejichž důvody – jak oni sami důrazně deklarují, jsou na prvním místě politické, možné ekonomické problémy byly pouze jejich průvodním jevem.

Pro politicky nejaktivnější emigranty (tj. ty, kteří byli představiteli opozičních stran a aktivně se účastnili na boji proti Lukašenkově režimu) je odchod také jednou z příležitostí, jak si uchovat možnost další práce pro běloruskou opozici a Bělorusko jako takové. To, že odcházejí, jim paradoxně dává v jejich očích mnohem reálnější možnost věnovat se této činnosti svobodně a mají pocit, že právě mimo vlastní zemi mohou udělat něco více.

Z podtextu většiny případů, s nimiž jsem se v rámci výzkumu setkala, vyplývá, že přemýšlení respondentů o odchodu bylo relativně dlouhodobé, ovlivněné především osobními okolnostmi (širší rodina, relativně dobré materiální zabezpečení, atd.). Nicméně posledním impulsem byla často jediná, nějakým způsobem hraniční událost (nátlak ze strany režimu, hrozící vězení, problémy v zaměstnání, atd.), která vedla k definitivnímu a často rychlému rozhodnutí.

Důvody pro výběr České republiky : kulturní blízkost a bezpečnost

Rozhodnutí odejít, mnohdy hektické, bylo učiněno, co ale vedlo dotazované Bělorusy k tomu, že si vybrali právě Českou republiku? Byl to skutečný výběr z více možností? A nakonec, hrálo roli také to, jak silné a hluboké bylo povědomí a představy o životě v České republice?

Přestože základní kombinace důvodů pro odchod z Běloruska byla více méně všem respondentům společná, tj. politická situace doplněná často silným osobním pocitem nebezpečí, pak konkrétní důvody pro výběr, jehož cílem byla nakonec Česká republika, jsou již velmi diferencované. Nicméně přes jejich velkou různost, lze vysledovat několik základních zdůvodnění.

V liberálnějším období před zavedením vízové povinnosti⁶⁵ to byla prostě **snadná dostupnost České republiky**: „*Když jsme odcházeli, koupili jsme si jízdenku tam, kam jsme mohli jet bez víza, nepřemýšleli jsme kam a proč.*“ (muž, kolem 20 let, studující VŠ, Praha/Plzeň, č.5) nebo: „*V té době byla možnost cestovat bez víza, takže jsme se prostě rozhodli a odjeli jsme z Běloruska pryč.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ,

---

⁶⁵ Tj. před 28.květnem roku 2000.

Pardubice, č.16). Respondenti, jichž se tyto příznivější podmínky týkaly, příliš tuto skutečnost netajili. Volba České republiky byla tak i z hlediska nutné administrativy a rovněž určité „nenápadnosti“ při přípravách na odchod relativně nejsnazší.

Další zdůvodnění je úzce spojené s relativní geografickou blízkostí obou zemí a současně s vědomím vzájemných **kulturních podobností**. Velmi často se s ním spojuje také představa o menší jazykové bariéře. Všechny tyto kulturně podmíněné blízkosti se také dají shrnout pod pojem slovanská vzájemnost nebo lépe, moderněji – blízkost. A takový stav blízkosti je skutečně pociťován ze strany běloruských respondentů. Sami o ní hovoří (např.: „*Česká republika je nám jazykově blízká – v běloruštině je spousta bohemismů.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15)), a to nejen v souvislosti s rozhodnutím odejít právě sem, ale vnímají ji jako důležitý fakt ve svém následujícím životě v ČR. Tento pocit „blízkého“ se viditelně odráží i při tom, když komentují své zdejší zkušenosti, když korigují své představy se skutečným životem v ČR.⁶⁶

Do značné míry shrnují a kombinují oba výše zmíněné důvody výběru (prvotní dostupnost a slovanská blízkost) následující slova: „*Bělorusko jsme opustili v roce 1998, kvůli politickým problémům manžela, on vybral Českou republiku, protože je to slovanská země a naše jazyky jsou si blízké a není to tak daleko jako třeba Německo.*“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1).

Někteří respondenti samozřejmě přiznávali, že jejich důvody výběru byly ovlivněné také trochu idealizovaným pohledem na Českou republiku: „*Nejdřív jsme si představovali všechno ideálně. Uvědomovali jsme si, že čeština je relativně podobná, měli jsme určité kulturní povědomí, hlavně, co se týkalo literatury, třeba jsme znali Hrabala.*“ (muž, 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č. 29). Z takového postoje už je patrné i to, že jde o částečnou zpětnou reflexi života uprostřed české skutečnosti, jež je porovnávána s původními představami.

Již předchozí vyjádření naznačuje i to, že s důvody úzce souvisí také **povědomí respondentů o České republice**, jako souhrn vědomostí získaných v rodině, ale i ve škole, možných stereotypů spojených s Čechy, eventuálně vlastní hlubší zájem. Právě to mohlo být jedním z faktorů pro volbu České republiky. Velká většina respondentů na danou otázku o tom, co věděli o ČR, sice obecně odpovídá, že toho mnoho nebylo, ale v dalším sledu si postupně vzpomínají na své konkrétní vědomosti.

---

⁶⁶ Více o tématu v kapitole *Vnímání kulturních podobností a odlišností...*

Často jsou zmiňovány **školní znalosti** o české historii a kultuře. Bělorusové hovoří zejména o období husitských válek, osobě Jana Amose Komenského a z novějších dějin také o Pražském jaru v roce 1968 (např.: „*Když jsme sem šli, měli jsme poměrně idealistické představy o lepším životě. Kromě „stereotypů“ jako byli bižuterie, pivo a jiné, jsme znali Jana Husa a tábority, o nich jsme se učili na základní škole, znali jsme také Jana Amose Komenského, ale toho znají už jenom někteří Bělorusové, to souvisí se vzděláním. Myslím, že moje rodina mi dala určité vzdělanostní zázemí a kulturní povědomí, kam patřilo také to o Československu.*“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1)). Někteří se výslovně vztahují rovněž k **bělorusko-českým historickým svazkům**, a to zejména k období, kdy Francisk Skaryna v Praze vydal do „běloruštiny“ přeložené části Bible.⁶⁷ Čechy jsou tak pro ně také místem, kde vyšly první knížky, které jsou označovány jako běloruské. Svou roli hraje dále i určitá povědomost o ČR jako o jednom z relativně důležitých center jedné z důležitých vln běloruské emigrace: „*Vůči České republice mám pocit kulturní blízkosti. V podstatě jdu po stopách běloruské emigrace z 20. let minulého století a Češi jsou pro mě přátelé.*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Stráž pod Ralskem, č.23). Respondent zde naráží na období 20. a 30. let 20. století, kdy zejména v Praze žila početná a do značné míry elitní běloruská emigrace.⁶⁸

Bělorusové měli také konkrétní zkušenosti s **československou normalizační hudbou**, a to prostřednictvím její prezentace v rámci bývalého socialistického bloku, tedy v tehdejším Sovětském svazu a jeho součásti Běloruské sovětské socialistické republice. Proto i oni uváděli jména populárních zpěváků, jako jsou Karel Gott nebo Helena Vondráčková, kteří měli koncerty v SSSR nebo vystupovali ve státní sovětské televizi. („*Jinak jsem znala některé populární zpěváky jako třeba Gotta, Vondráčkovou, Matušku. Ti se hráli v rozhlase a v televizi, jezdili na koncerty.*“ (žena, kolem 30 let, SŠ, Ledovice, č.26). To znamená, že výběr mohl být podmíněn i podobnou zkušeností s životem v sovětském bloku a sice trochu nejasná a neúplná, ale přece jenom existující představa o tom, že člověk díky tomu tak trochu zná české prostředí.

---

⁶⁷ O Francisku. Skarynovi více viz kapitola *Reflexe běloruských dějin.... a Běloruská identita v emigraci.*

⁶⁸ Více o tématu běloruské emigrace z 20. a 30. let v kapitolách *Reflexe běloruských dějin.... a Život v běloruské komunitě.*

Mnoho z respondentů osobně navštívilo **Československo nebo později Českou republiku ještě předtím, než odjeli z Běloruska** jako emigranti. Takové návštěvy byly buď čistě turistické, a o ty šlo převážně a většinou zahrnovaly návštěvu Prahy, případně Karlových Varů. Ale vyskytlo se i několik respondentů, kteří v 90. letech podnikli individuální cestu po velké části Evropy, a jedním z jejích cílů byla i ČR. Nebo to byly pracovní pobyty, když například jeden respondent pracoval v tehdejší Československu již v roce 1988 a jiná respondentka spolupracovala se Slovanskou knihovnou, kde hledala doklady o výše zmíněné běloruské emigraci z 20. až 30. let 20. století. Za pracovní návštěvu se dá považovat i případ jednoho politicky aktivního respondenta, který byl v ČR na pozvání spřátelené politické organizace a v Praze už tehdy poznal také několik Bělorusů, kteří zde požádali o azyl. Když se potom později vracel jako emigrant tak už: „...jsem věděl, že je tu rádio Radio Free Europe, emigranti z Běloruska, ale můj výběr České republiky souvisel především s danými okolnostmi, neměl jsem totiž pas a musel jsem v podstatě utéct.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.3).

Mezi respondenty jsou také jednotlivci, kteří zde byli jako děti na ozdravném pobytu pro postižené černobylskou katastrofou: „Co jsem věděla o Československu? Asi před 10 lety jsem byla 3 neděle v Československu v Českých Budějovicích. Byl to pobyt pro děti a mládež postižené černobylskou katastrofou.“ (žena, kolem 30 let, SŠ, Lešovice, č.26).

Neméně důležitým důvodem je také představa o **lepším životě a větší bezpečnosti** České republiky. Postupně Česká republika získala úlohu pro Bělorusy relativně přívětivé země s demokratickým zřízením a místa odkud vysílá běloruská redakce Radio Svoboda (RFE).⁶⁹ RFE je považovaná za jeden z mála svobodných, tj. neovlivněný Lukašenkem a jeho státním aparátem, informačních zdrojů, ke kterému se lze v Bělorusku dostat. A Praha je dnes už také místem, kam prostě odešlo již dříve poměrně hodně Bělorusů (např. „Praha je „běloruské“ město....Bělorusové tu mohou najít ochranu, je tu taky Radio Svoboda.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.17). Vytvořily se tak určité základy sítě migrantů, které se mohou dále upevňovat, samozřejmě v návaznosti na konkrétní situaci v Bělorusku.

Jisté shrnutí všech důvodů svého výběru s velmi pozitivním vyzněním pro Česko lze nalézt v postoji muže, který říká: „Vlastně jsem skoro nic nevěděl, ale znal jsem

---

⁶⁹ Pod názvem Radio Svoboda vysílá v Bělorusku Radio Free Europe.

třeba Švejka, a teď ho zkusím číst v češtině, ale v ruštině se mi líbí mnohem víc. Ještě jsem znal Egona Ervina Kische. Samozřejmě jsem věděl o moderní České republice, věděl jsem, že je tady prezidentem Václav Havel, že je tady demokracie. Já jsem hledal především pocit bezpečí, v podstatě mi bylo jedno, kam jdu. Dneska se tady cítím bezpečně a jsem České republice moc vděčný za pomoc.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Lešovice, č.27).

Ukazuje se také, že motivy některých Bělorusů pro výběr České republiky mohou mít i podobu **negativního výběru**: „Do Polska jsem nechtěl, protože Polsko a Rusko se vždy handrkovaly o Bělorusko. Mám taky rád českou kulturu.“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.11) a nebo vůči Polsku nejvíce odmítavý názor: „Do Polska jsme nechtěli, protože s Poláky si Bělorusové moc nerozumí. V Polsku je běžné, že se o Bělorusech mluví jako o špinavých Bělorusech.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). Uvedené výpovědi více než naznačují, že Polsko, pro některé běloruské azylanty, kteří jsou zároveň velmi silně národně vyhranění (což je velká většina z oslovených), tak může být vnímáno problematicky i přes evidentní historickou a zeměpisnou blízkost obou zemí. Možná právě tato stálá blízkost a neustálé politicko-společenské i osobní prolínání osudů obou národů může být zdrojem vzájemných komplikovaných vztahů, které se projeví i naznačeným způsobem negativní volby.

Přestože velká část respondentů hovořila o svém příchodu do ČR jako o cíleném⁷⁰, někteří přiznali i to, že jejich pobyt tady byl do značné míry ovlivněn **náhodou**, která se projevila skutečností, že už neměli peníze na další cestu: „Vlastně jsme chtěli jet dál, ale už jsme neměli peníze a tak jsem zůstal.“ (žena, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.21) nebo, že jim v jejich tehdejší situaci bylo jedno, kde jsou a zůstanou.

Příchod do České republiky: první dny a čekání na azyl

Motivace pro odchod z Běloruska a následný příchod do ČR představuje sice zásadní zlom, ale v zásadě jde „jen“ o počátek cesty do české reality. V této části práce pokusím stručně zachytit některé okamžiky z prvních setkání s českým prostředím a ilustrovat novou situaci, v níž se respondenti ocitli jako čekatelé na azyl.

Do České republiky přicházeli respondenti jako jednotlivci nebo jako rodiny. Z těch respondentů, co již měli rodinu tj. partnery a případně také děti, přicházeli do

---

⁷⁰ I když je otázkou, zda odůvodnění pro výběr České republiky nevzniklo až zpětně aby pomohlo lépe se vyrovnat s nastalou skutečností.

ČR buď všichni dohromady, tedy jako celá rodina, nebo odděleně. V případě rozdělených rodin byl prvním příchozím zpravidla manžel (muž): „*Přišla jsem až rok po manželovi s mladším synem a starší syn přišel asi před půl rokem.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Plzeň, č.4). Nicméně zaznamenala jsem i opačný případ, kdy byla první příchozí i žena s dětmi, protože právě ona byla tou, která se cítila být ohroženou v Bělorusku, a která iniciovala odchod rodiny.

První příchozí, v případě postupného příchodu rodiny, se v podstatě měl postarat o jakýsi úvodní „průzkum“ nového prostředí, o získání přehledu o situaci v Česku. A jeho hlavní rolí byla především snaha o zabezpečení podmínek pro ubytování a živobytí jako takové, tedy vytvořit alespoň základní materiální zázemí. Je ovšem pravdou, že oddělený příchod části rodiny nebo jednoho jejího člena byl významně ovlivněn situací v Bělorusku, někdy prostě nebylo dost dobře možné odejít dohromady, protože příprava na takovou cestu by mohla vyvolat nežádoucí pozornost úřadů, nebo rozhodnutí bylo tak rychlé a naléhavé, že nebylo možné, aby celá rodina tak narychlo mohla odejít společně.

Oddělený příchod do České republiky, zvláště pokud mezi sloučením rodiny uběhla delší doba, měla za následek mimo jiné i zkušenost jedné respondentky: „*Předtím, než jsem přijela definitivně za manželem, byla jsem tu asi třikrát na návštěvě a docela se mi tu líbilo, myslím ale, že to bylo hlavně proto, že jsem věděla, že se vrátím domů.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Plzeň, č.4). Vědomí toho, že po návštěvě v cizí zemi, bude následovat návrat domů, v tu chvíli respondentce velmi pomáhal, ale když přijela natrvalo, tak se objevily problémy: „*...asi měsíc po příjezdu jsem měla depresi, nic se mi tu nelíbilo, obchody, jídlo ani lidi.*“

V době před zavedením vízové povinnosti pro Bělorusy, byl jejich příjezd po formální stránce poměrně snadnou záležitostí, často využívali možnost účasti na **běžném turistickém zájezdu** („*...jsem přijel sám a jako turista s moskevskou cestovní kanceláří do České republiky, konkrétně do Prahy. Tehdy jsem jel přes Moskvu. Tehdy jsem nevěděl, že tu zůstanu....Myslel jsem na Německo, umím německy, anglicky a mám tam známé, ale myslím, že tady mám větší šanci stát se bohatým.*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.18)) nebo si zakoupili **jízdenku do Polska** a odtud se potom mohli snadno dostat do ČR („*Sedl jsem na vlak a přes Polsko jsem dojel do České republiky, v té době byl ještě bezvízový styk.....Ještě v Polsku mě okradli a tak*

jsem neměl žádné peníze, lístek mi stačil do Liberce a do Prahy jsem musel jet autostopem.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Pardubice, č.28)).

Někteří příchozí využívali také **pomoc** již zmíněného **Radia Svoboda** (Radio Free Europe, RFE). Bylo prvním místem, kam lidé směřovali, a které také následně převzalo úlohu jakéhosi prvního poradce v tom, co dělat po příjezdu do České republiky. Zaměstnanci jeho běloruské redakce pomohli získat informace o nutných následných krocích (kam se přihlásit, kde je cizinecká policie, případně kontakty na známé nebo prostě na jiné Bělorusy žijící zde): „*Věděl jsem, že RFE je na adrese Vinohradská 2 a tam mi dali kontakty na kamarády a 2 dny potom jsem požádal o azyl.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.17)* nebo „*Ve Svobodné Evropě mi dali mapku, kam jít, a na cizinecké policii jsem požádal o azyl.“ (muž, kolem 30 let, SŠ, Praha, č.13).* Využívali tedy již alespoň částečně fungující síť kontaktů vytvořenou zahraničními Bělorusy a zároveň věděli o možnostech spojených s existencí RFE a s jeho běloruskou redakcí.

Kromě vlastního fyzického příchodu, tedy překročení hranic, je formální nezbytností **přihlásit se českým oficiálním úřadům** a informovat je o svém úmyslu požádat o azyl. Jenom tak se příchozím dostane ochrany a pomoci ze strany hostitelského státu. Taková pomoc a ochrana probíhá za přesně daných podmínek a je spojena s konkrétní procedurou.⁷¹

Po vyslovení úmyslu požádat o azyl následuje další povinný krok, který platí pro všechny cizince, kteří chtějí požádat o azyl, a tím je pobyt v tzv. karanténě – přesněji v **přijímacím středisku**. V případě těch cizinců, kteří mají v úmyslu požádat o azyl, šlo v roce 2007⁷² o pobyt ve Vyšních Lhotách nebo v tranzitním prostoru Letiště Praha-Ruzyně.⁷³ Respondenti tohoto výzkumu však zažili jako přijímací středisko především Červený Újezd. To fungovalo od roku 2002 až do svého uzavření v roce 2005, kdy už bylo jen výhradně pobytovým střediskem. V přijímacím středisku stráví

---

⁷¹ Právním základem azylového řízení je především zákon o azylu č. 325/1999 sb., jenž prošel několika novelizacemi, jeho aktuální verze je k dispozici např. na stránkách Ministerstva vnitra http://www.mvcr.cz/azyl/azyl/325_99.pdf.

⁷² Rok 2007 je rokem, v jehož rámci jsem napsala největší část své práce.

⁷³ Přijímací středisko ve Vyšních Lhotách bylo zřízeno v roce 1994 (zdroj: <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/suz/lhoty.html>, staženo 10.listopadu 2007). Letiště Praha Ruzyně je využíváno jako přijímací středisko od roku 2002 (zdroj: <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/suz/praha.html>, staženo 10.listopadu 2007))

žadatel o azyl v průměru 2 až 3 týdny. Během této doby jsou prováděny povinné administrativní úkony (evidence, náhradní doklady), zdravotní prohlídka a karanténní opatření⁷⁴.

V rozhovoru s respondenty jsem tomuto období nevěnovala zvláštní pozornost, případné reakce dotázaných pocházely většinou z jejich vlastní iniciativy. Pokud se některý z respondentů chtěl této otázce věnovat déle, nijak jsem se tomu nebránila. Většinou se však o tomto období respondenti nezmiňovali příliš konkrétně. To mohlo do určité míry souviset s jeho relativně krátkým trváním, případně se snahou potlačit vzpomínky na něj a také jistou neaktuálností takového zážitku v okamžiku rozhovoru – rozhovory byly pořizovány s minimálně ročním posunem, spíše však s delším časovým odstupem, od zkušenosti s karanténou.

Pobyt v přijímacím středisku nicméně představuje první přímé setkání a vyrovnávání se s novou skutečností – odehrává se mimo důvěrně známé prostředí, kde se mluví jiným (jinými) jazyky a také v naprosto nové roli - žadatele o azyl. Zároveň toto prostředí naprosto nereprezentuje nové, v tomto případě české obvyklé prostředí, jde spíše o velmi specifický prostor, kde platí zcela jiná pravidla než v běžném životě.⁷⁵

Ojedinelou a do značné míry pozitivní výpovědí o tomto konkrétním období představuje respondent, který o pobytu v karanténě říká: *„Přijeli jsme a byli jsme jeden měsíc v karanténě v Červeném Újezdu. Pro mě to bylo úplně neuvěřitelné, že když jsme přijeli a otevřeli nám dveře, řekli ti hlídači v táboře „prosím“. Ti, co tam pracovali, brzy pochopili, že jsme „normální“, jeden strážce nás třeba pozval večer na kávu. Bylo to lidský, přátelský a to bylo pro mě nečekaný.“* (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15)

Po ukončení takových formalit většinou respondenti přecházejí do **pobytového střediska nebo**, pokud našli vlastními silami místo k **soukromému bydlení**, mají možnost pobytu mimo takové středisko. Také v konkrétním případě běloruských

---

⁷⁴ Procedura v přijímacím středisku pro žadatele o azyl se konkrétně provádí podle zákona o azylu 325/1999 Sb. ze dne 11.listopadu 1999, který jsem zmínila výše.

⁷⁵ Zajímavě využil Zdeněk Uherek pojmu „totální instituce“ Ervinga Goffmanna, který definoval jako místo *„pobytu a práce, kde je velký počet umístěných jedinců na delší dobu odříznut od širší společnosti, společně veden a uzavřen a kde je oficiálně řízen jejich veškerý život“* (Goffman, 1968: 11). Uherek přirovnává pobytové střediska k takovým totálním institucím. (Uherek, 2002: 10)

respondentů se část žadatelů o azyl dostala do pobytových středisek, přičemž respondenti většinou hovořili o Zastávce u Brna⁷⁶, Bělé pod Bezdězem⁷⁷ a v jednom případě o Kostelci nad Orlicí⁷⁸. Nicméně jiní respondenti měli již v této fázi azylové procedury (tj. při čekání na vyřízení žádosti o azyl) možnost – za souhlasu příslušných státních orgánů - soukromého bydlení mimo zařízení takového typu.

Následující velmi zhuštěná výpověď respondenta, alespoň částečně vykresluje tyto první týdny pobytu: „První noc jsem strávil v Armádě spásy. Potom jsem odjel do přijímacího střediska v Červeném Újezdu, kde bylo hrozně moc lidí. Požádal jsem o azyl a potom jsem byl v karanténě a pak v táboře v Bělé pod Bezdězem. To jsem ještě vůbec nemohl opouštět tábor, teď už je to jinak (tj. tehdy platila jiná, přísnější pravidla, obyvatelé nemohli opouštět pobytové středisko, jen za určitých pevných podmínek - pozn. aut.). Tak jsem četl knihy a chytal jsem ryby.“ (muž, kolem 30 let, svobodný, VŠ, č.14)

O životě v pobytovém středisku, který je z hlediska pravidel poněkud liberálnější ve srovnání s přijímacím střediskem, ale zároveň se zdaleka neblíží „reálnému“ životu, již mluví respondenti více. A jsou to logicky zejména ti, kteří v něm strávili relativně delší dobu, která v ojedinělých případech dosáhla až jednoho roku. V pobytovém středisku respondenti obvykle byli do doby, než získali azyl.

Vlastní pobyt v „táboře“ i pobyt dalších uprchlíků někteří respondenti dokážou, spíše než detailně popsat, zpětně reflektovat nebo dokonce ho kriticky hodnotit: „V uprchlickém táboře 95 % uprchlíků skutečně azyl nepotřebuje a chce se dostat jen do Německa nebo do Rakouska. Mě dodnes zajímá a taky zlobí způsob české uprchlické politiky. My jsme byli s těmi 95 % uprchlíků nuceni žít, to znamenalo soužití s jinou kulturou, jiné hygienické návyky. Všichni například věděli, že jeden Vietnamec prodává drogy, ale nikdo s tím nic nedělal. Myslím, že by bylo potřeba

---

⁷⁶ Dnešní pobytové středisko Zastávka u Brna, bylo založeno jako první přijímací a pobytové středisko v roce 1990 a v roce 1996 začalo sloužit jako výhradně pobytové středisko. (zdroj: <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/suz/zastavka.html>, staženo 10.listopadu 2007)

⁷⁷ Původní pobytové středisko Bělá- Jezová se v roce 2006 přeměnilo na Zařízení pro zajištění cizinců pro rodiny s dětmi, nezletilé bez doprovodu a samotné ženy. (zdroj: <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/suz/zzc.html>, staženo 10.listopadu 2007)

⁷⁸ Kostelec nad Orlicí bylo jako pobytové středisko pro žadatele o azyl otevřeno v lednu roku 2001 (zdroj: <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/suz/kostelec.html>, staženo 10.listopadu 2007)

nějakým způsobem oddělit ty, kteří skutečně potřebují azyl, od těch, kteří jen zneužívají český systém.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Lešovice, č.27).

Další doklad velmi osobního vysvětlení, z něhož je patrné rovněž hledání možných skrytých souvislostí, které mohou mít vliv na život žadatele o azyl, představuje následující vyjádření respondentky: *„Nejprve jsme 21 dní byli v karanténě v Červeném Újezdu a potom jsme se dostali do Bělé, tam jsme strávili celý rok čekáním na azyl. Jednou jsem v lese našla obraz Ježíše Krista, k němu jsem se začala modlit a za měsíc potom jsme azyl dostali.“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č. 24).* V jejím případě jde o způsob silně náboženskou vírou podmíněného vyrovnání se s pobytem v de facto nepřirozených životních podmínkách.

Obecně je **doba mezi podáním žádosti o azyl a jeho získáním** u dotázaných respondentů velmi proměnlivá. Pohybuje se od několika měsíců po několik let. Vyskytly se případy opakovaných rozhovorů, kdy v době prvního byl respondent žadatelem a až teprve po jeho opakování (tj. i více než dva roky po prvním interview) byl právoplatným držitelem azylu. Jeden muž uvádí, že na azyl čekal 4 roky. A v době dlouhého čekání na azyl vnímal svou pozici jako toho, kdo svou neustálou aktivitou „dělá“ českým úřadům problémy. Takový případ nebyl v souboru ojedinělý, např.: *„Na azyl jsem čekala 1 a ½ roku, myslela jsem si, že je všechno jasné, ale pořád nic. Pomáhala mi Organizace pro pomoc uprchlíkům, která nabízí hlavně právní pomoc. Já jsem věděla, že o mě český velvyslanec šíří dezinformace a tak jsem i protestovala na ministerstvu vnitra.“ (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12).*

Získání azylu znamená v životě emigranta důležitou změnu. Držitel azylu má totiž všechna práva jako občan České republiky s výjimkou volebního práva a práva být volen. A v době před vznikem profesionální armády, nebyl azylant povinen nastoupit základní vojenskou službu – pokud šlo o muže. Současně to znamená, že má právo na sociální dávky, podporu v nezaměstnanosti, může se svým cestovním dokladem vycestovat do zahraničí, stejně jako čeští občané.

Okamžik či den, kdy respondenti získali status azylanta, si někteří z nich rádi připomínají a dokonce pro ně má symbolický význam: *„Azyl jsme dostali přesně v den, kdy Česká republika vstoupila do NATO!“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Stráž pod Ralskem, č.23).*

Po získání azylu část respondentů využila další pomoci státu a to pobyt v tzv. integračním azylovém středisku⁷⁹. Nejde už o pobyt, který hradí pověřené české úřady, ale hradí si ho sami žadatelé. Ve středisku, kde jsou jim k dispozici malé bytové jednotky, zůstávají do doby, než si individuálně najdou vlastní bydlení a nebo přijmou nabídku integračního bytu, který jim je poskytnut v rámci **státního integračního programu (SIP)** (viz následující text v rámečku). Nedílnou součástí pobytu v takovém středisku jsou také jazykové kurzy českého jazyka. I tento druh bydlení a života jako takového nereprezentuje zcela skutečné podmínky existence v České republice, ale přece jen umožňuje větší osobní aktivitu.

Státní integrační program

-je koncipován jako program pro azylanty, který jim má pomoci v jejich začlenění do české společnosti a to především v oblasti trvalého bydlení a výuce českého jazyka

- kurzy českého jazyka poskytované azylantům v rámci programu jsou bezplatné

- v oblasti bydlení může jít buď o nabídku bytu ve vlastnictví obce, nebo nověji o finanční příspěvek na nájemné, nebo získání nájemního bytu ve vlastnictví obce, který byl postaven podle programu „Podpora výstavby nájemních bytů“

-obec, která poskytne bydlení azylantům je motivována dotací na rozvoj místní infrastruktury

- mezi lety 1994 až 2005 bylo přiděleno celkem 343 integračních bytů pro 899 azylantů a z rozpočtu bylo poskytnuto více než 100 miliónů korun⁸⁰

⁷⁹ V současnosti jsou 4 integrační azylová střediska, která jsou určena výhradně pro azylanty. Jde o Zastávku u Brna, Jaroměř-Josefov, Hošťka-Velešice a Ústí nad Labem-Předlice.

⁸⁰ Konkrétní počty integračních bytů za každý rok a dotace

Rok	počet bytů	Počet integr. osob	Částka na bydlení	částka na rozvoj obce	celková částka
1994	22	84	4 798 000	1 480 000	6 278 000
1995	48	120	8 802 000	3 340 000	12 142 000
1996	15	44	2 700 000	930 000	3 630 000
1997	19	56	4 000 000	1 430 000	5 430 000
1998	28	65	6 050 000	3 070 000	9 120 000
1999	44	110	9 900 000	5 160 000	15 060 000
2000	30	78	6 600 000	3 090 000	9 690 000
2001	23	47	4 950 000	2 730 000	7 680 000
2002	18	41	3 750 000	2 210 000	5 960 000
2003	18	39	3 750 000	2 910 000	6 660 000

- součástí má být i pomoc s hledáním uplatnění v zaměstnání (rekvalifikační kurzy), ale v praxi je tato pomoc problematická⁸¹

-kromě státních institucí se na programu podílejí také některé nevládní organizace jako např. Poradna pro integraci, Sdružení občanů zabývajících se emigranty- zajišťuje jazykovou výuku , Centrum pro integraci uprchlíků, Sdružení Česká katolická charita atd.

-k 31.12 2005 bylo do SIPu zařazeno celkem 160 azylantů z Běloruska.⁸²

(zdroj: <http://www.mvcr.cz/azyl/integrace.html>)

Omezené výpovědi respondentů o tomto prvním období jejich života bezesporu také souvisí s tím, že v okamžiku rozhovorů se nikdo z nich, kromě jediné výjimky, už nenacházel v žádném z výše zmíněných podpůrných zařízeních pro žadatele o azyl a azylanty. Jejich život směřoval jinam, museli se vypořádávat s jinými, aktuálnějšími problémy.

Už v tomto okamžiku se tedy zdá, že se možnosti a cesty respondentů oddělují, a to na dvě základní skupiny. První tvoří lidé, kterým se podařilo získat ubytování a spolu s tím často i nějakou práci mimo pobytové středisko, přičemž většinou takové ubytování respektive práce byly v Praze. Druhou skupinu tvoří lidé, kteří dál zůstávali v pobytovém a následně i integračním středisku a tudíž víceméně závislí na českém státním aparátu a jeho přesně předem definovaných možnostech. I oni se snažili najít si práci a někteří z nich byli i z tohoto hlediska relativně úspěšní.

Toto rozdělení, jak bude ukázáno dále, mohlo mít vliv na úspěšnost adaptace, případně na kvalitu života i spokojenost běloruských azylantů.

2004	38	113	8 836 750	5 979 500	14 816 250
2005	40	102	7 877 907	5 604 500	13 482 407
Celkem	343	899	72 014 657	37 934 000	109 948 657

(Zdroj: <http://www.mvcr.cz/azyl/integrace.html#statistiky>)

⁸¹ Tato informace nepochází z internetových stránek Ministerstva vnitra, ale ze studie, která se věnovala otázce integrace azylantů (Uherek, Z.(2002). Integrace azylantů - zpráva pro českou pobočku UNHCR)

⁸² Zdroj: Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR.

Budování „české“ existence

Bydlení - klíčová podmínka pro začátek „nového“ života

Bydlení respektive místo bydliště ovlivňuje v životě azylanta mnohé. Je to prostor, v jehož rámci se odehrává velká část interakce s nejbližším okolím, a kde postupně buduje nové zázemí pro sebe a případně svou rodinu. I to, kde a jak azylanti bydlí, samozřejmě velmi ovlivňuje jejich včleňování do české společnosti.

Obecně, moje zkušenosti výzkumníka svědčí o tom, že téma bydlení je evidentně nejdůležitější pro respondenty, kteří již mají rodinu, protože právě jim na způsobu bydlení nejvíce záleží. Proto naprostá většina výpovědí, které jsem použila pro tuto část své práce, pochází od lidí, kteří jsou v roli manželů a/nebo rodičů. Důvody pro výběr místa k bydlení a životu obecně, které respondenti uvádějí, mohou být jak pragmatické (velikost bytu, jeho umístění, cena atd.), tak mohou mít svůj osobnější podtext (předchozí zkušenosti z Běloruska, dobrý pocit z daného bytu, blízkost ke známým, aj.). A právě pragmatický a individuální přístup se v naprosté většině případů běloruských azylantů vzájemně prolínají.

V případě běloruských respondentů-azylantů je ale důležité nejprve si uvědomit rozdíl v jejich životní situaci v době, kdy byli žadatelé o azyl a poté, co ho získali a stali se azylanty. Být buď žadatelem o azyl nebo již azylantem jsou dva druhy právně odlišného postavení, jehož důsledkem jsou i poněkud rozdílné možnosti, které nastávají v souvislosti s bydlením. Žadatel o azyl má možnost využít instituci pobytového střediska nebo se může spolehnout na vlastní aktivitu a získat bydlení díky ní. Jak bylo naznačeno v předchozí kapitole (viz str.70-71), azylant má kromě možnosti bydlení v integračním středisku také variantu získání vlastního bydlení „svépomocí“ a rovněž další možnost, a to zařazení do státního integračního programu (SIP) a v jeho rámci získat byt nebo finanční podporu na něj.

Kromě podmínek daných českým právním řádem a institucionální pomocí hraje roli při výběru bydlení také osobní aktivita respondentů. Ta je motivována nejen tím, jak bezprostředně vypadá vybraný byt, ale pro respondenty je bezesporu důležité, a možná i nejdůležitější, **lokality**, kde se nachází. Velmi atraktivní je v tomto směru

především Praha⁸³, a to z mnoha důvodů. Z dostupných statistických údajů (ke konci roku 2006) vyplývá, že pro Bělorusy pobývající v ČR (míněno ti, co mají dlouhodobý nebo trvalý pobyt a azyl) je Praha vysoce přitažlivá a více než jedna třetina z nich zde žije. Druhá nepočetnější skupina Bělorusů pak žije v sousedním Středočeském kraji, tedy v relativně nejbližším okolí hlavního města.⁸⁴

V preferované Praze je možné najít relativně snadněji zaměstnání, je zde stabilně nízká nezaměstnanost, kromě trvalé práce jsou dobře dostupné také krátkodobé pracovní příležitosti.⁸⁵ Hlavní město je také politickým a společenským střediskem a ti, kteří chtějí dále ovlivňovat „běloruskou záležitost“ (což jsou určité alespoň někteří z respondentů – političtí aktivisti), se logicky snaží být přítomní v místě, kde takovou činnost mohou ze svého hlediska asi nejefektivněji vykonávat. V neposlední řadě Bělorusové také s postupujícím časem, během něhož přibývalo a stále přibývá politických emigrantů z Běloruska, vnímají Prahu jako jedno z center běloruské emigrace. Praha je také místem s nejširší nabídkou vzdělávání. Naopak výrazně negativním důsledkem, a to zejména v souvislosti s bydlením (nájem a ceny bytů i jejich dostupnost) v Praze a jejím blízkém okolí, můžou být prokazatelně vyšší životní náklady.

Pro hledání bytu azylanty i žadatelé o azyl v obecné rovině platí i to, že se musejí vyrovnávat s naprosto shodnými problémy jako čeští občané a to bez toho, aby se v této specificky české realitě „vyznali“ tak dobře jako zdejší usedlíci. Složitá situace panuje především na trhu s nájemními byty. Získat vlastní bydlení je finančně

---

⁸³ Praha je obecně pro v Česku žijící cizince včetně azylantů nejvíce preferovaným městem, to se odráží i na celkovém počtu cizinců, kteří zde žijí. (Např. k 31.12. 2005 žilo na území hlavního města 7,6 % cizinců–trvalé i přechodné pobyty -včetně azylantů (zdroj:

ČSÚ - [http://www.czso.cz/xa/edicniplan.nsf/t/3E0049DBFB/\\$File/0314.xls](http://www.czso.cz/xa/edicniplan.nsf/t/3E0049DBFB/$File/0314.xls), staženo 12.prosince 2007)

a k 31.12 2006 – 103 829 z 1 183 576 tj. 8,8 %

(zdroj:

[http://www.czso.cz/xa/edicniplan.nsf/t/9500470DFA/\\$File/13-1101070315.xls](http://www.czso.cz/xa/edicniplan.nsf/t/9500470DFA/$File/13-1101070315.xls), staženo 12. prosince 2007)

⁸⁴ Tyto údaje byly získány na stránkách Ministerstva vnitra, nejaktuálnější informace o cizincích v jednotlivých krajích jsou k 30.9. 2006 Zdroj : <http://www.mvcr.cz/statistiky/migrace/cpp2006.html> , staženo 10.listopadu 2007)

⁸⁵ Podrobněji se tématu pracovního uplatnění věnuji v kapitole *Budování české existence-Práce jako „velká zkouška“ v procesu adaptace*

náročné a to platí, jak již bylo řečeno, zvláště právě v preferované oblasti Prahy i jejím širším okolí.

Tedy, jako žadatelé o azyl si mohli respondenti najít vlastní bydlení nebo využít bydlení přímo v pobytovém středisku. Nicméně bydlení v tomto typu střediska je podmíněno danými pravidly, nemá charakter rodinného bydlení, středisko je hlídáno, a dlouhodobě v něm žít, znamená do velké míry se vzdát soukromí a intimity. Jako příklad lze uvést možnost vaření: od roku 2006 je v některých pobytových střediscích možné, aby si ubytovaní vařili sami, před tímto datem bylo ale pravidlem společné stravování. Tato nová, o něco lepší, situace se respondentů z mého výzkumu netýkala, převážně tedy zažili původní pravidla bez možnosti soukromého stravování.⁸⁶

Jako azylanti už mají právo na **bydlení v integračním středisku**. V něm je obvykle k dispozici malá bytová jednotka, která umožňuje vést život relativně podobný běžným podmínkám mimo takové středisko. Vybavení v bytě je velmi jednoduché až spartánské a respondenti, kteří takovou zkušenost zažili, se sami aktivně snažili vyhledávat jiné místo k bydlení, kde by bylo možné získat větší soukromí. V rozhovoru, který byl veden v takovém středisku⁸⁷, vyjadřovala jedna rodina, a především potom manželka starající se o malé dítě a pobývající celý den v daném místě, touhu změnit místo a způsob bydlení: „*Máme tady jen dočasné ubytování a jsou tu docela problémy, na celé pobytové (integrační) středisko je jen jedna pračka a tak se musíme složitě domlouvat s ostatními, kdy budeme moct prát. Takže hledáme byt, zkusíme to v Litoměřicích.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ-mateřská dovolená, Lešovice, č.26). Výpověď respondentky lze pro lepší představu doplnit krátkým konkrétním popisem bydlení její rodiny. Její byt ve starším rodinném domě stojícím na malé vesnici se skládal ze dvou pokojů, kuchyně se základním vybavením a koupelny, měli televizi, video i kazetový přehrávač, něco si dokonce přivezli s sebou z Běloruska, protože se rodina do Čech stěhovala postupně. Nejprve se v ČR usadil manžel, za ním přijela manželka, posléze se jim narodil potomek, a naposled se přistěhovala matka respondentky, která do určité míry pomohla své dceři překonat pocit společenské izolace.

---

⁸⁶ Zdroj: <http://www.mvcr.cz/ministerstvo/suz/zarizeni.html#charakter>, staženo 12. října 2007

⁸⁷ Byl to v podstatě jediný rozhovor, který se uskutečnil v s azylanty, kteří v danou chvíli žili v integračním středisku. Ostatní respondenti již měli zajištěn integrační byt nebo bydlení získané jen na základě vlastní iniciativy.

Slova další respondentky jen dále vyjadřují snahu dostat se mimo pobytové nebo lépe integrační středisko a získat vlastní bydlení nejen z prostorových důvodů: „V Náchodě se nám vůbec nelíbilo, bylo to hnízdo šovinismu, bydleli jsme tam od května do prosince roku 2000 v pobytovém středisku, kde jsme s další rodinou měli k dispozici byt o velikosti 3+1, tak jsme se moc snažili najít si byt a od prosince roku 2000 bydlíme v Ústí nad Labem, kde bydlíme v bytě soukromého majitele a máme nájemní smlouvu na 10 let. Ale je fakt, že jsme měli a máme problémy s bytem, byly tu stavební nedostatky a rozbitá elektrina v předsíni.“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1).

Azylanti, tj. ti, kteří azyl již získali, potom dostávají další možnosti. Nejvýznamnějším nárokem azylanta, který souhlasil se svým zařazením do státního integračního programu⁸⁸, který zároveň představuje poměrně významnou pomoc ze strany státu, je tzv. **integrační byt** (ten, pro upřesnění, využívá také rodina respondentky z Ústí nad Labem, jejíž slova byla citována v předchozím odstavci). Původně jediným způsobem využití pomoci s bydlením (míněno v rámci státního integračního programu) bylo získání nájmu bytu, který byl v majetku obce (případně fyzické osoby). Novější způsob představuje získání peněžního příspěvku na čisté nájemné a nakonec třetí možností je získání nájemního bytu pro azylanty v programu „Podpora výstavby nájemních bytů“ iniciovaném Ministerstvem pro místní rozvoj v každém roce jeho vyhlášení. Pro obec v níž azylant získá takový byt, je tato skutečnost spojena s dotací, která do jisté míry motivuje jednotlivé obce k větší aktivitě v tomto směru. Mezi lety 1994 až 2005 bylo uzavřeno necelých 400 nájemních smluv, a tímto způsobem bylo ubytováno necelých 1000 azylantů (viz tabulka v poznámce 80).

Pro využívání SIPu v oblasti bydlení platí rovněž obecná a důležitá podmínka, že azylantovi může být takový byt nabídnut nebo ho sám azylant může vlastními silami hledat. Pokud však odmítne nabízený byt, může být ze státního integračního programu vyřazen.

Běloruští azylanti institutu integračního bytu poměrně často a úspěšně využívají. Jsou to především respondenti, kteří v České republice mají rodinu a relativně dobré bydlení je pro jejich život velmi důležité. Sami také při hledání bytu projevují vlastní

---

⁸⁸ Do Státního integračního programu může být pouze azylant, kterou svým podpisem souhlasí s podmínkami tohoto programu

aktivitu, která spočívá především ve vyhledávání nabídek, psaní dopisů na příslušné obecní úřady. Vše je podmíněno rovněž určitou dávkou trpělivosti: „*Abychom dostali byt (3+1 v paneláku), napsali jsme dopisy do všech pražských městských částí, při hledání bytu nám pomáhal také Svatopluk Karásek, manžel mu opravoval nějaké věci. Trvalo to celý rok a teď tu bydlíme několik týdnů.*“ (žena kolem 45 let, VŠ, Praha, č.9) nebo „*Do Prahy jsem moc nechtěl, protože jsem z malého města Vitebsk....Ale nakonec jsem se snažil získat v Praze byt, psal jsem nejrůznější žádosti, dopisy nebylo to hned, ale vyšlo to, získal jsem byt v Holešovicích.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). Tento respondent zmiňuje i další okolnost, a to změnu svého sociálního statusu, k níž došlo po příchodu do České republiky, a která se odrazila i do jeho „české“ bytové situace: „*Byt byl prázdný, všechno jsme museli shánět a taky tady nemám takové příjmy jako v Bělorusku. Tam jsem stavěl barák, všechno jsem tam nechal, kromě auta, kterým jsme přijeli.*“

Jak jsem již naznačila, poměrně často běloruští azylanti nebydlí přímo v centru Prahy, ale v jejích okrajových oblastech (např. Kolovraty) nebo ve Středočeském kraji v relativně blízkém okolí Prahy. Pro příklad lze uvést Úvaly, Lysou nad Labem nebo Beroun. Volí tak podobnou strategii jako někteří Pražané, kteří se stěhují do širších příměstských oblastí Prahy. Rodina respondenta žije tak sice mimo hlavní dění, ale ne v izolaci. Zároveň může využívat veškeré možnosti pražského zázemí: „*Bydlíme v Lysé nad Labem (s manželkou a malou dcerou – pozn. aut.), je to integrační byt, je to asi 35 kilometrů od Prahy a jen 40 minut z Masaryčky. Náš domek je v centru města a je docela velký, takže za námi můžou jezdit naši kamarádi.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Lysá nad Labem, č.8).

Účast ve státním integračním programu s sebou samozřejmě nese i tu možnost, že nabízený byt rodinám azylantů nevyhovuje, a tak jsou osobně motivováni k tomu, aby si zkoušeli najít sami jiné a pro ně vhodnější místo: „*Když jsme dostali s manželkou azyl, přišla nám nabídka od Ministerstva vnitra na byt do Ústí nad Labem. Bydleli jsme tam, ale jen jeden rok, protože se nám tam nelíbilo. Teď jsme dva měsíce v Pardubicích, kde jsme si sami našli byt. Bydlíme tu docela v centru, všechno je blízko. Měli jsme sem dvě nabídky jednu za 6000 a druhou za 4000 korun a vybrali jsme si tu levnější. Je to 1+1. Je to sice starší byt, ale dobrý.*“ (muž, kolem 40 let, VŠ, Pardubice, č.16). Takový přístup naznačuje poměrně dobré sebevědomí respondenta a zároveň hrdost na to, že on a jeho rodina byli schopni si v dané situaci aktivně poradit, zajistit si ze svého hlediska lepší variantu.

Přestože velká část respondentů v době rozhovorů bydlela právě v integračních bytech, objevil se i jeden velmi **specifický příklad bydlení**. Jedna rodina v době rozhovorů využívala ubytování na svobodárně. Oba manželé byli lékaři, kteří získali práci v plzeňské nemocnici, a v době rozhovoru spolu se svými dvěma dospívajícími dětmi⁸⁹ bydleli ve dvou malých pokojících vzájemně nepropojených a používali jedinou kuchyň společnou pro jedno patro. V takovém prostředí je těžké žít, protože s sebou tento způsob nese problém nedostatku soukromí. Zvláště dotázaná žena o této okolnosti hovoří: „*Chybí mi tu určité místo, kde bych mohla být v klidu, myslím, že mužům to takhle nepřijde.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Plzeň, č.4) a zmiňuje rovněž ztížené podmínky v každodenní rutině: „*Nejhorší je to s vařením, všechno musím přenášet sem a tam.*“ V tomto případě bylo pravděpodobně důvodem pro tento postup jejich vytíženost a s ní spojené pracovní uspokojení, proč v dané chvíli nekladli důraz na lepší bytové zázemí.

Další případ ukazuje na možnost využití i jiných než státních institucí a jejich programů. I v tomto případě je samozřejmě důležitá **vlastní iniciativa** znásobená podporou nevládní organizace: „*Už nebydlím na koleji, ale v Kolovratech, kde Organizace pro pomoc uprchlíkům opravovala starý dům, kde udělali několik bytů a my jsme s manželkou dostali nabídku na garsonku velkou 36 m², je to kousek za Prahou a já jsem z malého města, tak mi to tu vyhovuje. A nájem dáme dohromady – je to 2 500 korun.*“ (muž, kolem 25 let, VŠ, Kolovraty, č.6).

Tři roky na vlastní bydlení čekala další rodina běloruských azylantů. Rok strávila v pobytových střediscích v Bělé pod Bezdězem a dva roky v Josefově. Nakonec získali 3-pokojový obecní byt v panelovém domě ve Stráži pod Ralskem: „*Tady (v Ralsku – pozn. aut.) se nám, mě, dětem i manželovi líbí, je tady vstřícný starosta, dokonce jsme si požádali o zahrádku v místní kolonii.*⁹⁰“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č.24). Život ve Stráži pod Ralskem však přináší poměrně mnoho komplikací, které si postupně uvědomila respondentka a její manžel. Jde o obec, která svou infrastrukturou - dopravní i v souvislosti se zaměstnáním neposkytuje příliš dobré podmínky. Dochází tam k určitému paradoxu, který lze pozorovat i jinde v ČR: je možné zde relativně snadno a levněji získat bydlení, ale najít si stálou práci je nepoměrně složitější.

---

⁸⁹ Starší syn v té době studoval v Praze na vysoké škole a domů dojížděl jen občas.

⁹⁰ Na tuto zahrádku čekají již několik let, kvůli tomu, že v záplavovém území, ale v roce 2008 by se tato situace měla vyřešit.

Jak se ukáže dále, místo bydlení je úzce svázáno s další okolností procesu adaptace běloruských respondentů v rámci české společnosti. Zároveň silně ovlivňuje jejich možnost aktivní participace na životě běloruské komunity nebo vůbec udržování blízkých vztahů s dalšími Bělorusy žijícími v České republice.⁹¹

Práce jako „velká zkouška“ v procesu adaptace

Jednou z nejdůležitějších podmínek úspěšné adaptace je, spolu se získáním vlastního bydlení, nalezení a udržení si adekvátní práce. Což v širším slova smyslu znamená úspěšné zapojení se do českého pracovního trhu. Otázka práce je v rámci procesu adaptace spojena s dalšími neméně důležitými okolnostmi. Jimi jsou materiální respektive finanční zabezpečení rodiny, důležitým aspektem je také vlastní pocit seberealizace a pozitivní sebehodnocení. A práce současně může přinášet možnosti bohatších sociálních vztahů s českou majoritou, častější užívání jazyka a do určité míry i vzájemnou kulturní výměnu, poznávání se.

Běloruští respondenti jsou **v hledání práce velmi různě úspěšní** a tudíž mezi dotazovanými byly a nadále přetrvávají z tohoto hlediska velké rozdíly. Právě tyto rozdíly se zdají být jedním z nejvíce charakteristických aspektů „českého“ života jednotlivých respondentů. Někdo je při hledání práce relativně neúspěšný, jiným lidem se již podařilo vybudovat si poměrně silnou pozici.

Velká většina z nich a v podstatě bez ohledu na svůj aktuální úspěch/neúspěch, jasně deklaruje svůj úmysl **pracovat a neužívat žádných sociálních podpor**, na které mají jako azylanti právní nárok. Za všechny lze citovat alespoň dva respondenty: „*Já prostě nemůžu žít na podpoře, protože jsem pracoval 26 let a moje práce je můj život.*“ (muž, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.21) a „*Nechci být závislý na státu.*“ (muž, kolem 30 let, SŠ, Praha, č.13). Běloruští respondenti také kromě typicky zdůrazňované vlastní zodpovědnosti za nalezení práce a vlastního materiálního zabezpečení, potažmo zabezpečení rodiny, jsou přesvědčeni také o tom, že práci lze opravdu najít, a že je potřeba snažit se: „*Když si opravdu chceš najít práci, tak toho dosáhneš*“ (žena, kolem 40 let, VŠ, Plzeň, č.4) a „*Když člověk chce pracovat, vždycky práci najde, je to prostě jenom na něm. Fyzické práce je dost, tak jsem pracoval na stavbě, když jsem potřeboval peníze.*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.18). Takoví respondenti dávají evidentně přednost vlastní aktivitě při hledání práce a svou

---

⁹¹ Více viz kapitola *Život v běloruské komunitě*.

nezávislost vnímají jako důležitou součást vlastní osobnosti, které se nechtějí vzdát ani za specifických okolností života azylanta.

Přestože respondenti tvoří specifickou skupinu vzdělaných, případně ve své domovské zemi relativně úspěšných lidí, v nové zemi a v nové pozici jsou nuceni přizpůsobit se novým a někdy protikladně nastaveným (působícím) podmínkám.

V první řadě jsou to podmínky dané **právními normami**, které jsou vůči azylantům uplatňovány, ty ale v otázce zaměstnání nejsou nijak odlišné od české populace. Dále je nutné počítat s **existencí konkrétních vlivů prostředí**. Například může jít o konkrétní lokalitu, kde azylant žije a hledá práci, případně o možnost pracovní diskriminace, (ne)existence nebo (ne)znalost sítě, jejímž prostřednictvím lze práci získat, nebo o jazykovou kompetenci zájemce o práci atd.. Nakonec – nikoliv však v poslední řadě - jsou důležitou okolností i **osobnostní předpoklady** každého jednotlivého azylanta, k nimž patří nejen úžeji definovaná osobnost z hlediska psychologického, ale i - v širším pohledu - životní zkušenost a samozřejmě vzdělání.

Přinejmenším do počátku procesu nalézání práce se pak rovněž prolíná zásadní skutečnost, že na počátku azylanti **neznají prostředí pracovního trhu** v České republice. Nemají s ním osobní zkušenost a teprve postupem času začínají chápat jeho psané, ale i nepsané zákonitosti. Právě prostřednictvím takového druhu „učení“ probíhá začleňování azylantů do většinové společnosti a právě tak většinová společnost může získávat nové poznatky a zkušenosti s poněkud odlišnou kulturou.

Z hlediska **legislativy** pro lidi s přiznaným statusem azylanta při hledání a získávání práce platí v tuto chvíli (rok 2007) stejná práva a povinnosti jako pro české občany, což znamená, že zájemce o práci - azylant nepotřebuje povolení k zaměstnání. Rovněž pro zaměstnavatele, který azylanta zaměstná, nevyplývají žádné zvláštní povinnosti – nepotřebuje tedy povolení k jejich zaměstnání.⁹² V rámci Státního integračního programu pak až od roku 2005 existuje podpůrný nástroj tzv. individuální akční plán, který by měl azylantovi⁹³ registrovanému na úřadu práce,

---

⁹² Jiná pravidla, platí pro žadatele o azyl, tj. v průběhu azylové procedury (před samotným udělením azylu), v této oblasti během posledních 10 let došlo k velkým změnám, které kolísají mezi velmi liberálním a velmi restriktivním přístupem.

⁹³ Tento podpůrný instrument se týká výhradně azylantů a nikoliv cizinců s trvalým respektive dlouhodobým pobytem. Existuje sice další program, který je založen na výběrovém principu (z hlediska zemí i požadovaných profesí) a je podmíněn nejprve nalezením práce teprve poté

umožnit získat lepší pozici pro uplatnění na trhu práce. A to pomocí různých postupů k nimž patří například individuální posouzení potenciálu žadatele, možnost rekvalifikace, motivační programy, psychologické poradenství. Před tímto datem žádná takto explicitně formulovaná pomoc neexistovala a vše záleželo na osobní ochotě pracovníků Úřadů práce. Mimo státní instituce se tímto problémem zabývaly a i nadále zabývají v rámci jednotlivých projektů neziskové organizace zaměřené na pomoc azylantům a potažmo cizincům. Jejich projekty se orientují především na získání jazykových dovedností, seznámení s pracovně - právním prostředím v České republice, případně na dovednosti spojené s používáním PC.⁹⁴

Původní **vzdělání** nebo přímo **pracovní zaměření** respondentů, jak z provedených rozhovorů vyplývá, má svůj význam zejména v některých konkrétních oborech, ale v mnoha případech se v nových podmínkách dotázaným nedaří nalézt práci, která zcela odpovídá jejich pracovním zkušenostem nebo studijnímu zaměření. Důvody pro takový průběh jsou velmi různé. Logickou a objektivní překážkou mohou být odlišné základy daného oboru v různých zemích, typickým příkladem je pak třeba právnické vzdělání, které je na nové prostředí jen velmi těžko přenositelné. Čistě administrativním důvodem může být fakt, kdy poměrně hodně vysokoškolsky vzdělaných příchozích cizinců mělo a má problémy s oficiálním uznáním (nostrifikací) oboru, který vystudovali na zahraniční vysoké škole. V podstatě jde o nezbytné oficiální uznání svého studia či příslušného oboru na určité české vysoké škole, která potvrdí rovnocennost takového vzdělání s českým studijním programem.⁹⁵ V případě Bělorusů, včetně běloruských azylantů, však samotný proces nostrifikace není nutný, jsou pouze potřebné doklady o studiu, vlastní uznání je řešeno smlouvou o právní pomoci. Ale pokud azylant příslušné dokumenty z nějakého důvodu nemá, je jeho situace samozřejmě mnohem komplikovanější. (více viz Případ respondentky č.24 –paní N. v rámečku na str. 86 - 87)

---

zvýhodněným režimem pobytu (Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků - <http://imigrace.mpsv.cz/>)

⁹⁴ Příkladem dlouhodobého projektu, který v sobě sdružuje učení se jazyku, práce na PC a v neposlední řadě také individuální práci s klienty může být projekt Work in Czech, spolupracuje na něm široké spektrum neziskových, státních i akademických institucí, (zdroj: <http://soze.cz/workinczech/showpage.php?name=rp>, staženo 12. září 2007)

⁹⁵ Uznávání (nostrifikace) je v České republice upravena v rámci vysokoškolského zákona č.111/98 Sb. a to v § 89 a 90. Kromě toho je ČR vázána některými dvoustrannými smlouvami i evropskou legislativou. (zdroj: http://www.imigracecz.org/download/nostrifikace_cz.doc, staženo 12. září 2007)

Současně lze usuzovat, že i pro běloruské respondenty v obecné rovině platí to, co pro stejně vzdělané Čechy. To znamená, že lepší uplatnění i ohodnocení lze nalézt v oborech spojených s výpočetní případně komunikační technikou, ve zdravotnictví a rovněž ve stavebnictví.

Určující podmínkou pro hledání práce v pozici azylanta je, jak se ukazuje, především **lokalita, kde se dotyčný zájemce o práci nachází**. Diametrálně odlišné podmínky pro nalezení vhodného zaměstnání jsou ve velkém rozvíjejícím se městě, jiné zase v malé obci na periferii. Jsou oblasti, kde lze práci najít celkem bez problémů (jako je třeba Praha nebo střední Čechy vůbec), na druhou stranu v některých regionech je situace mnohem složitější (např. Severní Morava nebo Západní Čechy). A takové obecné konstatování platí samozřejmě také pro české občany, i když je zřejmé, že pro azylanty je taková situace z mnoha důvodů poněkud složitější. Oboustranná závislost mezi místem bydliště a možností získat práci je z tohoto pohledu evidentní. I respondenti, kteří nebydlí přímo v Praze, ale v jejím okolí se do značné míry logicky snaží hledat práci v české metropoli, je to pro ně výhodnější. Přestože v České republice žije relativně krátce, respondent chápe své možnosti realisticky: „*Bydlím v Berouně a tam to vůbec nejde. V Bělorusku jsem na tom byl materiálně lépe. Teď rozdávám letáky na koncerty v pražském centru. Z úřadu práce mi ještě nedali ani jednu nabídku. A v Berouně jsou průměrné platy malé.*“ (muž, kolem 30 let, svobodný, VŠ, Beroun, č. 14)

Obecně je Praha pro respondenty velmi atraktivním místem nejen pro bydlení, ale rovněž kvůli dostupnosti zaměstnání.⁹⁶ Je to samozřejmě místo s nejnižší mírou nezaměstnanosti v republice a je zde velká nabídka nejrůznějších typů zaměstnání, čehož jsou si dobře vědomi i dotázaní: „*Praha je podobně jako Minsk, velké město a je tu snazší sehnat práci.*“ (muž, kolem 30 let, SŠ, Praha, č. 13)

Kromě tohoto obecného faktu, poskytuje Praha určité konkrétní **pracovní možnosti speciálně pro Bělorusy** a mezi nimi i pro azylanty (samozřejmě nikoliv výlučně jen pro ně). Takové možnosti jsou úzce spojené s příslušníky národů bývalého Sovětského svazu a tím i s Bělorusy. V centru hlavního města se utvořila rozsáhlá síť služeb pro turisty, v jejímž rámci jsou zaměstnaní především cizinci a z nich je významná část tvořena obyvateli někdejšího Sovětského svazu. Také někteří

---

⁹⁶ Kromě těchto dvou pragmatických důvodů hraje roli i to, že Praha jako takové je bezesporu centrem běloruské emigrace (podrobněji viz kapitola *Život v běloruské komunitě*).

běloruští respondenti do této zaměstnanecké sítě patří. Rozdávají letáky upozorňující na kulturní akce, prodávají lístky na koncerty nebo upomínkové předměty. K takové práci se dostanou prostřednictvím známého, který ji už získal. Podle slov respondentů taková síť, v níž lze najít zaměstnání, funguje na principu známosti („*Jednou mi zavolal kluk, co pracuje na Karlově ulici a řekl mi, že můžu prodávat čepice a takhle pracuju už čtvrt roku.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.3)) a v okruhu respondentů se k ní dostali výhradně muži.⁹⁷ Respondenti ji berou výhradně jako způsob obživy, není pro ně rozhodně naplňující, a tedy není to typ práce, který by chtěli vykonávat příliš dlouho. S tím může být spojeno i to, že tento typ práce, který se odehrává především venku, v zimě i v létě a za každého počasí, může občas zapříčinit zdravotní potíže – o nich se zmínili dva respondenti. Je to zaměstnání, kde sice nejsou omezení vyplývající z věku, ale v respondentském souboru je typická spíše pro mladší dotázané, kteří ještě nemají rodinu. Má tak charakter, který dobře ilustruje věta jednoho respondenta: „*Když potřebuju, pracuju: prodávám obrázky v centru Prahy.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.2). Pro ty relativně starší, kteří mají rodinu, je spíše východiskem z nouze. Neméně důležitou okolností této pracovní sítě je i to, že z hlediska adaptace do české společnosti nepředstavuje pravděpodobně nejvhodnější druh uplatnění se na pracovním trhu. Takto zaměstnaní lidé totiž nemají silnou potřebu se učit komunikovat česky, s Čechy se vlastně nesetkávají. Užitečnější je pro ně ruština při kontaktu s kolegy a angličtina (případně jiné jazyky) pro kontakt s turisty-zákazníky. Síť takto zaměstnaných lidí je tak pravděpodobně více méně uzavřená před českou společností a žije spíše jen paralelně s ní, má svá vlastní pravidla.⁹⁸

Specifické je rovněž pracovní uplatnění běloruských azylantů v rámci organizací, které se přímo zabývají situací Běloruska a Bělorusů, a jejichž centra jsou právě v Praze. Asi dvě nejvýznamnější jsou Radio Free Europe a jeho běloruská redakce a rovněž nezisková humanitární organizace Člověk v tísni při České televizi, kde již několik let existuje běloruské středisko. Právě v těchto dvou institucích pracuje nebo s nimi spolupracuje hned několik z dotázaných respondentů. V jejich případě jde

---

⁹⁷ Taková okolnost však obecně rozhodně není pravidlem. V souvislosti s běloruskými azylanty jde spíše o náhodu.

⁹⁸ Explicitně se zkoumáním této specifické skupiny fungující v centru hlavního města nevěnuje velká pozornost. Takový stav může být dán komplikovaností terénu i samotnou a již zmíněnou uzavřeností takové skupiny.

o činnost, která má pro ně osobně velmi vysokou prestiž, jsou přímo v centru dění, jejich práce je v přeneseném slova smyslu Bělorusko. Dá se rovněž říci, že takovou práci získá jen člověk s určitým zázemím a napojením na konkrétní komunitu. Mohlo by se zdát, že takový druh práce taky částečně může znesnadňovat integraci azylantů, ale z výpovědí azylantů vyplývá spíše to, že bližší kontakty s českým prostředím jsou v jejím rámci mnohem častější než třeba v případě pražské sítě turistických služeb vedené ruskojazyčnými organizátory.

Hledání zaměstnání a strategie s tím spojená se mění v případech, kdy je motivace Bělorusů jiná, závisí na jejich **konkrétní životní situaci**. Někteří respondenti vnímají práci především v souvislosti s životem rodiny a nezbytností se o své blízké dobře postarat. Jiní, především respondenti bez závazků tohoto druhu, ji berou především jako nevyhnutelný způsob obživy (*„Prodávám obrázky malířů z bývalého Sovětského svazu, moc mě to nebaví, beru to jen jako živobytí.“* (muž, VŠ, kolem 30 let, Beroun, č.14)), který jim umožní věnovat se jiné a pro ně zajímavější činnosti – jakou je třeba práce pro běloruskou komunitu nebo přímo pro „běloruskou věc“, tj. odstranění prezidenta Lukašenka, které by pro ně znamenalo možnost návratu domů. A nebo díky takové práci, prostě mohou žít „obyčejný“, relativně nezávislý život.

Nejen z předchozího textu tedy vyplývá, že při hledání práce hraje velkou roli rovněž **osobnost daného člověka**, jeho skutečná aktivita (nebo naopak případná pasivita) nebo schopnost dobře se adaptovat na nové podmínky. Aktivní respektive adaptabilní respondenty může reprezentovat například dotázaný azylant, který si založil vlastní firmu a stal se podnikatelem: *„V minulém roce jsem založil spolu se svými přáteli firmu, jsem její ředitel a jednatel, pracujeme v různých oborech jako je třeba stavebnictví nebo instalatérství. Teď například provádíme opravy domů v Karlíně a máme hodně práce. Pracuje pro mě celkem 6 lidí – 4 jsou Slováci a 2 Bělorusové.“* (muž, VŠ, kolem 45 let, Praha, č.18) A svá slova ještě doplňuje o zkušenost se svými krajany, potenciálními zaměstnanci: *„Já jsem sice chtěl dát práci Bělorusům, ale oni nemají o takovou práci zájem.“*

Platí rovněž, že dobrou práci nelze ve většině případů nalézt takzvaně „na první pokus“. Jako cizinci respondenti se zpočátku často musí spokojit se sezónními brigádami, podřadnější nebo hůře placenou prací, která není příliš stálá, a často jsou nuceni ji měnit, případně prací na černo, která ale sebou nese nejružnější rizika: *„Chvíli jsem pracovala na stavbě, pak jako kuchařka ve Strahovském klášteře,*

to jsem dostávala hodně peněz, majitel byl z Německa, ale to byla práce na černo. Taky jsem myla nádobí v hotelu Hilton, prodávala jsem v parfumerii.....“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.9). Tato respondentka vystudovala vysokou školu stavebního směru a ve chvíli rozhovoru byla zaměstnaná v jednom pražském hypermarketu jako úřednice a práce tohoto typu jí v danou chvíli vyhovovala.

Přes relativní úspěšnost při hledání práce, existuje i část respondentů, kteří byli nebo stále ještě jsou **dlouhodobě nezaměstnaní**. Zkušenost s nezaměstnaností jako takovou – tedy relativně krátkodobou do jednoho roku – prošla velká většina respondentů. Jedna respondentka ale uvádí, že nezaměstnaná byla tři roky a teprve poslední rok získala místo. U ní mohla být tato dlouhodobě složitá situace částečně způsobená i tou skutečností, že je fyzicky postižená (má problémy se sluchem). Delší zkušenost s nezaměstnaností může vést také k pocitu frustrace, zvláště u lidí, kteří byli v Bělorusku zvyklí na velké pracovní vytížení: „*Já jsem byla zvyklá pořád něco dělat a tak práce je to, co mi nejvíc chybí.*“ (žena, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č. 22). Podobně uvažuje i manžel respondentky, který si je vědom ještě jiného typu znevýhodnění a to věkového. Nelze se sice pouštět do širokého zobecňování, ale výpověď tohoto respondenta takovou možnost naznačuje: „*Vždyť já vůbec nevypadám jako ideální přistěhovalec podle Špidly* (rozhovor byl uskutečněn v době, kdy byl Vladimír Špidla ministrem sociálních věcí a kdy svou pilotní částí začínal *Program pro výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků*, ten byl založen mimo jiné na definovaném profilu „správného přistěhovance“ a jehož jednou podmínkou byl i věk. – pozn. aut.) – *už jsem dost starý. Takže s prací to není snadné.*“ (muž, kolem 50 let, VŠ, Úvaly)

Míra nezaměstnanosti u azylantů není v České republice sledována, nicméně na základě výzkumu provedeného v Etnologickém ústavu v roce 2005 je možné doložit alespoň zkušenost s (ne)zaměstnaností mezi azylanty. Ze 429 celkem oslovených respondentů uvedlo 55 %, že bylo někdy zaměstnáno, ostatní (tj. 45 %) nikdy zaměstnání v ČR (v pozici azylanta) nebyli, přičemž mezi ženami je zkušenost se zaměstnáním méně častá: 56 % z žen-azylantek uvedlo, že dosud nebylo zaměstnáno, oproti 33,6 % mužů-azylantů (Uherek a kol., 2005).

Z porovnání jednotlivých výpovědí se dá usuzovat také na to, že dlouhodobá nezaměstnanost případně časté střídání špatně placené práce hrozí spíše lidem, kteří nebydlí v Praze. Tuto myšlenku se pokusím dokumentovat na případu respondentky č.24 v následujícím textu.

V případě paní N. (a rovněž jejího manžela) jde o souhrn několika nepříznivých okolností, které byly jednotlivě popsány v předchozím textu: život mimo velké centrum, horší možnosti výběru práce, chybějící doklady o vzdělání, mateřská dovolená a péče o děti.

Paní N. studovala v Minsku vysokou školu, ale nedokončila ji, protože s manželem byli nuceni odejít z Běloruska. Takže její dokončené vzdělání je střední škola s maturitou. Doklad o tomto vzdělání však zůstal na půdě univerzity a přes všechny pokusy prostřednictvím rodiny i velvyslanectví se je nepodařilo N. získat do dnešní doby. Nejdřív nebyl tento problém aktuální, protože N. měla malé dítě, se kterým byla na mateřské dovolené. Přesto si byla N. vědoma tohoto problému a už v té době se snažila doklad získat. Později, když mateřská dovolená skončila, se stala nezaměstnanou. To nebylo dáno jen chybějícím dokladem o vzdělání, ale rovněž tím že se svou rodinou bydlí v malém městě (kolem 4 tisíc obyvatel) na pomezí Středních a Severních Čech (administrativně patří do Libereckého kraje), kde je relativně velký problém se získáním zaměstnání (nezaměstnanost kolem 10 %). Protože jejím snem je práce s dětmi, snažila se najít způsob, jak zde vytvořit divadelní kroužek pro děti, ale s tímto nápadem neuspěla: „*Když někam přijdu, vždycky řeknou, my se vám ozveme, ale potom už se nic neděje.*“ Přes všechny problémy se účastnila různých kurzů a školení (především dramatické výchovy), jako dobrovolnice dělala lektorku v kurzu, který má lidi informovat o životě cizinců. Další její nápad se týkal právě situace cizinců a jejich integrování se do společnosti prostřednictvím přehrávaných scének. Protože ve městě, kde žije, bydlí na české poměry hodně jinoetnických skupin (kromě tradiční menšiny Romů, jsou to cizinci zejména ze zemí z bývalého SSSR), chtěla využít zdrojů pocházejících z *Evropského sociálního fondu*, ale ze strany města o tuto aktivitu opět nebyl zájem. Nakonec se jí podařilo získat práci, kde vzdělání nehrálo žádnou roli. Pracovala jako pomocná síla v jedné restauraci: „*Nic horšího jsem v životě nezažila.*“, kde byla do značné míry pracovně zneužívána nejen majiteli, ale i ostatními zaměstnanci. Byla z toho velmi unavená, neměla moc sílu věnovat se rodině. Pracovat tímto způsobem vydržela přibližně půl roku. V současnosti (po šesti letech pobytu) si našla práci v pojišťovně na místě pojišťovacího agenta, což ale není práce, která dává příliš mnoho jistot (pracuje na živnostenský list, sociální i zdravotní pojištění si platí sama, možnosti uplatnění na trhu s pojištěním je velmi omezené). Rovněž dostala možnost pracovat (na smlouvu

o provedení práce) pro město při udržování zeleně. Práce s květinami ji baví, ale v daném místě se jí nelze uživit.

Její manžel během pobytu v České republice vyzkoušel mnoho druhů práce, povětšinou se jednalo o fyzicky těžkou manuální práci, pracoval brigádně v lese jako dřevorubec, dělal nočního hlídače, pomáhal na stavbách. Jako vystudovaný lesní inženýr se ke své původní profesi dostal v jednom případě, zvítězil v konkurzu na pozici správce městských sadů a lesů, ale během zkušební doby se nepohodl s vedoucím a odešel.

V rámci dotázaných azytantů jsem zaznamenala jeden případ, kdy bylo možné hovořit o malém náznaku pocíťované **genderové diskriminace**: respondentka po skončení mateřské dovolené nemůže najít práci a domnívá se, že to může být mimo jiné i tím, že má děti. Ale jinak pozice žen obvykle při hledání práce není složitější než u mužů. Naopak v jednom případě manželského páru byla při hledání stabilní práce úspěšnější manželka (má rovněž dvě děti), když vyhrála konkurz na místo vysokoškolské učitelky ruského jazyka. Její manžel i podle svých vlastních slov převzal roli „muže v domácnosti“. Tento příklad alespoň částečně dokladuje možnost, že přizpůsobení se daným podmínkám v některých případech vede ke změně tradičního rodinného modelu. Vůbec se zdá, že ženy v souboru respondentů jsou poměrně hodně aktivní při hledání práce a dokonce, že jsou více odolné vůči opakujícím se neúspěchům, a že se lépe vyrovnávají s prací, která neodpovídá jejich představám: „*Každá práce je lepší než sedět doma.*“ (žena, kolem 40 let, VŠ, Plzeň, č.4). Přestože některé výzkumy naznačují, že ženy-azylantky jsou nezaměstnaností ohrožené více než muži.

Jednou z nejdůležitějších okolností při hledání práce je samozřejmě **znalost jazyka**. V tomto případě jde o specifický problém, kterým se azylantí musí téměř každodenně zabývat. Přestože právě běloruští respondenti často mluvili o podobnosti obou slovanských jazyků jako jedním z důvodů pro výběr České republiky, v reálném prostředí jsou nepochybně jazykově znevýhodněni. A není to dáno jen jejich nedokonalým zvládnutím češtiny. Někdy je samotný jazyk přímo základní podmínkou pro práci v daném oboru. Ze skeptických slov dlouholetého běloruského novináře je patrná rezignace na původní profesi: „*Myslím si, že asi nebudu pokračovat v novinářské práci, česky se nikdy nemůžu naučit tak, abych mohl psát jako novinář.*“ (muž, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č. 21) a zároveň dodává: „*Mohl jsem*

sice dostat peníze od Sorose na vydávání běloruských novin, ale nemělo by to žádný smysl, kdo by je tady četl?“. Další z běloruských novinářů k této skutečnosti (tj. nemožnosti pracovat jako žurnalista v ČR) říká: „Měl jsem několik nabídek na práci novináře, ale samozřejmě požadovali perfektní češtinu, a pro mě je největší problém psaná čeština. A naprosto chápu, že mě kvůli tomu nevzali.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Lešovice, č.27).

Nicméně určité znevýhodnění je dáno také dobře slyšitelnému „ruskému“ případně „ukrajinskému“ přízvuku, který v českých podmínkách nebyl a stále není příliš pozitivně přijímán a je spojen spíše s negativními stereotypy.

Možnosti naučit se český jazyk v rámci (často bezplatného) kurzu existují. Někteří z dotázaných takové kurzy více či méně pravidelně navštěvovali, ale podle jejich slov, jedině vlastní praxe může vést k lepšímu zvládnutí češtiny.

V souvislosti s českým okolím v práci je charakteristická zkušenost respondentky-lékařky, která (v době rozhovoru) pracovala v nemocnici jako pediatr na kojeneckém oddělení. Kromě vlastních obav ohledně zvládnutí jazyka a její přijetí rodiči malých pacientů: „*Když píšu lékařské zprávy, mívám problémy s psaním měkkého a tvrdého i*“ a „*Obávala jsem se problémů na oddělení s maminkami, hlavně kvůli češtině, ale naštěstí se nic takového nestalo*“, se skutečně setkala s nedůvěrou vůči lékařce z Východu ale to ze strany českého personálu: „*Oni věděli, že cizinci v nemocnici pracují jenom jako pomocné síly (většinou uklízečky), tak jsem byla trochu nervózní z toho, jak se na mě dívali, ale taky jsem jejich postoj docela chápala, byli prostě ke mně opatrní.*“ (žena, VŠ, kolem 40 let Plzeň, č.4).

Zaměstnání se běloruským azylantům daří relativně dobře nalézat. Současně ale nejde často o zaměstnání, které je v souladu s jejich pracovními zkušenostmi a vzdělanostními předpoklady. Ti, kteří se dokázali uplatnit v rámci svých představ a možností, jsou zpravidla spokojenější. Naopak, ti co jsou neustále konfrontováni se svým pracovním neúspěchem, se dostávají pod stále větší tlak nejen z hlediska materiálního zabezpečení, ale také ze strany vlastní psychiky.

Vnímání kulturních podobností a rozdílů jako součást procesu adaptace

Obsahem kapitoly je reflexe bělorusko-českých kulturních rozdílů a podobností, tedy tak jak jsou vnímány běloruskými respondenty. Příchozí (týká se všech přistěhovalců a nejen Bělorusů), kteří byli vychováni v jiném kulturně-společenském prostředí, se v novém životním prostoru dostávají do určitého dilematu. Ten se odehrává mezi jedním: tím co důvěrně znají, a s čím se během svého života setkávali, a na co byli „zvyklí“, co je pro ně normami a hodnotami. A druhým: novým, se kterým se teprve seznamují, a které pro ně může být nepochopitelné nebo dokonce nepřijatelné. Samotné střetávání se známého s neznámým může být velmi různě intenzivní a obecně lze říci, že větší kulturní a společenské rozdíly mohou způsobit větší dilema. Platí také, že konfrontace původních a nových kulturních hodnot, norem, zvyklostí a pravidel postupně umožňuje korigovat představy a chování jednotlivců tak, aby byli schopni se v dané (nové) společnosti orientovat a pohybovat.

Příchod běloruských emigrantů do České republiky patří k těm případům, kdy je **zjevná spíše blízkost mezi běloruským a českým prostředím**. Je to blízkost, kterou respondenti očekávali „předem“ a v zásadě se jim potvrdila i v rámci jejich „českého“ života. Taková blízkost byla již zmiňována, zejména v souvislosti s důvody výběru České republiky jako cílové země běloruských respondentů. Obě společnosti se nacházely a nacházejí ve společném evropském prostoru, který v průběhu staletí procházel podobným (nikoliv však totožným) duchovním, sociálním i hospodářským vývojem, mají stejné (evropské či slovanské) kulturní základy.⁹⁹ To může platit tím spíše, že respondenti-azylanti patří k těm Bělorusům, kteří opírají své národní cítění o přesvědčení, že západoevropská kultura je propojená s Litevským velkoknížectvím – v jejich očích prvním nositelem běloruské národní suverenity.

V rámci povědomí o kulturní blízkosti, chápané v širším slova smyslu, se odehrává **porovnávání české a běloruské mentality** případně typických vlastností, tedy jakýchsi připsaných národních (běloruských a českých) odlišností. Byť takové

---

⁹⁹ Nejvíce pozornosti je důvodům respondentů pro výběr České republiky jako země pobytu věnováno v kapitole *Odchod z Běloruska a příchod do ČR*.

porovnání může mít z formálně vědeckého hlediska malou validitu a spolehlivost – těžko se dá verifikovat nebo ověřit experimentem - pak právě na takových základech se komunikace mezi existujícími odlišně se identifikujícími skupinami lidí neustále odehrává.

Pro respondenty, kteří jsou si zcela vědomi oné oboustranné kulturní blízkosti, jsou v praktické rovině také velmi důležité podobnosti a rozdíly spojené s každodenním a úplně všedním životem. To tedy znamená běžné chování v rámci mezilidských kontaktů hlubších a dlouhodobých i jen letných a povrchních a formálních (např. ve styku s institucemi) i zcela neformálních.

Obecným rámcem, v němž se odehrává takto definovaná (sebe)reflexe, je pak samozřejmě daný zcela novým postavením Bělorusů v České republice, kde jsou viditelnými cizinci, a kde patří k menšině.

Za konkrétními odpověďmi a jejich zjevným obsahem, lze rovněž nalézat hlubší souvislosti, na jejichž základě je možné dovozovat spokojenost nebo naopak frustraci s životem v České republice, nebo (ne)spokojenost se sebou samým a se svým postavením.¹⁰⁰

Jak jsem naznačila výše, **kulturní blízkost spojená se společným širším etnickým (slovanským) původem** je v odpovědích respondentů velmi často zmiňována a považována za přirozenou: „*Vzhledem k tomu, že Češi a Bělorusové jsou Slovani, jsou si dost podobní.*“ (žena, kolem 25 let, Lešovice, č.26) a tuto podobnost ukazuje na obrázku starého Minsku, kde byly podle ní „*podobné domy jako v Čechách*“. Někdy je taková širší podobnost vyjádřena rovněž poznámkou o sdílení stejné životní situace obou národů, i když v jiném geografickém prostoru: „*Češi a Bělorusové jsou si podobní, oba národy mají velkého a silného souseda.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19).¹⁰¹ S tímto postojem je v blízkém vztahu i myšlenka blízkosti spočívající ve vzájemné pomoci a podpoře, která se vždy

---

¹⁰⁰ Ve struktuře rozhovoru se reflexe podobného-odlišného odehrávala prostřednictvím reakcí na tři základní otázky, které byly položeny v této základní podobě :

Co se Vám na Češích, Česku líbí ? ;

Co se vám na Češích, Česku nelíbí ? ;

Co je v ČR jinak než v Bělorusku ?

Odpovědi respondentů bylo možné dalším a v jednotlivých případech odlišným dotazováním dané dotazy dál rozvíjet, podle toho, jak vypadaly reakce respondentů.

¹⁰¹ V případě Bělorusů jde o „velké“ Rusko, v případě Čechů o Německo.

v různých dějinných okamžicích objeví – alespoň podle názoru jednoho respondenta: „ale oba národy se vždycky vzájemně podporovaly, dřív Bělorusové přijímali Čechy a teď je to naopak. (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.18).

V ojedinělých reakcích je patrné jednoznačně pozitivní vnímání českého prostředí: „S Čechy máme mnoho společného, jsme si dost blízcí, Češi mají dobré srdce, jsou spokojení. Bělorusů je stejně jako Čechů, máme podobný charakter, snáze si tady zvykáme, principiálně není jinak nic.“ (žena, kolem 50 let, VŠ, Praha, č.12).

Blízkost je ale také poměrně často do určité míry relativizována tak, aby bylo vždy zřejmé, že **oba národy jsou si podobné, ale nikoliv identické**, a že o rozdílech respondenti vědí a uvědomují si je. Může jít třeba o rozdíly mentality: „Češi jsou klidnější a víc evropští než Bělorusové, ale jinak jsou si vzájemně dost podobní.“ (muž, kolem 35 let, Pardubice, 88), nebo o rozdílné pojetí partnerských vztahů: „Negativní věci jsou tu stejný jako v Bělorusku, stejně jako třeba vztahy mezi muži a ženami, ale tady je větší pohoda, protože nikdo nikoho do ničeho netlačí.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.2). Trochu netradiční pohled na srovnání obou národů předkládá muž, který říká: „Češi jsou oproti Bělorusům něco jako jižní národ – jako kdybych srovnal Nory a Italy. Ale život tady je jinak hodně podobný tomu v Bělorusku.“ (muž, kolem 30 let, nedokončená VŠ, Pardubice, č.28). Většinou se ale Bělorusové ve srovnání s Čechy cítí být více emocionální, i když rozdíly nejsou zcela zásadní: „Jsem přesvědčen, že Bělorusové jsou emocionálnější, ale humor máme v podstatě stejný, líbí se mi třeba Bolek Polívka“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29).

Další způsob vyjádření, je ten, který se snaží vyhnout nějakému závaznějšímu hodnocení či spíše **přílišné generalizaci**, a dokumentuje ho následující výrok: „Mezi Čechy a Bělorusy nevidím velké odlišnosti, lidé jsou dobří a špatní.“ (muž, VŠ, kolem 50 let, Úvaly, č.21).

Jiné odpovědi upozorňují na rozdíly v obecně společenském prostředí: „Život tady je jednodušší, i když je tu spousta věcí jinak, ale to jsou jenom jednotlivosti.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15), nebo: „Bělorusové a Češi mají stejnou mentalitu, akorát Češi nemají finanční problémy ani jiné, lidé, když nemají práci, tak mají podporu a žije se jim docela dobře.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.7). S předchozími vyjádřeními souvisí také názory běloruských respondentů, v nichž je zdůrazňováno vnímání větších možností v rámci svobodnější (nejen ve

smyslu politickém) české společnosti: „*Je tady lehčí žít, doma prostě není reálné získat práci.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19) nebo: „*Mladí lidé mohou uplatnit svou energii ve sportu i v kultuře, mají větší možnosti. V Bělorusku naproti tomu nemůžou nikam chodit, protože je tam nebezpečno a nic se tam nedá dělat.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.7) a nakonec postoj, který zcela otevřeně a výstižně shrnuje pocity respondenta o životě v českém realitě: „*Nikdo mě tady neotravuje, nejsem závislý na státu, můžu si tady zakouřit na ulici.*“ (muž, kolem 30 let, SŠ, Praha, č.13).

Bělorusové hovoří také o pocitu klidu v České republice a tak poměrně častým přívlastkem pro Čecha je, že je klidný. S představou o **klidných Češích** souvisí i následující poznámka jednoho respondenta: „*V Čechách se všechno děje tak nějak pomalu, dřív se mi to nelíbilo, ale teď už jsem si zvyknul.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29). O klidné povaze Čechů je přesvědčen i další dotázaný, který ale nezapomněl vydělit z této „definice“ české Romy: „*Češi a Bělorusové jsou si hodně podobní, změna pro mě byla jednoduchá. Češi jsou méně nervózní, zdají se být klidnější. Neperou se tak často, to se ale netýká českých Cikánů.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.2). Naproti tomu, další respondentka tuto původní představu o Češích postupně korigovala, a to v souvislosti se svou dlouhodobější zkušeností: „*Když jsem tu byla na návštěvě, lidé se mi zdáli být klidnější a přiljemnější, ale něco jiného je návštěva a život.*“ (žena, kolem 40 let, VŠ, Plzeň, č.4).

V těchto odpovědích běloruských dotázaných se tedy spojují ty nejobecnější kulturní rozdíly či podobnosti s poněkud konkrétnějšími diferencemi respektive podobnostmi v mentalitě.

Rozdíly v mentalitě se často odrážejí na popisu situací, jenž respondenti uvádějí pro **vykreslení jednotlivých situací**, které se v České republice řeší jinak, případně v nichž se Češi a Bělorusové chovají rozdílně. Zmíněná klidná povaha Čechů (tedy připisovaná běloruskými respondenty) je patrná na následujících vyjádřeních: „*Líbí se mi, že Češi třeba na poště přistupují k okénku jednotlivě, to v Bělorusku musíte mít ostré lokty, zdá se mi, že Češi jsou kulturní lidé, a že je z nich cítit spokojenost (mají veselé obličeje), to v Bělorusku takhle není.*“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č.24) nebo: „*V autobusu v Bělorusku se lidé mnohem více strkají, Češi jsou víc zdrženliví. Autobusy jsou taky pořád přeplněný, tady je asi lepší hromadná doprava.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.2).

Zvláště ženy si všímají, že Češi mají silný vztah k přírodě a zvířatům: „*Libí se mi, že jsou tu na polích a v lesích zajíci a srnky, to v Bělorusku není a taky se tady tolik nestřílí. Moc se mi líbí vztah k pejskům a kočičkám. Česká příroda se mi líbí více než lidé, často si vezmu batoh a jdu na výlet, nebo jen na procházku, nemám nějaký cíl, prostě jen jdu.*“ (žena, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.22) nebo: „*Je tady lepší vztah ke zvířatům a skoro všichni mají psa, to v Bělorusku je tolik rádi nemají.*“ (žena, kolem 40 let, ?, Praha, č.25).

Někteří z dotázaných však pocítují také určitou **uzavřenost a formálnost** v mezilidských vztazích v porovnání s Běloruskem. Na obecnější úrovni si toho všímá tento respondent: „*Myslím, si, že Bělorusové mají jinou kulturu než Češi, třeba svatbu tam slaví celá vesnice, jinak se oslavují i další svátky i pracovní vztahy jsou jiné.*“ (muž kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29) a „*...ale třeba velké svátky se v Bělorusku slaví velkou hostinou a sešlostí lidí, je hodně jídla a pití, kdežto v Čechách je to mnohem uzavřenější, je to jen rodina a nikdo další.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Lešovice, č.9) a zcela konkrétní příklad dává respondentka: „*K Čechům se musíte předem ohlásit, když jdete na návštěvu, ale třeba k Ukrajincům, se kterými se kamarádíme nejvíce, ne, normální je přijít prostě kdykoliv a i my přivítáme každého bez ohlášení.*“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č.24)

Velmi zajímavý je pocit respondentů, že **v ČR se pracuje jiným způsobem** než v Bělorusku. Výstižně to popisuje jeden respondent: „*Já jsem se naučil pracovat jako Čech, dřív jsem byl zvyklý dělat všechno hned a bez otázek. Dneska pracuju až na rozkaz. Na začátku pracují Bělorusové jako Ukrajinci, ale později se to změní a pracují jako Češi, pomalu! Já se dneska snažím pracovat jako Češi.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Pardubice, č.28). Tak trochu podobně to vnímá i další Bělorus: „*Lidé tady nejsou zvyklí na samostatný život, pro mě je neuvěřitelné, že většina lidí, Čechů se chodí do práce především bavit. Ale je pravda, že už se to začíná trochu měnit. Lidé se už někdy vzdají své dovolené, protože si uvědomují nutnost své práce.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). Zdá se tedy, že respondentům připadají Češi poněkud laxní, méně zodpovědní. V obecné poloze si této charakteristiky všímá i další respondentka: „*V Čechách se tak řekne, že se něco udělá „za chvíli“, a přitom je to až za dlouho, kdežto v Bělorusku je to opravdu za chvíli.*“ (žena, kolem 40 let, VŠ, Plzeň, č.4).

Jiný druh rozdílu ve „spotřebitelském“ chování Čechů a Bělorusů zmiňuje jedna respondentka, která přes počáteční určitou nelibost vůči němu, jej také částečně přijala za svůj: „*Všimla jsem si, že se snad polovina Čechů obléká v second-handech, a to není v Bělorusku zvykem a já ani dneska, i když nemám moc peněz, si tam nic nekupuju, jenom někdy dětem.*“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1).

Poměrně důležitou otázkou pro běloruské respondenty je **vztah Čechů k náboženství** a víře jako takové.¹⁰² Zdá se, že v duchovně náboženské oblasti je mezi Čechy a Bělorusy největší rozdíl, nezmiňují jej zdaleka všichni, ale z kontextu celých rozhovorů velké části respondentů vyplývá, že vnímají Českou republiku jako málo religiózní stát, a kde náboženství a víra není důležitá pro většinu lidí: „*Pohled na náboženství je v ČR a Bělorusku odlišný, protože Češi jsou v tady ve velké většině ateisti a myslím, že to má docela velký vliv.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.3). Další respondent zase přiznává, že částečně změnil názor na Čechy právě v souvislosti s náboženstvím: „*Myslel, jsem si, že Češi jsou kvalitnější národ, ale vidím, že Bělorusové jsou blíž Bohu.*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.11). Do nepřímé souvislosti s náboženstvím lze zasadit také reflexi morálního úpadku Čechů ve srovnání s Bělorusy: „*Tady panuje taková česká morálka, 90 % lidí je rozvedených.*“ (muž, kolem 30 let, SŠ, Praha, č.13) případně: „*Taky jsem si všiml, že Češi mezi sebou mluví sprostě, a to i na veřejnosti, to se mi moc nelíbí, tohle v Bělorusku není.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29).

Velká část respondentů hovoří o tom, jaké jsou **rozdíly v přijímání cizinců Čechy a Bělorusy**. Tuto část vnímají poměrně diferencovaně. Přesto, že se jich problém vztahu majorita-minority dotýká velmi osobně, snaží se být ve svých soudech velmi střízliví až „objektivní“.

Někteří respondenti jsou přesvědčeni, že v Bělorusku se k cizincům lidé chovají stejně jako v Česku, to znamená, že v tomto ohledu problémy nejsou: „*Co se týče xenofobie, možná existuje, ale já na ni nenarazil, a nakonec je to problém těch, kteří jsou xenofobové. Mě připadají Češi (tedy hlavně v Praze) tolerantní*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.2). Další respondentka je ale přesvědčená o opaku: „*A u nás by se běženci setkali s podobným přijetím jako tady.*“, a k tomu dodává vysvětlení a popis své zatím relativně omezené, ale spíše problematické zkušenosti: „*Já nemám české kamarádky, znala jsem sice Čechy, ale všichni si mysleli, že po nich budu něco chtít.*“

---

¹⁰² O vztahu Bělorusů k náboženství více v kapitole *Náboženství – jak je důležité?*

(žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19). To, jak se chovají Češi k cizincům, připadá zcela přirozené dalšímu respondentovi: „*Žádné zvláštní odlišnosti nevidím, Čechy nepovažuju ani za zvlášť xenofobní a nacionalistické a vlastně jejich chování vůči cizincům chápu.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Lešovice, č.27).

V celkovém pohledu na všechny dotázané převažují ale ti, kteří si myslí, že Češi jsou ve vztahu k cizincům nebo utečencům více lhostejní nebo dokonce xenofobní. Pro někoho je takový pocit téměř každodenní záležitostí: „*Nelíbí se mi, že v podstatě každý den mi lidé dávají najevo, že jsem cizinka, já si myslím, že Bělorusové jsou vůči cizincům mnohem více otevření.*“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1). Dalším se zdá, že xenofobie je spojená jen s některými místy nebo věkovými skupinami lidí: „*V Praze není xenofobie, ale v malých městečkách je. Setkala jsem se se ženou, která mi říkala, abych si jela zpátky domů, stejně jako všichni ostatní cizinci, obvykle takhle mluví starší lidi, hlavně ženy a tak se jim snažím vyhýbat.*“ (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12). Pro někoho je zase nepříjemná právě skutečnost, že ve vztahu k cizincům se Češi chovají jinak než mezi sebou: „*Nelíbí se mi, že se na mě lidi, začnou dívat jinak, když zjistí, že jsem cizinec, kdežto v Bělorusku se v cizincům lidi chovají jako k sobě rovným.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29).

Jiná respondentka popisuje Čechy méně negativně a spíše smířlivě, ale v porovnání s Bělorusy (i Rusy) jsou z jejího hlediska méně přátelští: „*Češi jsou k cizincům více opatrní, to v Bělorusku (ale i v Rusku) se k cizincům chovají jinak, chtějí jim hned pomáhat a jsou k nim milí, tady to necítím tak ani tak, nejsou lhostejní, ale spíše klidní ve vztahu k cizincům.*“ (žena, kolem 40 let, VŠ, Plzeň, č.4). V takovém pohledu bezesporu hraje nejdůležitější roli vlastní zkušenost, zkušenost cizince, který žije v České republice.

Netypické, ale zajímavé je to, že na problém vztahu k jinoetnickým skupinám se může Bělorus dívat také tak trochu českýma očima: „*Je tady víc problémů s cizincema, já sám se snad stanu xenofobem a to vůči lidem z bývalé SSSR, Rusové, co jsou tady, se mi nelíbí, jsou velmocenský.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Lysá nad Labem, č.8). Vysvětlení takové pozice není jednoduché. Na jedné straně jde o azylanta velmi dobře se adaptujícího na české prostředí, které už dostatečně zná, a na druhou stranu o člověka, který měl určité výhrady především k Rusům, již před

svým příchodem do ČR. Proto pro něj může být taková kritika zcela přirozenou a nijak si neodporující.

S problematikou přijímání cizinců do značné míry souvisí i **reflexe chování oficiálních úřadů**, které se zabývají cizinci a jejich pobytem na území ČR. To je především cizinecká policie, ale i policie jako taková. Ale týká se to institucí, které jsou ve styku s obyvateli ČR, a to ať už jde o české občany nebo o cizince. Jeden respondent jako věc, která se mu nelíbí, označuje obecně a široce byrokracii, a to nejen českých úředníků: „*Jediné, co se mi nelíbí, je snad jen byrokracie, ale ta byla v bývalém Sovětském svazu mnohem horší a vůbec mám pocit, že byrokracie je všudypřítomná a mezinárodní.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Lešovice, č.27). Další dotázaný už svou kritiku směřuje přímo na cizineckou policii: „*Nejvíce mě štve cizinecká policie, s tou je pořád něco, oni jsou jako bohové, píšu na ně spoustu stížností a příště až tam půjdu, vezmu si diktafon, abych měl důkazy o jejich jednání a nebylo to tvrzení úředníky proti tvrzení žadatele.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15).

Názory respondentů na blízkost a jinakost Bělorusů a Čechů se v průběhu pobytu v ČR samozřejmě vyvíjí, není to statický fakt, posuny ovlivňuje nepochybně postupné nabývání nových zkušeností s českým prostředím, svou úlohu má také aktuální situace dotazovaného. Jeho postoj tedy může být ovlivněn zcela konkrétním rozpoložením. Na tuto skutečnost chci upozornit jedním příkladem. Vývoj směrem ke spíše negativnímu vztahu k Čechům a Česku lze pozorovat u respondenta, jehož výpovědi k tomuto tématu jsou v následujícím textu (*Případ respondenta č.6*). Vývoj či spíše změnu jeho názorů bylo možné zachytit díky tomu, že rozhovor s ním byl opakován a zatímco první rozhovor byl více spojen s určitou radostí, že je mimo nebezpečí a žije v České republice, tak druhý rozhovor ukázal na vzrůstající pochybnosti a vnitřní nespokojenost se svou současnou životní situací.

Případ respondenta č.6

Respondent je mladý a vzdělaný muž, který přišel do České republiky z politických důvodů, v Bělorusku se cítil velmi ohrožený. Často cestoval a cestuje, je v podstatě kosmopolitním člověkem, který má zkušenosti z pobytu ve více zemích. Žije blízko Prahy. Jeho názory na Čechy a Českou republiku v průběhu času mají velmi ambivalentní vyznění. Mění se od spíše pozitivních po zklamané a negativní, vždy se však vědomě snaží udržet kritický odstup od toho, co hodnotí. V prvním

rozhovoru jednoznačně prohlašoval, že: „*Vůči Čechům nemám žádné výhrady, jsou 1000krát lepší než Bělorusové, jsou klidní, neagresivní, a já si se svým českým okolím rozumím. Vadí mi akorát, že je tu jakýsi maloměšťácký nacionalismus, ale vzdělání lidé jím netrpí.*“ . Velice brzy, díky tomu, že má poměrně mnoho kamarádů a dobře se orientuje v českém kulturním i společenském dění, si ale všiml jednoho z typických českých komplexů: „*Co se mi nelíbí, to jsou takové ty řeči o tom, že to je české a tudíž to nikdo jiný nedokáže pochopit.*“ . Tedy, už v době prvotního „okouzlení“ zaznamenal zdůrazňování české výjimečnosti takovým nepřímým způsobem, který sice může být na první pohled docela sympatický, ale pokud se tento pohled uplatňuje příliš často, může vyvolávat jisté negativní reakce. Svůj názor nezískal zprostředkovaně, ale díky svým znalostem kulturního prostředí České republiky. V opakovaném rozhovoru šel mnohem dál a byl viditelně mnohem více kritický: „*Je tu příslost jen na malé lidi, ti co mají peníze a kontakty, tak těm se nic nestane. Chtěl jsem utéct do země, kde tohle není, ale ono je toho tady více než v Bělorusku.*“ . Vidí hodně negativ v celé společnosti, která si podle něj vytváří o sobě falešné mýty: „*Česko je postsocialistická země, v mentalitě Čechů je to vidět – závist, podvádění na cestě za bohatstvím, je tu plno národních mýtů o české šikovnosti.*“ . Více zdůrazňuje také českou xenofobii, jíž dává do souvislosti s českou historickou zkušeností: „*Češi se tak trochu mstí cizincům za to, že dlouho byli ovládáni Němci a taky je typické, že Čech, když je nespokojený, tak si na cizincích spraví svůj mindrák.*“ . Když se mu stane něco pozitivního, je to pro něj spíše zdroj údivu než samozřejmost: „*Dneska jsem překvapený a vděčný lidem, kteří mi poradí třeba cestu a nebo se se mnou normálně baví.*“ Ale přesto má nakonec pocit, že jeho současná pozice je pro něj lepší, než kdyby zůstal v Bělorusku: „*Tady jsem skutečný cizinec, to se dá relativně dobře snést, ale doma, tam jsem byl cizinec ve své vlasti a to mě moc trápilo.*“ Rovněž se mu zdá, že v osobních vztazích se mu příliš nedaří: „*Líbí se mi tu méně, připadá mi to tu stejné, nemám tu kamarády, všichni bydlí daleko a není tu parta.*“ , o tom mluvil přestože, je velmi společenský. V době posledního rozhovoru se, jak se zdá, nacházel ve fázi určité deziluze, která se mohla zvýraznit i problémy uvnitř běloruské komunity. Rovněž u něj byla patrná nespokojenost sama se sebou, která je ale spíše jeho osobnostní dispozicí, která se v různých okamžicích prohlubuje nebo naopak zmenšuje.

Náboženství – jak je důležité?

Náboženskost se ukázala být z hlediska respondentů důležitou součástí života také v České republice, a to nejméně s takovou intenzitou jako dříve v Bělorusku. Do značné míry logicky si lidé svou víru a náboženské smýšlení přinesli s sebou už z Běloruska a drží si ji i nadále. A právě víra vykryštovala jako jedna z odlišností, která má pro respondenty největší váhu v jinak dost podobných prostředích Běloruska a České republiky. Proto ji i ve své práci věnuji zvláštní prostor.

Ve svých výpovědích se respondenti většinou hlásili k tomu, že jsou věřící nebo byli alespoň pokřtěni. A s jedinou výjimkou se prakticky všichni hlásí ke křesťanství. Mezi těmi, kteří hovořili o svém křesťanství, převažují pravoslavní a katolíci. Méně častou denominací jsou protestanti. Mimo tradiční křesťanské církve stojí jediný respondent.

I v této oblasti se tedy do určité míry odráží jistá **diferenciace přenesená z Běloruska** do nových podmínek života přistěhovalce. V Bělorusku je obvykle církevní příslušnost svázaná s místem života, s určitou lokalitou. To znamená, že lidé, kteří jsou pravoslavní, jsou spíše z oblastí, či v širším slova smyslu, pocházejí z rodin, kde je silnější ruský kulturní vliv. Naopak katolíci jsou z oblastí, které jsou geograficky (i kulturně) blíže Polsku. Statistické údaje v různých informačních zdrojích o podílu věřících v Bělorusku se od sebe dost výrazně liší. Podle Sahanoviče a Šybieky (2006: 247) je v samotném Bělorusku 37,5 % věřících z celkového počtu obyvatel. Z nich přibližně polovina patří k pravoslaví a 20 % jsou římská katolíci. Miloš Řezník (2003: 104) hovoří o 60 % obyvatel, kteří se hlásí k pravoslaví a 8 % katolíků. Podle vybraného primárního zdroje dat, která konkrétně pocházejí z rozsáhlého mezinárodního sociologického výzkumu *World Value Surveys* (1999, WWS) (<http://www.worldvaluessurvey.org/>) je 48 % Bělorusů nevěřících, 44 % deklaruje příslušnost k pravoslaví a 7 % je katolíků.¹⁰³ Ze všech takto rozdílných údajů, zde uvedených, však vyplývá alespoň shoda v tom, že pravoslaví je v současném Bělorusku výrazně převažující náboženskou denominací. To nepochybně souvisí se silným kulturním a politickým vlivem Ruska, ať už v podobě carského impéria nebo později Sovětského svazu. A rovněž v současné době je

---

¹⁰³ Výzkum v Bělorusku byl uskutečněn na vzorku 1000 respondentů, byl reprezentativní, a proběhl v roce 1999.

pravoslavi¹⁰⁴, přes oficiálně proklamovanou svobodu náboženství, téměř výhradně jedinou církví, která je podporována státem.¹⁰⁵ Ostatní církve, kromě katolické, která je spojena hlavně s polskou menšinou v Bělorusku, hrají v podstatě okrajovou roli. Fungují za ztížených podmínek a musí se do jisté míry vyrovnávat s represemi ze strany státu. V Bělorusku jsou také malé komunity tradiční uniatské církve (tj. řeckokatolíci)¹⁰⁶, protestantů a muslimů, přežívá rovněž několik židovských obcí.

Ilustrativní případ objasňující náboženskou situaci v současném Bělorusku představuje muž-respondent, který studoval teologii a působil jako protestantský duchovní. Dokonce studoval na evangelické fakultě teologie v ČR už v roce 1994, a mimo jiné se zde seznámil s dílem Jana Amose Komenského a Jednotou bratrskou. Svým osudem, tak jak ho v krátkosti načrtnul, upozorňuje na problémy jiných církví než pravoslavné: „*Po skončení studia jsem odjel zpátky do Běloruska a byl jsem tam farář, ale církev byla chudá a měl jsem peníze jen na základní živobytí, a kromě nedostatku peněz jsou protestantské kruhy v Bělorusku taky latentně perzekuovány, protože dominantní církví je pravoslavi, a tak jsem nakonec odjel pryč.*“ Ani jeho další život v České republice nakonec nevedl k návratu ke jeho původní profesi: „*Tady v Čechách jsem mohl pracovat jako farář v Českobratrské církvi, ale chtěli mě poslat do Českých Budějovic, a to se mi moc nechtělo, protože jsem chtěl zůstat v Praze.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.2). Přestože tedy v ČR nepůsobí jako kněz,

---

¹⁰⁴ Kromě oficiálně uznávané a největší pravoslavné církve patřící pod moskevský patriarchát, existuje i Běloruská ortodoxní autokefální církev, kde je obřadním jazykem běloruština, a která není spojena s moskevským patriarchátem. Protože v samotném Bělorusku není tato církev uznána, její hlavní centra fungují především v zámořských běloruských komunitách.

(zdroj: <http://www.belarus-misc.org/bel-auco.htm#top>, a http://www.state.gov/www/global/human_rights/irf/irf_rpt/irf_belarus.html, staženo 16. prosince 2007)

¹⁰⁵ Grigory Ioffe (2006: 624 - 626) ve své rozsáhlé recenzi knihy Jurije Ševcova *Objedinnaja nacija: fenomén Belarusi* z roku 2005 reprodukuje názor Ševcova, že právě současná státní podpora jediné církve jde proti tradici běloruského prostředí., které bylo naopak vždy vstřícné a tolerantní vůči mnoha církvím.

¹⁰⁶ Uniatská církev měla v běloruských zemích historicky silnou pozici, byla založena v roce 1596, zachovávala ortodoxní obřadní tradici a zároveň uznávala svrchovanost papeže a katolická dogmata. O svou roli a také nezávislou existenci přišla pod nátlakem carského Ruska v první třetině 19.století. Její představitelé byli donuceni v roce 1839 podepsat smlouvu o „sjednocení“ s pravoslavnou církví. (Sahanovič, Šybieka (eds.), 2006: 110-111) Znovu obnovena byla na počátku 90. let 20.století a to s nálepkou „národní“ církve. (zdroj: http://atheism.about.com/library/world/AJ/bl_BelarusIndex.htm, staženo 16.prosinec 2007)

ale „jen“ jako participující věřící, jeho zájem o náboženství dál přetrvává a v praktické rovině se projevuje tím, že překládá náboženskou literaturu z angličtiny do běloruštiny.

Po svém příchodu do České republiky začali respondenti porovnávat své původní zkušenosti z rodné země s novou realitou. A z jejich hlediska je **česká situace v náboženství** či víře poněkud odlišná. Tuto odlišnost, které se všimli samotní respondenti, je možné podpořit i pomocí porovnání výsledků z již zmíněného výzkumu *World Value Surveys* z roku 1999. Vyplývá z nich, že rozdíly v religiozitě mezi oběma zeměmi jsou poměrně velké. Například náboženství považuje za důležité ve svém životě více než 40 % Bělorusů a jen kolem 20 % Čechů. Česká republika je minimálně v evropském kontextu považována za jednu z nejméně nábožensky orientovaných zemí a ve zjednodušující až stereotypní podobě je dokonce často označována jako ateistická a někteří Bělorusové se s touto charakteristikou ztotožnili. Všimají si z jejich hlediska nepochopitelného a spíše lhostejného vztahu Čechů k náboženství. Zvláště pak vnímají chladný vztah Čechů ke zde tradičně působícím církvím, jako jsou římsko-katolická, evangelická i další. Respondenti si tedy dobře uvědomují to, že Češi často jsou velmi vlažní v postoji k víře. A v tomto ohledu se snaží porovnávat Bělorusy s Čechy a odlišit pozice obou národů v otázce náboženské víry: „*Bělorusové jsou Bohu blíže než Češi.*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.11) Jeden respondent dokonce jednoznačně tvrdí, že právě pohled na náboženství nejvíce odlišuje Bělorusy a Čechy. Podle něj je to právě proto, že Češi jsou ve velké většině ateisti. Respondent, který vystudoval teologii, pak na základě svých českých zkušeností z dob studií a později i ze života v České republice krátce vysvětlil možné důvody české náboženské skepse: „*Proč Češi málo věří v Boha? Myslím, že proto je mnoho důvodů v dějinách, nejdřív tu byli husiti a potom doba temna, za komunistů církev kolaborovala.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č. 2).

Většina respondentů se tedy alespoň částečně ke svému náboženskému citění nějakým způsobem vyjádřila, ale pro menší část otázka religia nemá prakticky žádný význam. Víra pro ně netvoří důležitou součást života. Tento postoj se může odrazit i v tom, že třeba vůbec neslaví žádné církevní svátky, které jinak pronikly do běžného a v podstatě nenáboženského života: „*Nikdy jsem Vánoce neslavila, protože nepatřím k žádnému náboženství.*“ (žena, kolem 40 let, SŠ, Praha, č.25).

Z výpovědí vyplývá, že k **náboženství se utíkají častěji ženy**¹⁰⁷, ale i většina mužů projevuje alespoň určitou míru religiozity. Nezdá se však, že by v otázce religiozity byly výrazné rozdíly mezigenerační a tedy, že by mladší respondenti byli méně věřící než starší, případně opačně. Takový poznatek však může souviset s tím, že skupina respondentů netvoří reprezentativní vzorek, nelze ho tedy nijak zvláště zdůrazňovat případně zobecňovat.

Ve skupině respondentů existují odlišné pozice, které se týkají **návštěv bohoslužeb**. Primárně jsou podmíněné existencí či naopak neexistencí svatostánků v daném místě. V některých českých městech tak možnosti návštěv bohoslužeb prostě nejsou: „*V Pardubicích není cerkov, tak nikam nechodíme.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Pardubice, č.16). V Praze (ale nejen tam) naproti tomu existuje poměrně mnoho možností výběru. Pro pravoslavné je volbou kostel Cyrila a Metoděje v Resslově ulici, pro protestanty například kostel Sv. Salvátora. (např.: „*Každou neděli chodím do pravoslavného kostela Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze.*“ (muž, kolem 25 let, student VŠ, Praha/Plzeň, č.5)).

Průvodním znakem výpovědí určité části respondentů je ale také fakt, že víra je jimi silně vnímána jako **výsostně osobní věc**. A jako takovou si ji vůbec nemusí spojovat s nějakým konkrétním místem, tedy ani s chrámem nebo kostelem a přeneseně s nějakou církevní institucí. I takový postoj si jednotliví respondenti již přinášejí ze své domovské země a v ČR si ho jen dále udržují: „*Jsem věřící, ale nikdy jsem nechodila do chrámu, ani v Bělorusku, víra je pro mě osobní záležitost.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Praha-Prosek, č.9), nebo: „*Věřím v Boha, ale do kostela nechodím.*“ (muž, kolem 25 let, Praha, student VŠ, č.6). I další výpověď dokládá spíše vlašný či alespoň nerozhodný vztah k instituci církve: „*Byla jsem sice pokřtěná v pravoslavné církvi, ale v podstatě necítím potřebu chodit do kostela – jdu tam tak maximálně jednou za pět let.*“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1). Jiná respondentka si v danou chvíli nebyla jistá svým postojem k aktivní participaci na církevním životě: „*Jsem křtěná v pravoslavi, ale do chrámu nechodím, i když je pravda, že někdy na to pomyslím, ale zatím jsem tady nebyla.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19).

---

¹⁰⁷ Nejrůznější výzkumy dlouhodobě ukazují, že ženy jsou výrazně častěji nositelkami náboženské víry než muži, to platí třeba i pro Českou republiku. Např. zmíněné WVS 1999 ukazují, že ženy jsou častěji věřící, i že častěji patří k náboženské denominaci.

Z předchozích reakcí se zdá, že konkrétní místa jako kostely, chrámy nebo obecněji církve-instituce jako takové nejsou v životě azylantů vždy tím důležitým. Zejména pro ženy jsou proto mnohem významnější **přímé kontakty a hlubší vztahy s duchovními vůdci**, s tzv. baťušky. Jsou pro ně prostředníky mezi lidmi a bohem, kterým je možné se svěřit a popovídat si s nimi, mít s nimi přímý a užší kontakt. V jedné z výpovědí, které tento rozměr reflektují, je rovněž patrná také určitá změna ve vztahu k církvi po příchodu do ČR: „*V Bělorusku jsem tak blízký vztah k církevním autoritám neměla, až v České republice jsem ho našla. V Josefově jsem dokonce našla „baťušku“ , kterému jsem mohla říci všechno, když jsme odjeli do Stráže, tak jsem ho občas jezdila navštěvovat.*“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č.24), což doplňuje o další zkušenost: „*Ve Stráži je baťuškou Ukrajinec, ale s tím už tak blízký vztah nemám.*“. Tato slova respondentky ukazují i na další skutečnost. Žena patří k těm azylantům, pro něž má náboženství velký význam, dokonce snad větší než v Bělorusku, i protože jim pomáhá vyrovnávat se s novou skutečností života v emigraci. Zmiňuje prakticky každé místo, kde na území v ČR pobývala, a kde navštěvovala kaple nebo cirkve (tj. pravoslavné kostely), pokud tam byly. Podle vlastních slov prožila i velmi spirituální zážitek v Bělé pod Bezdězem. Chodila se modlit do blízkého lesa, kde jednou našla na stromě obrázek Ježíše a brzy potom dostali azyl.¹⁰⁸ Také deklarovala, že je pro ni důležité i to, a by její děti byli pokřtěné: „*Můj syn (který se narodil už v Čechách – pozn. aut.) byl pokřtěný v pravoslavném kostele v Liberci.*“

Další silně věřící žena opět hovořila o vztahu s církevní autoritou: „*Doma jsem měla „baťušku“ , kterému jsem mohla říci všechno, moc mi pomáhal. To mi tady dost chybí.*“ A svou víru vysvětlila, tak že: „*V Bělorusku jsem pracovala v hospicu, a tam jsem našla Boha, i tady proto chodím do pravoslavného chrámu a tam chodí v podstatě jen Ukrajinci.*“. Tedy i ona si svou víru přenesla do nového prostředí a snaží se na ni navázat i dalším, hodně symbolickým způsobem: „*S sebou jsem si vzala ikonu po mojí mamince, i když jinak jsem neměla skoro nic.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Plzeň, č.4).

Poslední z ženských emotivněji naladěných výpovědí nejspíše odráží **nejistotu života emigranta**. Pro respondentku je právě víra v Boha zdrojem osobní naděje na zlepšení vlastní situace: „*Ted' se obracím k Bohu, to je má naděje. Já už toho moc*

---

¹⁰⁸ Viz rovněž kapitola *Odchod z Běloruska a příchod do ČR*.

nechci, což ale neznamená, že bych chtěla zemřít.“ (žena, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.22).

Podobné pocity zažívá další z respondentů, tentokrát muž, vnímá víru rovněž jako důležitou součást života uprchlíka: „*Jediné, co mám, je naděje, člověk prostě musí mít svou víru.*“ A spolu s tím stručně reflektoval některé souvislosti z života v Bělorusku, které utvářely jeho současný názor na možnou úlohu církve: „*Tady jsem se seznámil se Svědky Jehovovými, ale nestal jsem se jím. Já jsem pokřtěný pravoslavný, ale pravoslavní představitelé jsou přáteli Lukašenka a já si myslím, že církev musí být mimo politiku.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.17).

Jiná životní zkušenost poměrně zásadně ovlivnila přístup k náboženství u dalšího respondenta-azylanta: „*Přestože jsem křtěný pravoslavný, tady v Čechách navštěvuji katolické polské kostely, které někdy slouží mše v běloruštině. Dělán to kvůli jazyku, chci totiž někdy slyšet obřad ve svém rodném jazyce.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.17) a svůj postoj vysvětlil následujícím způsobem: „*Víte, Bělorusko je velmi nábožensky tolerantní, třeba můj dědeček byl pravoslavný a babička byla katolička, tahle tolerantnost existuje už velmi dlouho, je historicky založená.*“ Podobnou **tolerantnost** v její současné podobě doložil na vlastním příkladu také jeden mezi respondenty: „*Manželka je pravoslavná a já jsem řecko-katolík.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.20).¹⁰⁹

Jestliže se většina respondentů snaží vědomě navázat na své běloruské náboženské kořeny, pak jeden respondent (v Bělorusku byl poslancem za agrární křesťanskou stranu) mluvil naopak o změně církve: „*Já jsem se k protestantismu dostal až tady v Čechách, ačkoliv jsem byl pokřtěn v pravoslavné církvi.*“, a právě tento druh náboženské konverze mu pomohl navázat vztahy s Čechy, které jsou vázané víceméně jen na církevní půdu, ale jako „přátelské“ prostředí mu právě tato situace vyhovuje: „*Dokonce mám více kamarádů Čechů z kostela, než Bělorusů. Bohoslužby mi docela stačí, jen občas děláme společné akce mimo kostel.*“. Současně se v rozhovoru také velmi silně identifikoval s představou, že **Bělorusové jsou bohem vyvolený národ**, který je současně všemi pronásledovaný, jeho víra je úzce propojena s národním uvědoměním se: „*Jsem hrdý na to, že jsem Bělorus, Bůh totiž připravil Bělorusku velký osud, historicky jsou vyvoleným národem a nesou kříž už*

---

¹⁰⁹ Náboženská tolerance byla jedním z atributů připisovaných Litevskému velkoknížectví, a právě k němu se respondenti často vztahují.

1000 let, vždycky dělali jen dobré věci a jeho sousedi mu nestále dělali problémy.“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.11).

Jediný respondent reprezentuje naprosto **netradiční způsob náboženského či spíše duchovního přesahu**. Mladý muž přiznává, že není věřící v obvyklém slova smyslu, ale že patří do okruhu lidí, kteří společně meditují, přestože on sám to neupřesnil, zdá se, že tento způsob víry je spojen s východními duchovními naukami a setkal se s nimi již doma v Bělorusku a také v ČR se mu podařilo dostat do podobné komunity lidí: *„Tohle sdružení není registrované, ale normálně se spolu scházíme a už v Bělorusku jsem se podobných akcí účastnil.“ (muž, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.20)* a z toho pro něj vyplývají i další skutečnosti, které naznačují jeho názor na svět okolo: *„Svátky neslavím, protože pro mě nemají smysl.“* nebo: *„Není nic (materiálního pozn. aut.) bez čeho by se člověk neobešel, věci nejsou důležité.“*

O vztahu běloruských azylantů k náboženství nelze jednoznačně prohlásit, že by hrál klíčovou roli v jejich zdejších životech. Přesto pro některé z nich představuje pomyslný opěrný sloup pro život v novém prostředí. Platí to zejména o ženách, které se k víře vztahují o něco silněji než muži. Možná je tento závěr vyvolán i tím, že o ní (náboženské víře) mluví ženy otevřeněji než muži. Je to rovněž jedna z věcí, která spojuje azylanty s Běloruskem, je to něco, co si mohli bez velkých potíží „vzít“ s sebou. A přestože prostředí v České republice vnímají jako téměř ateistické, jim samotným nikdo ve víře nebrání. Dokonce se zdá, že v českém prostředí pro ně existuje i možnost dalšího náboženského rozvoje, jak se v jednotlivých případech ukázalo.

Život v běloruské komunitě¹¹⁰

V České republice žije v současnosti (tj. rok 2007) více než tři tisíce lidí přicházejících z Běloruska, ať už jde o lidi s trvalým či dlouhodobým pobytem (nad 90 dnů), nebo o azylanty, kterých je přibližně 200. V takto velké skupině se samozřejmě vytvářejí vztahy, které jsou založeny právě na skutečnosti, že jednotlivci jsou stejného původu či, že pocházejí ze stejné domovské země. Lidé v dané komunitě jsou k sobě přitahováni i díky tomu, že sdílejí podobné zkušenosti, kulturu, jazyk, případně mají i stejné zájmy. Postupně se tak vytvářejí struktury, v jejichž rámci se vzájemná komunikace skupiny, v tomto případě běloruské, odehrává. Může jít o svazky jak formální, v podobě oficiálně zaregistrovaných spolků, sdružení, zájmových skupin, tak i neformální (přátelské kontakty, navštěvování, vzájemná výpomoc,...). Zároveň platí, že kombinace či prolínání obojího způsobu sdružování je zcela obvyklá. Jednotliví lidé tak na formální i neformální úrovni vytvářejí určitou komunitu.¹¹¹

Na tomto místě se budu zabývat tím, jak vypadá život v běloruské komunitě očima běloruských azylantů (případně žadatelů o azyl).

Úvodem se zaměřím na obecné a zároveň do značné míry typické znaky, jež vypovídají o tématu života v běloruské komunitě. Z výpovědí respondentů totiž vyplývá jejich důležitost. Jmenované typické znaky silně spoluvytvářejí a ovlivňují podobu a fungování komunity. Jejich podrobnější souvislosti budou rozpracovány v další části kapitoly.

Za typické znaky jež dobře ilustrují podobu běloruské komunity lze považovat následující:

- Azylanti jako důležití aktéři v rámci spolků a sdružení: Mezi azylanty lze nalézt hlavní organizátory vzniku i další existence spolků respektive sdružení. Jejich představy a ideové zakotvení tedy do značné míry ovlivnilo podobu a směřování spolků.

---

¹¹⁰ Komunitou označuji skupinu lidí, kteří sdílí společné zájmy a hodnoty - často spojené s Běloruskem, provozují společnou činnost, a žijí na určitém místě – v tomto případě v České republice.

¹¹¹ Základ této kapitoly vychází z článku *Běloruské spolky v České republice očima azylantů* (M. Šmídová), v tisku.

- Zaměření komunity na společensko-politickou situaci v Bělorusku: Cílem běloruských organizací je především podpora změn ve společensko-politickém prostředí Běloruska a jejich hlavním výsledkem by mělo být odstranění prezidenta Lukašenka a jeho režimu. Rovněž jde o nastartování procesu vedoucího k dokončení běloruského „národního obrození“. Určitá pozornost je však ze strany spolků věnována rovněž deklaraci důležitosti bělorusko-českých vztahů především historických (název spolků a jeho cíle), ale i současných. To lze doložit například setkáváním s reprezentanty české politické scény jako jsou senátor Štětina, mladí konzervativci, aj.
- Emigrace v ČR jako důležitá okolnost pro vznik vzájemných kontaktů mezi dnešními azylyanty: Samotní respondenti ve většině případů přiznávají, že s nikým ze současných běloruských azylyantů se v době svého života doma v Bělorusku ještě neznali. Seznámili se teprve při pobytu v pobytových střediscích a nebo až přímo v rámci běloruského spolku nebo sdružení, tedy až na českém území. („*Se svými zdejšími kamarády bych se v Bělorusku určitě minula a neznali bychom se, tady se scházíme, protože máme podobné problémy a pomáháme si.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19) nebo: „*S Bělorusy jsem se většinou seznámil až tady a udržujeme neformální vztahy.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.17). Někdy také respondenti přiznávají, že mezi „českými“ Bělorusy nenašli sobě blízké, podobné zájmy nebo povahou.
- Vlastní osobnostní orientace jako motivace k (ne)účasti na životě spolků: Částečně souvisí s předchozím bodem. Zdá se, že důležitým aspektem spojeným s běloruskou komunitou je také zájem nebo dokonce osobnostní dispozice jednotlivých respondentů. Mezi dotázanými jsou i případy, kdy respondenti netouží po tom participovat na takovém společenském životě.
- Místo bydliště jako důležitá podmínka pro aktivní participaci do života spolků: Do života v komunitě zasahuje velmi rozdílná situace jednotlivých respondentů a jejich rodin, co se týká místa bydliště. I v případě možnosti intenzivnějšího stýkání se s krajany jsou výrazně zvýhodněni obyvatelé Prahy nebo jejího blízkého okolí oproti těm, kteří bydlí dále od české metropole.
- Ženy a jejich participace na životě spolků: Podobně mají více omezené možnosti zapojit se do života běloruské komunity také ženy. To ale

neznamená, že se ženy jako takové vůbec neúčastní společenských aktivit, naopak mezi nimi jsou i významné představitelky běloruské komunity. Nicméně, mladé ženy, které mají děti, a žijí mimo hlavní město ČR se z tohoto hlediska zdají být ve zdaleka nejnevýhodnější situaci a jejich role v běloruském společenském životě se omezuje na úlohu hostitelky: „*Vzhledem ke svému zaneprázdnění (v době rozhovoru se starala o malé dítě – pozn. aut.) se neúčastním žádných setkání, jenom když k nám někdo přijede, tak chystám pohoštění.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Lešovice, č.26). Informace o dalších Bělorusech získávají tyto ženy především zprostředkovaně od svých partnerů nebo se účastní pouze výjimečných událostí, které si v ČR Bělorusové připomínají.

→ Názorová diferenciacie ve spolcích a potažmo v komunitě: Přes deklaraci společných zájmů a uvědomění si podobné situace, („*Myslím, že cizinec, emigrant by se měl držet spolu s ostatními, to je hodně důležité.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.7)) v níž se nacházejí především běloruští azylanti, je zřejmá určitá generační a názorová roztržičnost sledované komunity. Rovněž ji charakterizuje její proměnlivost, daná především příchodem dalších Bělorusů.¹¹²

Jmenované typické znaky se budou dále projevovat při představení obou spolků či sdružení, které tvoří oficiální platformu pro existenci běloruské komunity.

Skaryna – běloruský spolek s nejdéší tradicí

Už více než 10 let funguje spolek **Skaryna**. („*On to byl nejdřív přátelský klub Bělorusů v ČR (od roku 1996) a v něm byli jen pracovníci RFE, ale my s mým kamarádem jsme přijeli v roce 1997 jako první političtí uprchlíci.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15)). Sdružuje poměrně velkou část veřejně aktivních Bělorusů žijících v České republice (azylantů i ne-azylantů). Spolek Skaryna svým názvem přímo odkazuje na jednu z nejvýznamnějších běloruských osobností a současně národní symbol, na Franciska Skarynu a rovněž na jeho propojení s Prahou. Zároveň se vědomě vztahuje k běloruské emigraci v Československu z 20. a 30. let 20.století,

---

¹¹² V souvislosti s tím bych ráda upozornila na to, že mými respondenty byli především ti respondenti, které lze považovat za relativně nejčasnější příchod z Běloruska, příchod většiny z nich se datuje nejpozději do roku 2001.

jejíž důležitou součástí byli rovněž exiloví představitelé nezávislé Běloruské národní republiky. Při významných příležitostech je pak připomenutí obou zmíněných historických etap symbolizujících propojení běloruských a československých (českých) dějin téměř samozřejmostí.¹¹³

Spolek Skaryna – stručná charakteristika

Sdružení oficiálně vzniklo v lednu roku 1997 v souvislosti s aktivitou rozhlasové stanice Svobodná Evropa a její běloruské redakce. Kulturně-osvětový bělorusko-český spolek Skaryna – tak zní oficiální název - má kolem 100 členů, kteří jsou především z řad žadatelů o azyl, kteří se více či méně aktivně zajímají o dění ve své vlasti a podle stanov se snaží působit i na popularizaci Běloruska v ČR.

Toto sdružení má své volené orgány včetně předsedy, členské příspěvky, poměrně pravidelné schůzky. Situace ve spolku je v současnosti silně ovlivněná tím, že přicházejí stále noví lidé z Běloruska, kteří mají jiné představy o fungování spolku. Jsou spíše mladší, chtějí více žádat o granty, pořádat více akcí. Starší členové (generačně i ve vztahu k spolku) dávají přednost spíše konzervativnějším způsobům práce.

Nejviditelnější prezentace spolku spočívá především v oslavách dne nezávislosti, který připadá na 25. března a další menší akce.

Nejvíce kontaktů spolek udržuje s organizací Člověk v tísni, konkrétně s jejím běloruským centrem.

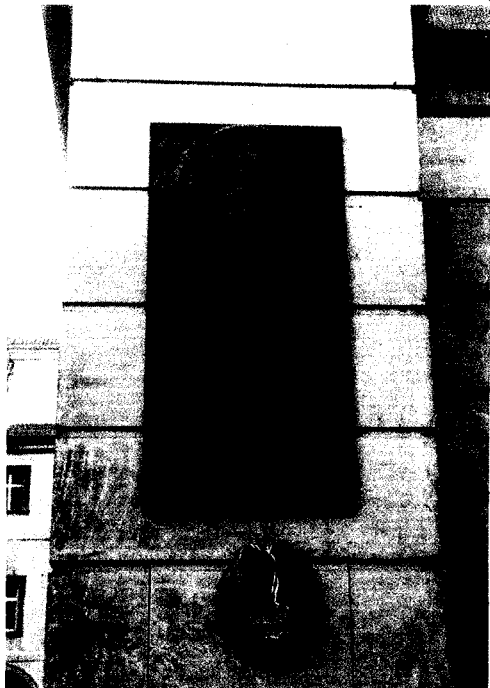
Internetová stránka (<http://www.hs36.org/skaryna/>) je už i vzhledem k problematické situaci ve Skaryně dlouhodobě nezměněná a je pouze v běloruštině. Jediné, co částečně funguje je fórum, ale příspěvků je velmi málo.

Spolek Skaryna má **členskou základnu**, která se pohybuje mezi 70 až 100 lidmi , přičemž nejde výhradně o azylanty. Jeho členy jsou dále i běloruští studenti českých vysokých škol nebo Bělorusové pracující případně podnikající v České republice. Je založen na relativně jasné organizační struktuře, v níž hraje ústřední roli předseda či předsedkyně. Několik posledních let má rovněž volenou radu: „*Ve Skaryně přišly změny, je zvolená 9-členná rada a já jsem jeden její člen..... Taky jsme dělali*

¹¹³ Podrobněji o historii vzájemných vztahů mezi dnešními Běloruskem a Českou republikou pojednává kapitola *Reflexe běloruských dějin....*

přeregistraci, někteří (členové) jsou noví, jiní odešli, máme přibližně 70 lidí, členský poplatek je 100 korun na tři měsíce pro ty, co pracují, a 50 korun, pro ty, co nemají práci.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Lysá nad Labem, č.8).

Obrázek 6: Pamětní deska F. Skaryny v areálu Klementina

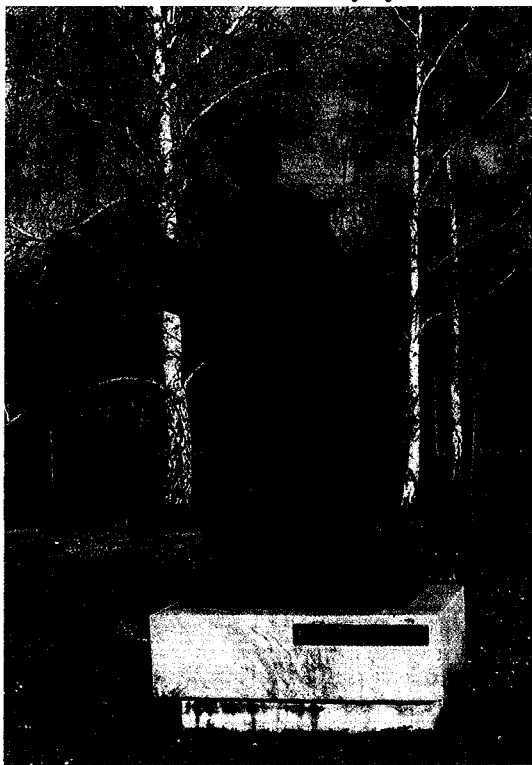

Respondenti uvádějí, že **pravidelná setkání** se konají jednou měsíčně v Praze a účastní se jich vždy kolem 20 lidí. Tyto schůzky popisuje několik respondentů: „Do Skaryny chodím tak jednou za měsíc, vždycky se nás sejde tak kolem 15 až 20 v Klementinu, bavíme se o politické situaci, problémech, někteří z nás jdou potom, ale ne všichni, do restaurace.“ (muž, kolem 23 let, student VŠ, Praha/Plzeň, č.5) nebo: „Na schůzky chodí spíše muži, maximálně 20 lidí, často se mění složení, a je to jednou měsíčně a při příležitosti běloruských svátků.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29)). Jak je vidět z předchozích odpovědí, formální část – samotná schůzka Skaryny – často pokračuje neformálním setkáním bližších kamarádů.

Přes předchozí slova respondenta-muže jsou mezi pravidelnými návštěvníky také ženy: „Do Skaryny jezdím vždycky, bavíme se tam především o politice.“ (žena, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.22). Početní převaha mužů je tak sice zřejmá, ale neznamená, že ženy nemohou hrát důležitou roli v životě tohoto sdružení. Ženy totiž vystupovaly a vystupují jako výrazné představitelky Skaryny. Dvě byly dokonce předsedkyněmi spolku. První z nich byla jednou z důležitých osob, už když se ve svých začátcích spolek formoval: „Byla jsem u toho, když se v roce 1996 (listopad)

zakládal spolek Skaryna a byla jsem také jeho předsedkyní, a taky, když se na Klementinum a Na Brusnici instalovala pamětní deska a socha Skaryny.“ (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12). Je ovšem pravdou, že v případě předsedkyň šlo o zralé ženy, jejichž rodinné povinnosti (především v souvislosti s dětmi) už nebyly spojeny s nutnou každodenní péčí.

Obrázek 7: Socha F.Skaryny na Brusnici

Přesto však lze vysledovat, že určitá část azylantů je nebo může být z účasti na pravidelných setkáních díky různým okolnostem „vyřazena“. Jde především o ty, kteří žijí dále od Prahy. Případně ti, co nemají dostatečně dobré finanční zázemí a nakonec – jak je deklarováno samotnými respondentkami, a jak jsem upozornila výše - u mladších žen je menší možnost účasti na životě spolku podmíněna i péčí o malé děti. Jmenované důvody se v některých případech kombinují: „*Je to složité, protože Bělorusové bydlí daleko od sebe a není moc peněz, ale vzájemně o sobě vědí. Do spolku Skaryna nejezdím, protože máme malé dítě.*“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č.24) nebo: „*Prostřednictvím manžela vím, že se konají občasná setkání Bělorusů v Praze, ale já sama se jich moc nechci účastnit, protože hlídám děti a peněz není taky moc.*“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1).

V některých případech také respondenti přiznávají, že frekvence jejich návštěv v Praze se postupně snižuje právě v souvislosti s finančními problémy a vzdáleností od hlavního města. Jejich přítomnost se tak omezuje jen na specifické události nebo akce pořádané Skarynou: „*Dřív jsem jezdil do Skaryny více, ale dneska už ne tak často, samozřejmě ale jezdím na Olšanské hřbitovy uctít památku běloruských osobností, třeba pomáhám s výzdobou hrobů.*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Stráž pod Ralskem, č.23). Jiný případ reprezentuje respondent, který se vědomě snaží angažovat v rámci spolku trochu jinak než přímou účastí na pravidelných diskusích: „*Do Skaryny jsem šel jenom jednou, ale fotím tu pro běloruský časopis, takže na akce, které se pořádají, chodím.*“ (muž, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.20).

Přestože větší část respondentů deklaruje svůj zájem o aktivní účast na práci spolku a potažmo je zajímají jeho politické cíle, existují také samozřejmě lidé, kteří o spolku vědí, ale **z osobních důvodů se jeho činnosti zcela záměrně neúčastní**. Svou neúčast ve sdružení Bělorusů právě tito respondenti vysvětlují tím, že je vlastně nezajímá to, co se tam řeší. Politické debaty, které jsou pravděpodobně nejčastější součástí schůzek, pro ně nemusí být atraktivním tématem: „*Do Skaryny nechodím, co tam může dělat normální člověk, mě to ani moc nebaví a nechápu to.*“ (muž, kolem 30 let, SŠ, Praha, č.13). Tento konkrétní respondent svou nechuť participovat nejen v aktivitách Skaryny, ale i v komunitě obecně, dále upřesňuje: „*Jinak s některými kamarády se navštěvujeme, ale jen málo, já totiž špatně komunikuju s lidmi, ale celkově si myslím, že s ostatníma Bělorusama mám jen málo společného.*“. Také další respondent vyjadřuje ze svého hlediska oprávněnou kritiku činnosti spolku: „*Do Skaryny nejezdím, protože politika jako taková není ve prospěch obyčejných lidí, já prostě nevidím cíl, který by měli.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Pardubice, č.16) a dodává: „*Já nevím, co bych měl udělat pro Bělorusko, všichni stejně pracují za americké peníze. My bychom potřebovali, aby se mezi Bělorusy našel někdo takový jako byl Masaryk.*“. K působení Skaryny se podobným způsobem, to znamená spíše zdrženlivě až skepticky, vyjadřuje i další respondent: „*Někdy se scházíme s kamarády ve Slovanské knihovně, ale jinak si myslím, že Skaryna by měla vyvíjet kvalitnější činnost.*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.11). Tyto odpovědi naznačují jen nekonkrétní nespokojenost se spolkem, spíše však v sobě obsahují malý nebo vůbec žádný zájem o politickou diskusi jako takovou, která je ve spolku vedena především.

Další názor je mezi ostatními velmi specifický a vyhraněný. Je opřen o znalost prostředí spolku a komunity vůbec a pracuje s jasně formulovanými argumenty. Jeho

nositelem je mladý muž a říká: „*Bělorusové, co jsou tady mě nezajímají, protože většina z nich jsou jinak zaměřeni než já. Proto už taky dlouho nechodím do SKARYNY. Je sice pravda, že na různých večírcích hraju a zpívám svoje písničky, ale pro mě nemá smysl tam chodit, protože podle mě to není ani politicky smysluplné. Já totiž zaujímám spíš občanský postoj – třeba prostřednictvím performancí a ne politikou, ta je založená na zjednodušených představách, ale život přeci není černobílý! Nejvíce mi vadí postoj některých Bělorusů k Čechám. Člověk by přece měl být vděčný, protože tahle země nám pomohla.*“ (muž, kolem 25 let, VŠ, Praha, č.6) a v opakovaném rozhovoru, který byl vykonán s odstupem více než jednoho roku, pokračuje: „*Mezi Bělorusama jsem nenašel nikoho, kdo by mi vyhovoval, já se zajímám o literaturu a nás je tady docela málo. Je taky pravda, že cizinci si většinou snaží pomáhat, existuje mezi nimi jakási kolektivní mentalita, já tohle nemám, jsem jiný, kamarádil jsem se s některými, ale ti už odjeli, nebyli to ani azylanti.*“

Celková povědomost o spolku je mezi dotázanými velmi silná, představuje určitou značku, která se docela dobře prosadila nejen mezi azylanty, ale i mezi ostatními Bělorusy žijícími v ČR.

Pro určitou část respondentů je Skaryna místem, kde se jim podařilo navázat **neformální vztahy, které přerostly v přátelství**: „*Jezdím do Skaryny, bavíme se o politice, o tom, jak jde život a práce. Právě tam jsem se seznámil s A., který je teď mým blízkým přítelem.*“ (muž, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.21). Možnost takto blízkého kontaktu je pro dotázané často zmiňovaným přáním. Tím, že opustili Bělorusko, byli nuceni vzdát se do té doby intenzivních vztahů s přáteli a často nedostatkem blízkých mimo-rodinných vztahů trpí. Proto je navázání nového přátelství z hlediska některých azylantů tak důležitou skutečností. A právě proto může spolek Skaryna hrát významnou roli jako jedna z možností, jak získat bližší přátelské kontakty.

Témata schůzek se tedy týkají, jak už bylo naznačeno výše, zejména politické situace v Bělorusku, ale rovněž života v České republice: „*Na schůzkách Skaryny se bavíme hlavně o situaci v Bělorusku, ale taky o emigrantech, máme samozřejmě různé názory na to, co dělat, ale vždycky jsme proti Lukašenkovi a jeho sblížení s Ruskem.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.3). Právě politický vývoj v Bělorusku a možnosti jeho ovlivnění jsou asi nejdůležitější témata setkávání aktivních členů sdružení. Přes jeden společný názor, který lze ve stručnosti shrnout jako „všichni proti Lukašenkovi“ ve Skaryně existovala a existuje **názorová nejednotnost**. Ta je

pravděpodobně spojená s různými ideovými či hodnotovými východisky jednotlivých členů. Situaci ve spolku shrnul jeho aktivní člen (v době rozhovoru místopředseda Skaryny): „*Je tu moc různých lidí, kteří mají různé názory, na náboženství, na politiku, na všechno. Proto je těžké něco organizovat.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Lysá nad Labem, č.8). Uvnitř relativně malé skupiny a od samotných počátků její existence tak byla vždy určitým problémem velká názorová rozdílnost jednotlivých jejích členů. Takovou rozdílnost či roztříštěnost mnoho z nich intenzivně vnímá a dokonce ji považují za charakteristický a silný rys nejen pro současnou běloruskou emigraci v Česku, ale i u Bělorusů jako takových: „*Bělorusové jako národ ve své historii i dnes hodně trpěli a trpí. Chováme se jako děti, proto i ti, kteří žijí tady mají nevyhraněné politické názory a nedodržují pravidla.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15) nebo: „*Je těžké se domluvit, protože Bělorusové jsou hrozně rozdílní.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19).

V posledních několika letech se tak v rámci spolku, který je bezesporu nejvýznamnějším sdružením Bělorusů v Čechách a představuje už také zavedenou značku, objevují další noví lidé. Jejich názory na fungování Skaryny se mohou výrazně lišit od těch, kteří patří k tradičním „starým“ členům a mezi nimi vznikají poměrně výrazné neshody, které mohou vyvrcholit dokonce úplným rozdělením Skaryny. Jeden z respondentů (a současně „starých“ členů) novou situaci reflektuje takto: „*Lidi, co zakládali Skarynu se laxně postavili k fungování spolku a nedávali pozor, koho přijímají. Takže teď tam jsou lidi, co mají velké ambice, ale nemají kulturní zázemí, lidi, kteří jsou nedostatečně vyspělí, aby mohli nějak reprezentovat. Byli sice zvolení, teda zdání demokracie bylo zachováno a zároveň se chtěli bouřit, což bylo trochu předčasné, takže existují dvě názorově odlišné skupiny. Tomu se mohlo zabránit, kdyby se už na začátku dávalo pozor, i když samozřejmě si myslím, že rozvrstvení je naprosto normální věc.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). Problémy mezi novou a starší generací členů tak nakonec vyústily do soudního sporu: „*Dokonce mě jedna část spolku zažalovala, že jsem zmanipuloval valnou hromadu a žádala anulování voleb, byly to prostě jen formální důvody, které ale soud neuznal. Nicméně oni se s tím nesmířili. Jsou to lidi, kteří přišli později než já, mezi nimi je jen jeden ze starších členů. Já nevím z čeho žijí. Aby mohli mít všeobecnou důvěru, měli by být průhlední, transparentní, my o nich nic nevíme. Tak se stalo, že když (na schůzi spolku – pozn. aut.) nepřišli staří členové, tak tihle noví si zvolili nové vedení spolku. Teprve později se podařilo uskutečnit právoplatné volby. Vůdce „nových“ není*

vzdělaný, ale sám sebe považuje za právníka.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). Bývalá předsedkyně spolku a zároveň jedna z jeho zakladatelek k novým příchozím dodává: „*Oponenti se mě snažili kompromitovat, taky vidí, že jsem aktivně začala pracovat, a protože jsem odjela na konferenci Bělorusů v Evropě, začali pracovat proti mně. Předseda S. a já jsem pomáhala organizovat sjezd Baškaučiny¹¹⁴, zatímco mí protivníci zaujali politická místa ve Skaryně. Nevzdávám se, ale jsem moc opatrná. Dokonce mě obvinili, že jsem ukradla nějaké peníze, vypadá to na profesionální práci“.* Zároveň i takto vyhocené dění ve spolku vnímá do určité míry jako normální záležitost, ale jeho následků se však spíše obává: „*My si tady musíme zvyknout na jiný život, jsme v demokracii, kde je mnoho názorů, a já nechci nikoho do ničeho nutit. Taková situace musela vypuknout, chtějí zničit centrum Bělorusů v ČR. Stále přicházejí noví lidé.“* (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12). V obou předchozích výpovědích je patrný náznak nedůvěry vůči nově příchozím Bělorusům. Nejsou z hlediska respondentů důvěryhodní: „*Podle mě by české ministerstvo vnitra mělo přísněji posuzovat žádosti o azyl, někteří žadatelé mohou pracovat pro speciální běloruské služby, dostávají asi peníze od běloruských oficiálních míst, aby mohli diskreditovat běloruskou komunitu.“* (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.3) nebo jsou vnímáni jako „*loutky.*“ (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12), za nimiž někdo stojí.

Rytmus aktivit běloruského spolku v Čechách se neomezuje jen na pravidelná „obyčejná“ setkávání. Pro spolek a částečně i pro Bělorusy jako takové existují přinejmenším tři **zvláštní příležitosti**, v jejichž rámci se setkává větší skupina lidí.

Podle výpovědí respondentů jsou to zejména dušičky – svátek památky zemřelých (2. listopad), který je považován za velmi důležitý. Respondenti si silnou tradici svátku „dušiček“ nepochybně přivezli z Běloruska, kde má zvláště z hlediska rodiny obecně velký význam, který lze v českém prostředí přirovnat k Vánocům.

Dále je to pietní vzpomínka na oběti výbuchu černobylské jaderné elektrárny. Setkání k připomenutí této události se koná každoročně i v prostředí „českých“ Bělorusů: „*Ale byla jsem s celou rodinou na Václavském náměstí 27. dubna při*

---

¹¹⁴ Baškaučina je organizace, která sdružuje více než 100 organizací Bělorusů v zahraničí a snaží se reprezentovat celosvětovou běloruskou diasporu. Hlásí se k myšlence národní konsolidace Běloruska, snaže udržet a rozvíjet běloruskou identitu. Její sídlo je v Minsku. (zdroj: <http://zbsb.org/eng/about.shtml>, staženo 10. května 2007)

příležitosti výbuchu Černobylu a dokonce nás tam vyfotili novináři.“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1).¹¹⁵

Nakonec pro spolek i samotné Bělorusy je **nejvýznamnější událostí** výročí vyhlášení nezávislého Běloruska. K ní došlo konkrétně 25. března roku 1918¹¹⁶, a přestože její význam je z objektivního hlediska spíše slabý, zaujímá mezi běloruskými azylanty velmi důležité místo jako symbol národního sebeurčení. Právě k tomuto datu se tedy váže největší shromáždění Bělorusů v České republice. Oslavy jsou především setkáním lidí sdílejících připomínku události, která se váže na dosud nenaplněné naděje o běloruské národní nezávislosti/samostatnosti.

Vzhledem k tomu, že k podobným setkáním dochází od konce 90. let 20. století, mají oslavy již své zaběhnuté schéma, které lze označit přinejmenším jako počínající tradici.

Například v roce 2006 oslavy připadly na sobotu¹¹⁷ 27. března a začátek byl stanoven na 12 hodin do Zrcadlové kaple v Klementinu, která je místem, kde téměř každoročně probíhá oficiální část.

Písni „*Magutny Boža*“ (Všemocný Bože), která představuje jednu ze dvou neoficiálních běloruských hymen, byl zahájen program v Zrcadlové kapli. Byl složen z projevů hostů a prokládán čtením dopisů, které poslaly blízké organizace jak přímo z Běloruska tak především organizace běloruských emigrantů, které působí po celém světě. Pravděpodobně nejvýznamnějším hostem v daném roce byla prezidentka Běloruské národní rady Yvonka Survilla. Běloruská národní rada se deklaruje jako přímý pokračovatel tradic nezávislého Běloruska, rada je vnímána jako exilová vláda a poměrně široce respektovaná běloruskou diasporou i národně smýšlejícími Bělorusy. Současné sídlo Běloruské národní rady je v Ottawě v Kanadě. Ale její členové jsou rozptýlení po celém světě, včetně České republiky.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Tzv. Černobylský pochod se zrodil na počátku 90. let 20. století, kdy se stal jednou z prvních viditelných občanských aktivit opozice v Bělorusku.

¹¹⁶ O vyhlášení nezávislého Běloruska více viz kapitola *Reflexe běloruských dějin...*

¹¹⁷ Oslava se koná vždy ve volný den v týdnu, aby účast byla co nejvyšší.

¹¹⁸ Informace o Radě jsou k dispozici na <http://www.radabnr.org/indexen.html>

Nezbytnou součástí programu jsou hosté z Běloruska: ve sledovaném roce mezi nimi byl i známý spisovatel Uladzimir Arlov¹¹⁹, který předčítal ze svých děl. Kromě nich vystoupili také zástupci z komunit běloruských emigrantů v Austrálii, Belgii a Rakousku. Programem samotným provází představitel (většinou předseda) spolku Skaryna.

Český element a jeho propojení s Běloruskem představovala v daném programu Františka Sokolová¹²⁰, která četla své překlady básní Larysy Henijuš, o jejímž osudu pojednávala rovněž malá výstava v prostoru Zrcadlové kaple.¹²¹ V jiném roce zase předčítal Michal Plavec ze své statě o bělorusko-českých vztazích v období první československé republiky.¹²²

Konec programu v Zrcadlové kapli byl orámován druhou z písní „*My vyjdzem ščilnymi radami*“. I tu, kromě výše zmíněné „*Magutny Bože*“, Bělorusové považují za neoficiální hymnu.

Nezbytnou výzdobou kaple je exilová běloruská symbolika spojená s oběma krátkými historickými epizodami běloruské nezávislosti. Za první z nich je možné pokládat právě republiku vyhlášenou v roce 1918. Druhou lze datovat na počátek 90. let 20. století, to znamená Bělorusko v období po rozpadu SSSR a před příchodem prezidenta Lukašenka k moci. V první řadě je tak nejviditelnějším používaným symbolem vlajka Běloruska, používaná v obou zmiňovaných historických okamžicích. Je tvořena třemi stejně širokými vodorovnými pruhy, mezi dvěma bílými pruhy je jeden červený. Tyto dvě barvy jsou považovány za obecně slovanské. Vlajka má tak zcela jinou podobu než oficiální, tedy ta, která se používá v Lukašenkově Bělorusku. Kromě vlajky se také používá další „původní“ státní symbol, a to znak, na němž je zachycen sv. Jiří, tzv. Pahonija, jehož počátky jsou svázané Litevským velkoknížectvím. Tímto způsobem přítomní vyjadřují jak provázanost s prvním

---

¹¹⁹ Ukázka z díla spisovatele Uladzimira Arlova v českém jazyce je uvedena např. v Antologii běloruských povídek (2006).

¹²⁰ Františka Sokolová překládá běloruská literární díla a zabývá se osobou Franciska Skaryny.

¹²¹ Larysa Henijuš (1910-1983) byla běloruská básnířka, která žila od roku 1937 v Československu a po roce 1948 byla deportována zpět do Sovětského Svazu, kde strávila mnoho let ve vězení.

¹²² Plný text příspěvku Michala Plavce o bělorusko-českých (československých) vztazích je zařazen do knihy běloruských historiků Sahanoviče a Šybičky *Dějiny Běloruska* z roku 2006. Knihu jsem použila jako pramen v kapitole *Reflexe běloruských dějin...* také v této práci.

nezávislým Běloruskem, tak se jednoznačně vymezují proti současným státním symbolům Lukašenkova Běloruska i jeho vládě jako takové.

Druhou částí, která má rovněž spíše oficiální ráz, je připomenutí si „běloruského“ humanisty, lékaře a překladatele Bible do národního jazyka Franciska Hěorhije Skaryny působícího v Praze.¹²³ Protože jeho pamětní deska se nachází v areálu Klementina, tak právě sem se přichází shromáždění Bělorusové poklonit.

Třetí část oslav představuje návštěva Olšanských hřbitovů, kde jsou pohřbeni někteří z významných politiků i kulturních osobností žijící v meziválečném Československu. Právě Masarykova republika byla totiž centrem především politické, ale i kulturní, emigrace Bělorusů. Proto jsou na Olšanských hřbitovech pochováni jak první prezident Běloruské národní republiky Pjotr Antonovič Krečevski (*1879 - †1928) tak i jeho nástupce Vasil Zacharka (*1928 - †1943). Oba byli přímými předchůdci současné prezidentky Survilly. Návštěva hřbitovů vrcholí položením květin a provoláním *“Živjó Belarus !”*.

Obrázek 8: Náhrobek běloruského pěvce Zabejdy na Olšanských hřbitovech

---

¹²³ Připomínám, že tzv. Ruskou bibli přeložil a vydal Skaryna mezi lety 1517 – 1519 právě v Praze. Více kapitola *Reflexe běloruských dějin...*

Poslední a nejvíce neformální část oslav se odehrává v restauraci, je to místo, kde dochází k osobním setkáním, pronášejí se přípitky, někdy se také zpívá.

Všechny popsané části oslav jsou z hlediska různých lidí, různě důležité. Asi nejvíce navštěvovaná (v daný rok zde bylo kolem 70 lidí) je právě úvodní pasáž v Zrcadlové kapli. Zde přichází očekávají především setkání s významnými osobnostmi, které jsou známé v celém Bělorusku. V roce 2006 to byla zmínění Yvonka Survilla a Uladzimir Arlov. Kromě toho, že si je přítomní přišli především vyslechnout a vidět je „na vlastní oči“, je to také příležitost třeba se s nimi vyfotografovat nebo si nechat podepsat knížku a vlastně tak s nimi do jisté míry navázat osobní vztah nebo se tak svým způsobem „vrátit“ do Běloruska.

Méně lidí navštěvuje Olšanské hřbitovy, protože tam už, podle vlastních slov byli vícekrát, nebo to jednou za rok či dva stačí, vrací se až do restaurace na poslední díl oslav.

Kdo jsou lidé, kteří navštěvují tuto akci Bělorusů? Nejsou to zdaleka jen politici uprchlíci nebo členové spolku Skaryna, který celou akci pořádá, ale rovněž lidé s pracovním povolením, studenti, pracovníci Radia Svoboda - Radio Free Europe. Je pravdou, že převažují muži a obyvatelé Prahy nebo jejího bližšího okolí. Ale v tento den přijíždějí i někteří Bělorusové ze vzdálenějších míst České republiky.

Zdá se, že setkání, jehož základní rovinou je samotná oslava důležitého svátku¹²⁴, který se explicitně týká myšlenky národní nezávislosti, má také další důvody. Ty souvisí s životem v cizí zemi a také s pozicí menšiny. Jedním z takto podmíněných důvodů může být možnost uvědomění si, že Bělorusové pro ně v „cizím“ prostředí České republiky nejsou sami. Jsou alespoň v tento den nepochybně existující a nezávislou skupinou lidí, kteří mají podobné zkušenosti, vzpomínky, vědomí společného. A to jak na úrovni osobní, tak národní, běloruské. Rovněž je však spojuje zkušenost nová a to zkušenost s jiným - konkrétně českým - prostředím, než na které byli zvyklí. Připomínání si takového svátku je také způsob, jak se svým způsobem „dostat“ znovu do Běloruska (to zejména prostřednictvím hostů z „domova“, kteří přinášejí skutečné i symbolické doklady o tamější situaci.), být při tom, patřit někam. Důležitou okolností oslavy se ale zdá i prezentace vůči českému prostředí a rovněž jeho určité ocenění.

---

¹²⁴ Tento svátek se však v samotném Bělorusku oficiálně neslaví

Problematický stav spolku, zosobněný konfliktem „starších“ a „nových“ členů se odrazil i na jinak tradiční podobě oslav. To dokládá respondentka - bývalá předsedkyně a zároveň jedna ze zakládajících členů: „*Skaryna se rozdělila, dokonce se bude konat soud, muž, co s námi bojuje je advokát. Tak se stalo, že část Skaryny měla oslavy 25.března na Žofíně, naši protivníci v Zrcadlové kapli. (Šlo o rok 2005 – pozn. aut.) O této situaci všichni v Bělorusku nevědí. Na naší část přišlo docela hodně lidí asi do 60. Šli jsme na Olšany, pak na Žofín a nakonec do Balbínovy poetické kavárny, přišli například i Schwanzernberg nebo Karásek. No a nakonec je tu třetí skupina, což jsou hlavně mladí lidé-rebelové, kteří nechtějí mít nic s nikým. Novou předsedkyní je paní T., já už jsem to nechtěla dělat.*“ (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12). Nastalou situaci považuje za složitou, ale podle ní by se neměla projevit právě na nejdůležitějších běloruských oslavách: „*Drama není to, že jsme se rozdělili, to je normální, každý má jiný názor, třeba pan S., ten si založil vlastní spolek a budou i další spolky, ale den nezávislosti bychom měli slavit spolu.*“.

Svaz Bělorusů v zahraničí – malé a méně formalizované sdružení

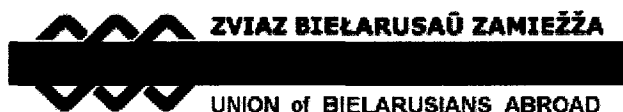
Již 5 let existuje druhé oficiálně zaregistrované sdružení Bělorusů. ***Svaz Bělorusů v zahraničí (Svaz Bělorusů)*** je projektem v podstatě jediného člověka, a proto prozatím nevyžaduje nějakou přesně vystavenou organizační strukturu.

Svým způsobem práce i samotnou existencí představuje jistou protiváhu spolku Skaryna. Propojení s Českou republikou (případně Československem) není tak jednoznačně deklarované a současně je patrná větší orientace na celoevropskou úroveň. Využívá také jiné způsoby spolupráce s dalšími Bělorusy, jeho spolupracovníky jsou především běloruští studenti českých vysokých škol: „*Na Skarynu nechodím, to není nic pro mě, jsou tam samí starší, ale pomáhám Svazu Bělorusů v zahraničí, děláme plakáty a shromáždění před ruským velvyslanectvím proti svazku Ruska a Běloruska.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19). Nejaktivnější v rámci Svazu Bělorusů jsou mladí lidé, tudíž jiná generace, než která tvoří jádro Skaryny, s jinými představami i zkušenostmi. Je zajímavé, že sdružení samo není založeno na členské základně, jeho zakladatel a předseda v jedné osobě o tom říká: „*Kolik máme členů? My nemáme členské průkazy, je to prostě jen skupina lidí, co nás podporuje. To není důležité jestli jich je 10, 100 nebo 1000, hlavní je, že samotná organizace žije, každý, kdo pomáhá, pracuje podle svých schopností a podle toho, co může.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.7). Podle jeho slov jde tedy především

o dobrovolníky, kteří přijdou na konkrétní akci a pomáhají ji organizovat.¹²⁵ Sdružení má formální kořeny, ale jeho aktivita je založená spíše neformálně. Svaz Bělorusů a nejviditelněji právě jeho předseda, se snaží velmi aktivně vystupovat a účastnit se nejrůznějších diskusí, akcí, panelů, kde je nějakým způsobem prezentováno Bělorusko a jeho současná situace. Poměrně často se setkává s představiteli české politické scény, zejména její pravicově orientované části.¹²⁶ Rovněž cestuje do dalších evropských zemí, kde se setkává s jinými běloruskými emigranty a do České republiky přijíždějí zase oni. Přestože sám respondent a předseda sdružení v jedné osobě si nemyslí, že by se podařilo něco velkého, pravdou je že už existuje knihovna¹²⁷ a případně možnost stáhnout si některé běloruské knihy z internetu. Po několika letech se podařilo uvést do života projekt běloruské nedělní školky, v níž se děti učí bělorusky, ale i česky, historii obou zemí a základům křesťanství.

Svaz Bělorusů v zahraničí- stručná charakteristika

Jde o sice mladší, ale aktivnější organizaci, která vznikla na začátku roku 2002 a jejím oficiálním heslem je(podle stanov): demokracie, nezávislost, lidská práva, ekonomická svoboda. Cílem je nezávislé a demokratické Bělorusko z toho vyplývá, že aktivity organizace jsou napříměny právě tímto směrem. Organizace deklaruje spolupráci se všemi, kteří mají podobný cíl. V souvislosti se zdejším prostředím se odvolává na historickou blízkost Bělorusů a českých zemí se zvláštním zřetelem k první československé republice a jejímu prezidentovi Tomáši Garigue Masarykovi.

V současnosti nelze hovořit o skutečné členské základně, ale spíše o jediném členu-zakladateli, se kterým spolupracují na dobrovolné a přátelské bázi další lidé (především azylanti a studenti)

Aktivity Svazu jsou poměrně časté, i když počtem účastníků velmi malé. Spočívají především v návštěvách diskusních fór, navazování kontaktů s českými politiky a jsou svázány s událostmi jako

¹²⁵ V případě studentů tedy nejde a priori o azylanty, ale o lidi, kteří mají možnost se vrátit zpátky domů a mají zde pobyt umožněný na základě svého studia v České republice.

¹²⁶ To odpovídá jeho vlastnímu politickému založení, označuje se za pravicově smýšlejícího a v českém politickém prostředí preferuje ODS.

¹²⁷ Právě knihovna je jediný dohledatelný projekt, na který byla poskytnuta dotace ze strany pražského magistrátu ve výši 20 000 korun, sám respondent o konkrétních finančních zdrojích nechtěl hovořit.

jsou např. výročí výbuchu v jaderné elektrárně v Černobylu, prezidentské i parlamentní volby v Bělorusku. Organizaci se podařilo vytvořit malou knihovnu běloruské odborné i populární literatury, která je přístupná veřejnosti, provozuje rovněž nedělní školku.

Internetová stránka Svazu Bělorusů v zahraničí (<http://www.bielarusy.org/html/czech/index.htm>) je aktivní, k dispozici jsou odlišné verze běloruská (ta je nejčastěji aktualizovaná), česká část je sice bohatá, ale ne příliš aktuální. Stránky jsou rovněž v angličtině, ale jsou podobně neaktuální jako české.

Vzájemné vztahy Skaryny a Svazu Bělorusů v zahraničí

Vztahy se starším a tradičnějším sdružením Skaryna a Svazu bělorusů v zahraničí jsou z pohledu obou zainteresovaných stran problematické. Sám zakladatel Svazu Bělorusů mluví jasně: „Se Skarynou nespolupracujeme, není zájem z druhé strany, myslí si, že musí být jediná organizace.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.7). Na druhou stranu představitel Skaryny říká, že Svaz jim přetahuje lidi a je tedy konkurencí, na kterou dlouho nebyl jediný běloruský spolek zvyklý, a že z jejich strany skutečně není velký zájem o spolupráci. Pro některé lidi, kteří by raději viděli konsensus uvnitř komunity, může být tato situace do značné míry stresující: „Svaz Bělorusů v zahraničí a Skaryna spolu nekomunikují, já se ale snažím mluvit se všemi, ale když budeš mluvit s tím, tak já nebudu s tebou atd.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29). Další respondent dodává ještě s větší razancí: „Jsou tu dvě organizace, co se hádají mezi sebou, což mi přijde absurdní. Mě přijde, že krajanský spolek tady nemá význam, ne třeba jako v USA, my jsme Slovani a neměli bychom mít problém zapadnout. Jsou to hlavně nacionalisti. Já nesnáším formality, hrajou si na emigraci z 20. až 30.let (třeba v té době odešlo hodně lidí do Ameriky a Argentiny), ale dneska je to jen pár lidí, vždyť i v celé Evropě je to jen pár stovek lidí.“ (muž, kolem 25 let, VŠ, Praha, č.6).

Na úrovni vztahů dvou existujících sdružení se tedy projevují rozdílné zájmy. Názory silných jednotlivců tak mohou vrcholit vzájemnými otevřenými konflikty. Dotázaní respondenti svou současnou „českou“ situaci v komunitě vnímají často jako průvodní znak „běloruské povahy“ či jako typickou běloruskou vlastnost, jež je součástí národní mentality. Tedy, jak bylo naznačeno výše, dávají této jimi vnímané skutečnosti význam, jenž má podle nich obecnější platnost než jen tu, která se týká konkrétní charakteristiky běloruské politické emigrace v ČR.

Mezi mnoha respondenty se nepochybně šíří intenzivní pocit, že obě organizace Bělorusů v České republice, a to jak uvnitř nich tak vzájemně mezi sebou, jsou příliš rozhádané, diferencované a bojující s určitým napětím mezi starší a mladší generací příchozích Bělorusů (míněno z hlediska věku, ale i doby příchodu Bělorusů do ČR). Avšak současně bylo možné zachytit i pozici, která bere v potaz jeden důležitý aspekt v souvislosti s běloruskou komunitou (potažmo oběma běloruskými sdruženími). Jde o silné vědomí toho, že obě organizace přes vzájemné neshody mají v podstatě velmi podobné cíle. Představitelé obou spolků se totiž snaží aktivně ovlivnit a změnit politickou situaci v Bělorusku. Tento jejich hlavní shodný cíl je doplněn rovněž logickou snahou o zviditelnění Běloruska v českém prostředí politickém i mediálním¹²⁸: „Myslím, že běloruské organizace hrají pozitivní roli, dávají našemu problému mediální známost.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.3). Stejný respondent se v dané chvíli domníval, že situace v běloruské komunitě je z tohoto hlediska docela dobrá: „Myslím, že komunita se nerozděluje, jsou to spíše osobní nedorozumění, ale poslední akce spíše ukazují, že jsme jednotní, když máme potřebu pracovat proti Lukašenkovi.“

Neformální vztahy mezi Bělorusy v České republice

Kromě činnosti běloruských sdružení existují také neformální vztahy mezi Bělorusy. I ty se mohou a často se rovněž skutečně prolínají s existencí Skaryny a Svazu Bělorusů v zahraničí. V podstatě každý z respondentů se nějakým způsobem, především pak díky již zmíněným neformálním vztahům, o spolcích a jejich činnosti dovídá: „Vím o spolku Skaryna, ale asi nemají moji adresu a telefon a tak o jejich akcích vím jen prostřednictvím svých běloruských známých, tedy v podstatě na jejich akce nejezdím, ale s dalšími Bělorusy komunikuju. Občas se setkáváme hlavně v Praze a hospodách, nejvíc se bavíme o svých problémech v České republice, jako třeba o práci nebo bydlení a samozřejmě i o politické situaci v Bělorusku.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Lešovice, č.27).

---

¹²⁸ Zatímco první cíl – politické změny v Bělorusku – se daří plnit, pokud vůbec, jen po velmi malých krocích, druhý – rozšíření povědomí o Bělorusku především mezi českou politickou reprezentací – se poměrně daří. Česká republika několik let na nejrůznějších úrovních deklaruje svou podporu opozičním běloruským silám a změnám v Bělorusku vůbec. Existuje státní podpora studia běloruských studentů v ČR, na návštěvy jezdí představitelé běloruské opozice, naopak do Běloruska mířící politici se setkávají s opozicí proti Lukašenkovi, atd.

Rozdíl mezi formalizovanými a neformálními vztahy uvnitř komunity lze ilustrovat především tím, že neformální a neinstitucionalizované kontakty jsou založeny především na vzájemných sympatiích a rovněž na osobnějším sdílení podobných zkušeností. Respondenti si tedy mohou relativně více vybírat s kým se budou stýkat a na jaké úrovni: „*S Bělorusama se stýkám jen s některýma, třeba na Vánoce jsme byli s celou rodinou u kamaráda, posíláme si SMS....*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Pardubice, č.16). Přesto se však zdá, že možnosti takového výběru přátel nebo bližších známých se některým respondentům zdají být poněkud omezené a v podstatě neumožňují najít blízké přátele: „*Já nejvíc znám ty aktivní a mezi nimi jsou extrémní od anarchistů po jiné extrémisty, nemá cenu s nimi diskutovat. My se spolu pozdravíme, ale moc spolu nemluvíme.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). To tvrdil respondent, který sám má přátele spíše mezi Čechy a zároveň je však velmi aktivním členem Skaryny. I v rámci komunity jako celku, tedy bez ohledu na oficiální sdružení a jejich členy, respondenti mohou pociťovat určitou vlastní nezařazenost: „*Každý Bělorus tady má jiné problémy, někdy je to pro mě docela nudné (je poslouchat – pozn. aut.), ale snažím se s lidmi mluvit a získávat informace, ale mám pocit, že v podstatě všichni neustále „bojují“ za Bělorusko.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29).

Jak bylo již naznačeno výše, někdy je pro respondenty těžké navázat intenzivnější vztahy s krajany, a tak se jejich známými případně kamarády stávají lidé přímo v bydlišti. V případě jedné respondentky jde o další obyvatele bývalého SSSR: „*Spíše se setkáváme s Ukrajinci, kteří bydlí ve Stráži*“ a v dalším rozhovoru dodala: „*Do Prahy nejezdíme, je to drahé. Měli jsme kontakty jen s běloruskou rodinou, která tu bydlela, ale už se odstěhovali.*“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č.24). Právě deficit přátelských vztahů s krajany tak může být pro některé respondenty velkým problémem. Je to patrné zejména z jejich reakcí na otázku, co jim v České republice nejvíc chybí. Kromě širší rodiny, to bývají právě nejbližší přátelé z Běloruska. Navazování blízkých vztahů považují ve své situaci za poměrně složité. Hovoří o tom, že mají sice známé, ale nejde o přátele s nimiž si budovali vzájemný vztah třeba již od dětství. Jeden z respondentů by tuto situaci rád řešil, v určité nadsázce řečeno tak, že by doslova „lákal“ své běloruské přátele do České republiky. Domnívají se také, že obsah přátelství v Bělorusku je poněkud jiný než v České republice, že běloruské přátelství je hlubší a na celý život, že je to ekvivalent pevných rodinných svazků.

V případě relativně sporadických vzájemných návštěv Bělorusů-azylantů, jichž jsem se účastnila spolu s mým běloruským prostředníkem, bylo možné pozorovat „tradiční“ velkou pohostinnost hostitelů a radost z toho, že se lidé, kteří se vzájemně již delší dobu neviděli, konečně mohli setkat. Pro návštěvu se přinášelo to nejlepší, co bylo v domácnosti k dispozici. Výrazným prvkem takové návštěvy pak byly opakující se přípisky, jimž nebylo možné se prakticky vyhnout, a které samozřejmě doprovázelo dlouhé vyprávění o životě.

Podle slov některých dotázaných mezi zdejšími Bělorusy existuje i vzájemná materiální výpomoc: „*Pomáháme si navzájem finančně i různými věcmi. Nám třeba pomohl S. z Ameriky, a ten teď taky žije v Praze.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.9). Respondenti s malými dětmi si navzájem vypomáhali s oblečením pro ně, jiným příkladem zase bylo poskytnutí nábytku a dalšího vybavení do bytu.

Hodnocení stavu běloruské komunity v ČR pohledem azylantů

Stav toho, co nazýváme běloruskou komunitou, se někteří z respondentů snaží zhodnotit v širším pohledu. V zásadě se domnívají, že komunita azylantů v ČR se nijak výrazně neliší od jiných zahraničních komunit běloruských azylantů: „*Myslím, že všude jinde by to bylo stejné a Bělorusové jako skupina by se musela vyrovnávat se stejnými problémy, třeba i v USA.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29).

Další respondent se domnívá, a to z pozice toho relativně úspěšného v českém prostředí, že celá emigrace se vždy dá rozdělit na dvě části: „*První část je ekonomická – ti šli za lepším, mysleli si, že to tady bude jednodušší, ale pak zjistí, že to tak není a jsou rozčarování. Druhá část jsou ti, kteří věděli, že to tak jednoduché nebude a taky nebylo, ti jsou většinou úspěšní i doma a prosadí se taky v emigraci a nejsou tak depresivní.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15), a zároveň běloruskou emigraci porovnává s pozicí Ukrajinců (především na základě té „zkušenosti“, že jeho manželka je původem Ukrajinka): „*95% Ukrajinců tady nechce zůstat, jsou bez vlastní státnosti a jejich ženy si ztěžují na ukrajinské muže, že jsou slabí. Myslím, že Bělorusové takoví nejsou.*“. Přestože sám se aktivně účastnil na životě této skupiny od samotného začátku její existence, svou pozici v ní vidí trochu výlučně a částečně se z ní vyděluje: „*S Bělorusama mám společný jen původ, co znám, tak jsou jinde, sociálně, názorově. Sám si taky vystačím, protože rodina je štěstí, když se to povede.*“.

Komunita se nadále poměrně dynamicky vyvíjí. Přicházejí do ní stále další lidé a ti ji proměňují. Její další vývoj bude bezesporu podmíněn nejen složením samotné běloruské emigrace, ale i politickým a společenským vývojem v samotném Bělorusku. Uvidí se, zda agenda emigrace (a především její politicky a národně aktivní části) bude stále silně založena na podpoře změn v Bělorusku a nebo dostane jiný impuls a bude se více zabývat zdejším každodenním životem Bělorusů.

Běloruská identita v emigraci

V této kapitole se budu zabývat národní identitou politických emigrantů - Bělorusů. Jde o pokus analyzovat jejich výpovědi, které se týkají celého spektra souvislostí, asociací a obsahů toho, co pro ně znamená být Bělorusem nebo Běloruskou. Předpokládám, že tento typ identity může být nějakým způsobem ovlivněn tím, že dotázaní žijí v prostoru, který není „běloruský“: jsou v emigraci a také pro ně ve stále ještě relativně nové pozici azylantů.

Každý člověk má svůj vlastní pohled na národní či etnickou identitu, kterou projevuje, deklaruje nebo prožívá trochu jinak. Právě psychologická či osobnostní podmíněnost je pro prožívání národní identity zásadní, což se ukázalo i na rozhovorech s respondenty. Tyto rozhovory dokazují velkou různorodost v tom, na jakém základě se Bělorusové sebe-identifikují, i jaké používají výrazy a jakou vyjadřují emociální zainteresovanost.

Národní či etnická identita je jednou z mnoha identit. A její vystoupení na povrch má stejně jako u ostatních identit situační charakter: v různých okamžicích je důležitá jiná identita. A stejně jako ostatní identity není ani národní(etnická) identita statická. Sebe-identifikace člověka jako příslušníka národa či etnika prochází určitými proměnami. Jedna z možných proměn, které bych se chtěla věnovat na tomto místě, je vynucena právě životem v emigraci. Tedy mimo důvěrně známý či z hlediska identity sdílený prostor, kde lidé vědí, kam kdo a ke komu patří. Emigrace vyžaduje vybudování nové existence v „cizím“ prostředí a vyvolává odezvu také v rámci národní (etnické) identity. Její proměna úzce souvisí se zemí nynějšího pobytu. Zahrnuje hledání struktur, institucí či osob na jejichž základě je možné národní identitu udržovat i v cizím prostředí, kde skupina tvoří jen velmi malou a někdy i majoritou téměř nepostřehnutelnou menšinu.

S touto složitou situací se vyrovnávají i Bělorusové-azylanti, kteří na přelomu 20. a 21. století opustili Bělorusko a žijí v České republice. Přesídlení do České republiky nepředstavuje sice absolutní kulturní proměnu a vyrovnávání se s naprosto jiným životním stylem, ale přesto je náročné. Co se tedy děje s běloruskou identitou na neběloruské půdě, jak vypadá její struktura a jak se mění? Případně, jaké jsou s ní spojené obavy nebo naděje?

V souvislosti s tématem národní (etnické) identity za důležitou charakteristiku skupiny respondentů považují mezi jiným to, že jde o lidi, kteří ve většině případů nějak aktivně vystupovali proti současnému režimu, měli s ním problémy a volali po skutečně nezávislém Bělorusku. A průvodním znakem takové skupiny je také specifická podoba národní běloruské identity. Většina z nich se i na území České republiky snaží více či méně aktivně zasazovat o změny v Bělorusku či o jejich propagaci.¹²⁹ Národní identita této skupiny, na rozdíl od velké části lidí, kteří v Bělorusku zůstávají, je silně motivovaná a determinovaná, azylanti mají zájem ji udržet a i nadále rozvíjet.

„Rozdělené“ běloruské identity

Jistý uvolněný a tolerantní přístup k tomuto druhu identity dokládá hezkým příkladem z minulosti, který se v Bělorusku často uvádí jako „typický“, jeden z respondentů. Podle něj bylo v Bělorusku možné, aby: *„V jedné rodině byli tři synové – 1. byl polským vojákem, 2. litevským vědcem a 3. běloruským učitelem.“* (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). Grigory Ioffe z Radfordské univerzity, který se problematikou „běloruství“ zabýval mimo jiné v článku *Belorussian Identity* z roku 2003, uvádí, že ani v současnosti neexistuje jednotná běloruská identita. Svůj názor prezentuje na příkladu kulturních elit země, které jsou v tomto smyslu naprosto opačně orientované. Hovoří o jejich rozdělení na část prozápadní, jejíž členové se většinou vnímají jako potomci Litevského velkoknížectví – pro ně prvního běloruského státního útvaru, a na proruskou část, která se spoléhá na více než dvě stě let spolužití Běloruska a Ruska, a která je rovněž blízko spojená s dnešní vládní garniturou. Každá skupina podporuje své odlišné „stavebnice“ národních mýtů a symbolů a snaží se je prosazovat. (Ioffe, 2003: 1259-1260). Podobně o rozdělené národní identitě Bělorusů mluví také Elena Temper z Lipské univerzity (Ivanova, Tuček (eds.), 2006: 223-224). Lukašenkova proruská strategie vychází z kořenů sovětského internacionalismu (tzv. modernizační projekt), zatímco převážně opoziční část politického spektra se vztahuje k běloruské identitě jako historickému odkazu Litevského velkoknížectví (tzv. genetický projekt).

---

¹²⁹ O této důležité součásti života Bělorusů pojednává podrobněji kapitola *Život v běloruské komunitě*.

O azylantech žijících v České republice je možné s jistotou tvrdit, že patří k té části elit, které jsou prozápadně orientované a následují zmíněný genetický projekt formování národní identity Bělorusů..

„Běloruství“ a česká zkušenost azylantů

Předchozí charakteristiku, která se týkala Bělorusů obecněji, lze dále rozšířit o konkrétní fakt spojený přímo s respondenty-azylanty. Ti ve svých výpovědích často mluvili o svém postupném a tak trochu opožděném uvědomování si toho, že jsou Bělorusové. Samotný původ jejich rodin, nebo země, ve které se narodili (tj. Bělorusko v podobě tehdy existující Běloruské sovětské socialistické republiky), pro ně zpočátku nebyly dostatečným důvodem pro osobní pocit běloruské identity. K běloruské identitě došli svým vlastním způsobem. Například porovnáním se a získáváním osobních zkušeností s dalšími národy bývalého SSSR ať už z hlediska kultury či mentality. Nebo také v souvislosti se stále silnějším uvědomováním si složité situace Běloruska, která podle jejich názoru vyžaduje osobní participaci. Proces utváření jejich národní identity, která se později stala velmi pevně zakotvenou, by se dal s určitou dávkou nadsázky přirovnat téměř až k náboženskému obrácení se na víru i proto, že má svůj do jisté míry duchovní či přinejmenším emociální rozměr: *„Nemůžu to popsat, je to složité, je to produkt určité kultury, jsem konvertovaný Bělorus, sám jsem došel k tomu, že jsem tuto kulturní skutečnost přijal, já jsem nevyrostal v tradičním prostředí.... Pro mě to není krevní záležitost. V Čechách se člověk musí narodit a vyrůstat a je Čech, u nás se můžete narodit kýmkoliv. Myslím, že je to podobné jako v Polsku, ale pokud přijmete běloruskou kulturu jste Bělorus (máme spoustu běloruských spisovatelů jiného původu), jde o to s kým se kulturně ztotožníte. Vzniklo to v Rzeczpospolitě, kde se to neustále míchalo.“* (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). Vyskytl se také zcela specifický případ respondentky, která uvedla, že rozdíly mezi Ukrajinci, Rusy a Bělorusy si uvědomila až v České republice, tedy mimo Bělorusko: *„Doma jsem to příliš nevěděla, rozdíl mezi Rusama, Ukrajincema a Bělorusama nebyl vidět, až tady jsem pochopila, že mezi námi jsou určité rozdíly, Rusové mají imperialistický pohled a Bělorusy berou jako svou provincii.“* (žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19).

Oba předešlé názory reprezentují přístup přijetí „běloruství“ prostřednictvím kultury a nikoliv samotným faktem narození se „do“ určité národní identity. Přesto se však vyskytují i takové postoje, v nichž se odráží názor, že být Bělorusem, znamená

narodit se jím: „*Být Bělorusem znamená být sama sebou, jsem geneticky Běloruska a také to tak cítím.*“ (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12).

Kombinací obou zdánlivě protikladných přístupů představuje sebereflexe jednoho respondenta, v níž se prolínají kulturní podmíněnost s určitými primordialistickými danostmi: „*Nejsem Rus, Ukrajinec, jsem Bělorus, je to pro mě všechno, studoval jsem v sovětské škole, kde neexistovaly žádné národnosti, učilo se v ruštině, až teprve v 16 nebo 17 letech jsem o tom začal přemýšlet – historie Běloruska nebyla, všechno začalo až rokem 1917, začal jsem poslouchat nezávislá rádia a potom na vojně, kde byly různé národnosti (Ukrajinci, Rusové a Bělorusové), jsem uviděl kulturní, jazykové rozdíly a jiná mentalita mezi nimi a po návratu jsem se rozhodl, že budu pracovat pro Bělorusko. Ale narození v rodině je taky důležité, mít to v srdci, mít předky, říci si, co můžu udělat pro svou zemi.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.7).

Ve výpovědích respondentů si lze povšimnout dvou základních strategií vyrovnávání se s pozicí toho, který opustil rodnou zem. První a nejčastější je snaha o upevnění běloruské identity navzdory neběloruskému prostředí. Konkrétní podoby takové strategie jsou různé a velmi se liší v souvislosti se situací respondentů (jde především o úspěšnost jejich pracovního i rodinného života i schopností vyrovnávat se s novými podmínkami). Naprosto ojedinělou se zdá být druhá strategie a to vědomé nebo spíše deklarované potlačování běloruské identity ve prospěch mnohem širší a mimo kategorie etnicity či národa se pohybující identity lidské: „*Jsem člověk ne Bělorus, jsem spíše duchovně naladěný, provozuji meditaci a od toho se odvíjí názor, že všichni jsme lidé.*“ (muž, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.20). Je ovšem pravděpodobné, že danou pozici zastával respondent již před svým odchodem z Běloruska a je pro něj dobře udržitelná i v pozici azylanta.

Atributy „běloruství“ podle respondentů

V jakých konkrétních charakteristikách se tedy vyjadřují o svém „běloruství“ dotazovaní respondenti, kteří jsou v České republice ve většině případů v pozici azylantů nebo žadatelů o azyl?

První oblast atributů identity, o níž bych se chtěla zmínit, a na níž se respondenti výrazněji shodují, je **identifikace geografická**. Právě identita založená na společném prostoru funguje docela silně a má poměrně jednoznačné vyznění. Vztah k zemi je deklarován zejména na základě porovnání běloruské s českou přírodou a klimatem.

Obecnější vyjádření popisují krajinu Běloruska jako dost jinou než jaká je v České republice (převládající nížiny, listnaté lesy) a také dodávají, že zde panuje jiné počasí (hlavně zima jim připadá chladnější). K vědomí společného prostoru Běloruska se přiřazuje také silná identifikace na úrovni lokální. Výpovědi respondentů dokumentují silnější vazbu na konkrétní území nebo město (spíše než hlavní město, jsou objektem takového stesku města jako Vitebsk nebo Grodno) na teritoriu Běloruska.¹³⁰

Druhým charakteristickým a často zmiňovaným základem „společného“ je pak **historie nebo lépe pohled na historii**. Respondenti se do značné míry shodují na tom, že existuje několik důležitých historických událostí či údobí, které ovlivnily existenci běloruského národa. Často zmiňují s velkou hrdostí Litevské velkoknížectví. Právě období 13. až 16. století¹³¹, kdy byla s větším či menším úspěchem upevňována jeho moc i na území dnešního Běloruska, je považováno za jakýsi prvopočátek běloruského národa. Někteří respondenti dokonce deklarují, že to vlastně nebyl litevský, ale první běloruský státní celek. Takový pohled na historii dále dokládá, že politickou orientací patří respondenti k těm aktivistům se spíše prozápadním a „genetickým“ nacionálním cítěním¹³².

Dalším zmiňovaným historickým obdobím, které doplňuje „slavné“ období existence Litevského velkoknížectví, byla polská nadvláda vedoucí ke vzniku Rzeczpospolity. Určitá část respondentů vnímá tuto dobu mnohem negativněji a považuje ji za velmi složitou pro obyvatele, kteří žili na běloruském území.

Období ruské nadvlády respondenti příliš nezmiňovali a když, pak jednoznačně v záporném slova smyslu. Pro běloruský národ nepředstavovalo samoděržaví vhodnou půdu k vlastnímu sebeuvědomění. Je ale pravdou, že v 19. století se podobně jako jinde v Evropě zvedla určitá obrozenecká vlna, která, ale nezasáhla běloruskou společnost v celé její šíři (Řezník, 1997: 118-120). Rusko pro ně znamená

---

¹³⁰ Tato lokální identifikace má vůbec silnou pozici i v dnešním Bělorusku. Obyvatelé Běloruska o sobě často hovoří jako o „zdejších“ (lidech) – „*tutejšia*“ (viz Ioffe, 2003: 1243)

¹³¹ Konec Litevského velkoknížectví nastal v okamžiku uzavření polsko-litevské unie v roce 1569.

¹³² Miloš Řezník píše o existenci nacionalisticky orientovaném hnutí (90. léta 20. století), které se snaží oživit národně historickou tradici tím, že se ztotožňuje se státností Litevského velkoknížectví a přisvojuje si některé kulturní veličiny jako byl Kosiuzka nebo Mickiewiczze a dokonce i Dostojevského, zároveň připomíná, že takové snahy jsou ve velké menšině, protože pro většinu Bělorusů začalo samostatné Bělorusko úplně od nuly až po rozpadu SSSR. (Řezník, 1997: 118-120)

příliš silného souseda, který neustále zasahoval a stále zasahuje do běloruských „záležitostí“, jeden respondent dokonce v této souvislosti mluvil o tom, že Rusko (spolu s Polskem) se v historii o Bělorusko doslova „handrkovaly“ (muž, kolem 45 let, VŠ, *Stráž pod Ralskem*, č.23).

Největší důraz je však dotazovanými kladen na období vzniku první nezávislé běloruské republiky, která byla vyhlášena 25. března 1918. Přestože se této republice nikdy nedostalo mezinárodního oficiálního uznání a fakticky nezačala existovat (ať už jsou důvody pro tuto situaci jakkoliv politicky složité), pak právě její symboly jako jsou červenobílá vlajka a znak zobrazující rytíře na koni – Pahonija (znak je spojován už s Litevským velkoknížectvím, ale také s poněkud kontroverzním zneužitím ze strany Němců v rámci druhé světové války), jsou těmi, ke kterým se viditelně hlásí na svých internetových stránkách, jednotlivých akcích i ve svých domácnostech. Současný oficiální státní znak a vlajku považují za „nepravé“ a patřící k sovětským časům a také k Lukašenkově diktatuře. Rovněž osobnosti spojené s dobou kolem vyhlášení Běloruské národní republiky (BNR) jsou pro běloruské respondenty zdrojem společné identity.

Funkce **běloruského jazyka**¹³³ jako nositele národní identity je velmi nejasná a komplikovaná. To platí nejen v životní situaci jako je emigrace, ale i v samotném Bělorusku. Běloruština není pro významnou část respondentů mateřským jazykem. Platí také, že v Bělorusku možnost používat běloruštinu byla a je do značné míry omezená, nebo je její užívání dokonce společensky nevýhodné: „*Bělorus by měl používat běloruštinu v kontaktech s Bělorusy, ale i v Bělorusku to takhle moc není*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, *Praha*, č.3). Přesto však si běloruští azylanti přejí, aby se

---

¹³³ Současný spisovný jazyk se začal formovat teprve na začátku 20. století, i když kořeny běloruštiny se dají vystopovat už do 13. a 14. stol. a na venkově používaná běloruština se dost lišila od spisovné. První úpravy běloruského pravopisu proběhly v roce 1918, kdy Branislav Taraškěvič napsal Běloruskou gramatiku pro školy. Další pokusy probíhaly v průběhu 20.let, ale Taraškěvičova verze se používala polooficiálně až do roku 1933, kdy byla reforma schválena Lidovým komisariátem BSSR. V Západním Bělorusku se používala verze Taraškěvičova upravená lingvistou Jankem Stankěvičem, který žil v Praze. Po druhé světové válce byly tendence směrem k vzájemnému a záměrnému přibližování běloruštiny k ruštině nepochybné. V roce 1959 byla schválena Pravidla běloruské ortografie a ta platí dodnes. Přesto, že v letech 1993 a 1994 existovala oficiální snaha o změnu běloruského pravopisu. Nový prezident Lukašenko však práci k tomuto účelu vytvořené komise odmítnul. (Řezník, 1997: 118-120)

jazyk stal důležitou (a žitou) součástí identity. Uvědomují si totiž, že je prostředkem k tomu, aby lidé mohli nahlédnout do „své“ historie, kultury. Díky němu může každá nová generace – jako budoucí nositelé „běloruství“ - poznat kam patří, seznámit se s pohádkami, hudbou, zvyky atd., které představují to společné v daném národu či etniku. V tuto chvíli není nicméně jasné, jestli úlohu takového jazyka skutečně převezme běloruština nebo ruština zcela převládne. V danou chvíli také respondenti deklarují, že své malé děti chtějí seznámit s běloruštinou, ale zároveň připouštějí možnost, že je pro ně nezbytné se i v České republice učit i rusky. I oni žijí v jakémsi jazykovém dilematu.

Život mimo rodnou zemi toto jazykové dilema respondentů v podstatě neřeší, naopak dává mu další rozměr v podobě nutnosti učit se český jazyk. V každém případě je to pak právě jazyk - v tuto chvíli je jedno jestli jde o ruštinu nebo běloruštinu -, který představuje základní odlišnost danou životem Bělorusů-azylantů v České republice. Přes evidentní jazykovou blízkost (opět - ať už je mateřským jazykem ruština nebo běloruština) je patrné, že právě jinojazyčné prostředí s sebou nese problémy v komunikaci. Na jedné straně respondenti se česky s většími či menšími problémy domluví, přičemž záleží i na jejich schopnostech, také intenzitě kontaktů s českým prostředím, ale i na osobní ochotě učit se. Ale zároveň svůj mateřský jazyk mohou používat „jen“ ve své rodině nebo v krajanské komunitě. Pro velkou část respondentů, kteří mají děti, proto problém jazyka nabývá další důležitosti. Jejich děti se v prostředí české školy či školky velmi rychle naučí česky mnohem lépe než rodiče, někdy jsou dokonce nazývány rodinnými tlumočnicemi nebo své rodiče opravují. Pro respondenty jsou takové úspěchy dětí v tomto smyslu jak zdrojem hrdosti rodičů na jejich talent, tak na druhou stranu důvodem k obavám z příliš rychlé adaptace v českém prostředí. Pro někoho je možností i následující výrazně odlišná „neběloruská“ strategie: *„Na dceru mluvíme oba výhradně česky, protože jinak se bojíme, že by neuměla pořádně ani jeden jazyk.“* (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15).

Jako důležitou součástí širší etnické identity se však při rozhovorech ukázala pocítovaná příslušnost ke slovanským národům. Často zdůrazňovaná **slovanská vzájemnost** Bělorusů s Čechy je jednou z možností, jak se lépe vyrovnat se skutečností emigrace či dlouhodobého pobytu mimo Bělorusko. Z výpovědí vyplývá, že právě tato blízkost byla jedním z důvodů, proč si Bělorusové vybrali právě Českou

republiku.¹³⁴ Je možné, že v některých případech jde až o dodatečné zdůvodnění současného života v ČR, ale v jiných, jak se zdá, byl výběr ČR opravdu podmíněn i touto okolností – tedy pocitem stále existující slovanské vzájemnosti.

Důležitým zdrojem blízkosti mezi Bělorusy a Čechy je také období **první československé republiky**. V té době ze Sovětského svazu přicházelo do Československa mnoho obyvatel ruského, ukrajinského i běloruského původu. Jednalo se zejména o tu část společnosti, kterou je možné nazvat intelektuální a částečně i politickou elitou. Přestože běloruská emigrace směrem do Československa nebyla zdaleka tak početná jako ruská a ukrajinská, pro respondenty představuje významný způsob jak se identifikovat se zdejším prostředím bez toho, aby tato identifikace „ublížila“ běloruské identitě. V očích zdejších Bělorusů je právě tato emigrační vlna spojena s první nezávislou běloruskou republikou a právě vzájemné propojení moderní běloruské a české (československé historie) je v tomto případě důležitým prvkem „běloruství“ azylantů. Jeden respondent dokonce propojuje svou současnou situaci s těmito historickými událostmi: „*V podstatě jdu po stopách běloruské emigrace 20. let 20. století...*“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Stráž pod Ralskem, č.23). O významu emigrace běloruských elit do ČSR pro současnou běloruskou generaci přistěhovalců svědčí i každoroční návštěvy Olšanských hřbitovů, kde jsou pohřbeni jak důležití představitelé běloruské exilové vlády BNR, tak i kulturní osobnosti, které v ČSR žily a působily (politici Pjotr Antonovič Krečeuovski, Vasil Zacharka, zpěvák Michas Zabejda-Sumicki atd.). A tyto návštěvy se konají právě při příležitosti výročí 25. března – tedy ke dni vyhlášení nezávislosti¹³⁵.

Dalším spojovacím článkem mezi českými zeměmi a Běloruskem, je pak osoba **Franciska Hěorhije Skaryny**. Renesanční (přelom 15.-16. století) humanista, lékař, překladatel Bible a snad také zahradník-botanik na Pražském hradě je zmíněn takřka všemi respondenty.¹³⁶ Pro respondenty je zdrojem určité osobní hrdosti, že oni žijí

---

¹³⁴ Pokud lze v konkrétních případech mluvit o možnosti výběru, někteří sice otevřeně hovořili o tom, že by raději žili ve Švýcarsku nebo USA, ale nikdo z nich nedeklaroval např. možnost života v Německu, to je dokonce spíše odmítáno jako neslovanské a příliš vzdálené.

¹³⁵ Tento pro emigranty v ČR tak důležitý svátek se v Bělorusku vůbec neslaví.

¹³⁶ F.Skaryna: narozen 1490 (1486) v Polocku, vystudoval v Krakově, cestoval po celé Evropě (Padova, Vilnius, Praha, Královec, Vídeň atd.) žil v Čechách mezi lety 1517-1519 a v Praze, kde byla mnohem uvolněnější atmosféra než v Krakově, postupně vydával bibli cyrilským písmem. Konkrétně jde o Starý zákon, při jehož překladu z Vulgaty a jeho redakci použil českou tzv. Benátskou

v zemi, kde Skaryna působil. Tuto spojitost dávají viditelně najevo starosti o připomínky Skarynovy činnosti v Praze – jde o pamětní desku v areálu Klementina a také o sochu Skaryny na Brusnici. Neméně viditelným dokladem Skarynovy důležitosti je také krajanské sdružení, které nosí jméno této osobnosti. Takové propojení má v jejich očích smysl a význam a je dalším dobrým důvodem, proč žít právě v České republice. Skaryna, jak vyplývá z výzkumů, které provedl výše zmíněný Grigory Ioffe (2002: 1261-1262) by se také mohl stát kulturní osobností, která má potenciál běloruský národ sjednotit. Byl totiž nejčastěji v anketě zmiňovaným významným Bělorusem, když jej takto označilo kolem 60 % zúčastněných. Zdá se, že Skaryna je (téměř) celospolečensky respektovanou figurou, jakousi národní ikonou, takže jeho pozice mezi národně uvědomělými běloruskými emigranty není zdaleka zapříčiněná jen skutečností, že působil v českých zemích¹³⁷. Úcta vůči němu má pravděpodobně původ již v Bělorusku a v České republice dostává ještě další silný impuls.

Respondenti také nacházeli hojně **symbolické paralely mezi Bělorusy a Čechy**. Kromě samozřejmě vnímané podobnosti jazykové a kulturní vyplývající právě z výše zmíněného společného slovanského původu šlo o zdůrazňování podobnosti národního příběhu. Jeho hlavním hrdinou je velikostí spíše nepočtený národ (kolem 10 miliónů obyvatel – Bělorusů i Čechů) a obsahem jsou zejména pohnuté osudy malého a utlačovaného národa vedle silných a dominantních „národů-obrů“ - Německa a SSSR na české straně a Ruska respektive SSSR a Polska na běloruské: „*Myslím, že vztahy mezi Rusy a Bělorusy jsou podobné jako mezi Čechy a Němci.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Pardubice, č.16) nebo: „*Líbí se mi, že Češi nás nechtějí počestit, to Rusové nás vždycky chtěli porušit.*“ (muž, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.21). Někteří z dotázaných velmi osobně a emotivně právě tuto zkušenost popisovali a připisovali v historii Bělorusku roli národa, který vždy a za všech okolností trpěl a byl ze strany svých sousedů uzurpován („*Bělorusové jako národ ve své historii i dnes hodně trpí.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15)). Toto přesvědčení mohlo vést v praktickém životě až k rozhodnutí, jímž odmítli například Polsko jako zem, v níž by mohli žít. Racionálně

---

bibli a důsledkem toho jsou poměrně časté bohemismy. (Sokolová (ed.), 1992: 7-8 a 225-227) (více viz kapitola *Reflexe běloruských dějin...*)

¹³⁷ O významu Skaryny pro Bělorusy obecně svědčí i to, že hlavní ulice v Minsku nesla jeho jméno (v současnosti je však již přejmenovaná na Třidu nezávislosti), je důležitý také pro jiná střediska běloruské diaspory např. ve Velké Británii je běloruská knihovna pojmenovaná právě po něm.

samozřejmě vědí, že Polsko je jinak v podobné situaci jako ČR: je členem EU (či v době některých rozhovorů kandidátskou zemí), NATO a na oficiální úrovni podporuje běloruskou opozici a k tomu je blíže i zeměpisně a je tak z nezaujatého hlediska ideálním státem pro emigraci. Ale z hlediska jejich pojmání historie běloruského národa nehraje příliš pozitivní roli. Proto je Polsko nepřijatelné. Je ale potřeba přiznat, že takový postoj charakterizuje jen část respondentů, jiní v kontaktech s Polskem a Poláky nevidí žádný problém.

V podstatě nikdo z respondentů neuvedl jako důležitou součást běloruské identity **náboženskou příslušnost**. Neznamená to samozřejmě, že dotázaní respondenti jsou nevěřícími, naopak náboženství pro větší část z nich hraje poměrně důležitou roli. Ale z jejich hlediska je to osobní a vnitřní záležitost a nikoliv další z charakteristik národní identity. Ti, kteří jsou nábožensky zaměřeni nebo alespoň deklarují víru v Boha, jsou jak pravoslavní tak katolíci. Podle možností navštěvují bohoslužby dané církve, ale vyskytl se i případ, že věřící pravoslavný chodí do katolického kostela. Takový poznatek potvrzuje jistou nezávislost na institucionální podobě víry a zdůrazňuje její individuální charakter. Rovněž naznačuje, že náboženská (ne)příslušnost neformuje povědomí o tom, co to znamená být Bělorusem, nezasahuje do obrazu národní identity.¹³⁸

V každodenním životě uprostřed české společnosti, která se ne vždy chová k příchozím z východu Evropy vstřícně, se místo pro prožívání běloruské identity hledá těžko, jsou naléhavější i aktuálnější problémy. Nicméně „běloruství“ se dostává do popředí v okamžicích, kdy respondenti cítí zvýšenou potřebu někam patřit a utvrzovat se ve správnosti svého počínání (např. v době voleb v Bělorusku, připomínání katastrofy v Černobylu atd.). Jejich snaha o udržení identity tohoto druhu je nepochybně podmíněna i myšlenkou na budoucí návrat, kterou vyslovují v podstatě všichni, i když vhodné okolnosti pro tento krok jsou v podstatě neaktuální nebo relativně nejasné.¹³⁹ Jako skupina se respondenti shodují v jednotlivých oblastech. Poměrně silně je tento druh identity spojený s prostorem či lokalitou, s interpretací „běloruské“ historie a s osobnostmi, které jsou považovány za důležité

---

¹³⁸ Někteří respondenti hovoří také o náboženské toleranci, která je podle nich v Bělorusku tradiční a opět má své kořeny až v době, kdy existovalo Litevské velkoknížectví.

¹³⁹ Základní podmínkou je nepochybně konec vlády prezidenta Lukašenka, ale respondenti si zároveň uvědomují, že samotný jeho konec neznámá automatické nastartování demokratizačního procesu v Bělorusku (zejména panují obavy z ruských zájmů).

pro Bělorusko. Právě v historických událostech nebo etapách také docela dobře funguje propojení běloruské identity s českým prostředím. Přetrvávající ambivalentnost a různorodost názorů je patrná u tématu jazyka jako součásti běloruské identity. Jeho důležitost je i z pohledu respondentů neopominutelná, ale zároveň se některým z nich zdá, že život Bělorusů se může obejít i bez něj. Ale konkrétní výpovědi Bělorusů mají specifickou podobu a jsou velmi ovlivněny individualitou každého z nich.

Nejistá budoucnost?

Otázka životní perspektivy má v životě azylantů z Běloruska ne zcela jednoznačný význam. Svě vlastní vyhlídky na budoucí život vnímají diferencovaně a také s různou naléhavostí. Každý z respondentů se v době rozhovoru(ů) nacházel v rozdílné životní situaci, která jistě ovlivnila i jeho postoj k tomuto tématu. Vlivy, které nelze pominout, jsou bezesporu dosavadní zkušenosti respondentů, jejich osobnost jako taková, i etapa života (míněno především generačně), v níž se nacházejí. Průsečíkem velké většiny jinak velmi rozdílných odpovědí běloruských azylantů je však **citelná nejistota ve vztahu k vlastní budoucnosti**.

Odpovědi dotázaných, jejichž tématem je obecná otázka týkající se přemýšlení o budoucnosti či životních perspektivách, lze rozdělit do několika rovin. Toto rozdělení je do značné míry umělé a představuje jen jakýsi pomocný nástroj pro uchopení tématu budoucnosti. Všechny roviny, které bylo možné v odpovědích respondentů pozorovat, se totiž často vzájemně prolínají a ovlivňují, mají pro azylanty různou váhu a důležitost.

První z nich představuje osobní **postoj k budoucí situaci v Bělorusku**. Svůj osobní budoucí osud tak *de facto* přímo propojují s osudem Běloruska jako země. Budoucí život některých respondentů, podle jejich slov, bude tedy záležet z velké míry na tom, co se stane nebo změní v jejich původním domově.

Další rovina odpovědí se shromažďuje kolem **pravděpodobnosti jejich setrvání v České republice** a ta je rovněž spojená s podobou tohoto případného života v Česku. Taková podoba se dá zjednodušit na otázku „České občanství ano nebo ne?“ případně s vysvětlením „Proč?“. ¹⁴⁰ Respondenti si na jedné straně uvědomují, že získání českého občanství znamená z právního hlediska zajištění určitých práv a relativních jistot, kterými jako azylanti nedisponují. Na straně druhé je rozhodnutí nepochybně ovlivněno i neracionálním, spíše emociálním pohledem na věc. Pro někoho pak takový krok, tj. setrvání v České republice a případné české občanství, může být právě z hlediska citových vazeb na rodnou zemi zcela nepředstavitelný.

---

¹⁴⁰ Pro dokreslení situace o nabývání českého občanství běloruskými azylanty: mezi lety 2001 až 2006 získalo české občanství celkem 129 lidí, jejichž předchozí státní občanství bylo běloruské a z toho bylo 27 běloruských azylantů. (zdroj : [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/42004408D3/\\$File/c04s01t.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/t/42004408D3/$File/c04s01t.pdf), staženo 3. června 2007)

Právě dva předcházející typy odpovědí se zdají být vzájemně úzce spojené. Uvažování o jednom z nich (budoucnost Běloruska), znamená zároveň přemýšlení o druhém (život v ČR), vzájemně se tak silně podmiňují.

Nakonec, třetí úroveň či rovina se týká **představ o životě v konkrétních situacích** jako jsou plány o studiu, rodině, práci. Tyto představy mohou být determinovány generačně, genderově a samozřejmě i situačně.

Přemýšlení o budoucnosti má v sobě téměř automaticky obsažen jistý **časový rozměr**. To znamená, že se respondenti liší v tom, jak daleko do budoucnosti se dívají, respektive, jak vzdálená budoucnost je vlastně zajímavá. Někdo svou budoucnost vnímá ve spíše krátkodobém výhledu, jiný se orientuje do vzdálenější doby. Důvody jsou rozdílné. Charakteristickým případem relativně krátkodobého plánování jsou respondenti, jejichž rodiny v době rozhovoru byly rozdělené. Další členové rodiny zůstávali stále ještě v Bělorusku a respondenti se ze svého hlediska logicky upínali na relativně brzkou dobu, kdy se vzájemně shledají. V danou chvíli je pro ně takový „scénář“ blízké budoucnosti tím nejdůležitějším. Další plánování respektive dlouhodobější vyhlídky budou mít smysl až ve chvíli, kdy rodina bude pohromadě: „*Chtěl bych, aby přijela moje přítelkyně, aby tu měla práci. V tuhle chvíli nevím, jestli tu zůstanu, ale přemýšlím o tom*“ (muž, kolem 25 let, nedokončená VŠ, Praha, č.10) nebo: „*Spokojená bych byla, kdyby sem přijely dcery a už tady zůstaly.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.9).

Dlouhodobější pojmání odpovědi na otázku o budoucnosti je vidět zejména u respondentů, kteří velmi intenzivně spojují svou vlastní (osobní) budoucnost s budoucností země, tj. Běloruska, a současně se nadále podílejí na jejím ovlivnění v rámci běloruské diaspory. V tomto případě hovoří o výhledu minimálně na několik let dopředu, i když i ten je zároveň v jejich očích velmi nejistý.

Další respondenti se dívají do budoucnosti ještě více vzdálené (a stejně tak nejisté), a ta se týká zejména jejich rodiny, konkrétně dětí a jejich rychlého začleňování se do české společnosti. Mezi respondenty existuje jakási latentní obava z toho (někdy ani přímo nevyslovená, ale vyplývající z respondentských výpovědí jako takových), že jejich děti, tedy děti běloruských rodičů ztratí nebo vůbec nezískají vědomí o svém „běloruství“, a že jejich domovem bude se vším všudy Česká republika: „*To je složitá otázka, myslím ale, že moje starší dcera už tady bude chtít zůstat, má tu přátele třeba se tu i vdá, ale manžel, když to bude politicky možné, se*

bude chtít vrátit a já půjdu asi s ním, nebo bych to mohla střídát.“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č. 24). Některé rodiny s dětmi se tak snaží tomuto možnému vývoji do jisté míry zabránit, vedou děti k znalosti o běloruské kultuře prostřednictvím čtení pohádek, zpívání písniček, učení jazyka. Rodiče se snaží svým dětem alespoň částečně předat to, s čím se potkali sami v Bělorusku.

Budoucnost Běloruska jako osobní budoucnost?

O tom, že v Bělorusku se v dohledné době změní politická situace, není přesvědčen žádný z respondentů. Je sice pravdou, že v průběhu výzkumu došlo k několika situacím, které mohly být důvodem pro povzbuzení nadějí na poměrně rychlé a radikální změny v Bělorusku, ale tyto situace respondenti hodnotili velmi střídavě a bez přehnaných očekávání. Byla to především „oranžová revoluce“ na Ukrajině v roce 2004¹⁴¹, protesty opozice a studentů v průběhu prezidentských voleb v Bělorusku v roce 2006, případně, i když s menší intenzitou, také jakékoliv další volby v Bělorusku. Jedinou výjimkou, která do určité míry popírá předchozí tvrzení o spíše realistických až pesimistických očekáváních, představoval respondent, který v souvislosti s volbami v Bělorusku v roce 2006 měl určitá pozitivní očekávání: *„Chci se vrátit do Běloruska, až se změní situace, i já bych tam chtěl něco změnit, jen teď se tam nemůžu vrátit, dokud je tam Lukašenko. Ale mám naději, teď budou parlamentní volby, i v Rusku budou volby a pokud se tam něco změní, může to ovlivnit i situaci u nás.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č. 7). Naproti tomu skepticky smýšlející respondenty dobře reprezentuje následující názor: „Můj manžel, říká, že je stejně starý s Lukašenkem a myslí si, že určitě nebude žít déle než on. A myslíme si, že teď (ve chvíli rozhovoru – pozn. aut.) se určitě nic nezmění.“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č.24).*

Běloruskou budoucnost jako výrazně propojenou s vlastní osobní budoucností plánuje respondent, který je velmi silně politicky angažován a většina jeho snažení a směřování je proto založena na myšlence politických a společenských změn v Bělorusku. Jeho otevřené názory ohledně možného vývoje patří mezi ostatními

---

¹⁴¹ Tzv. „oranžová revoluce“ je spojená s prezidentskými volbami na Ukrajině a se jmény Viktora Juščenka a Julie Tymošenkové na straně „oranžových“ a prozápadně orientovaných a Viktora Janukoviče reprezentující „modré“, a proruskou část Ukrajiny. Revoluce skončila vítězstvím Juščenka, který se stal prezidentem a Timošenková premiérkou. Koalice prezidenta a premiérky však vydržela jen více než jeden rok.

postoji k naprostému okraji spektra odpovědí: „*Myslím, že výhledově čeká Lukašenko ještě 5 let (z perspektivy roku 2006 – pozn. aut.), jeho drží už jen silové složky, proto i opozice by měla být připravená na ozbrojený konflikt. A taky myslím, že nestačí jen zabít Lukašenko, protože Moskva rozhoduje o jeho nástupci. Nevěřím, že to půjde bez krve, když oni budou postupovat brutálně, nikdo vůči nim nemůže cítit lítost a taky, když uvidí, že s nimi někdo vede ozbrojený boj, začnou se sami bát.*“ a doplňuje: „*Až bych vystudoval, tak bych se vrátil, kdyby byla zajímavá nabídka, zatím se snažíme vybudovat stínovou vládu, pořádat konference, kulaté stoly, projekty, prostě se připravovat na novou situaci v Bělorusku a na to máme 3, 4 nebo 5 let.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.3).

Další přístup v hodnocení budoucího vývoje v Bělorusku je možný i prostřednictvím přímé komparace s Českou republikou: „*Podle mě režim v Bělorusku není navždy, jako třeba komunismus, vím, co se tam děje, jaké má problémy, ale vidím to střizlivě, bude to trvat ještě dlouho, než se národ dá dohromady. Tady (tj. v ČR- pozn. aut.) bude ještě nejmíň 30 let trvat, než bude všechno dokončeno, musí se toho tady ještě mnoho změnit.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15) Tedy, z pohledu respondenta a ve srovnání s Běloruskem, je na tom Česká republika nepochybně lépe, ale i hostitelská země se bude ještě dlouho vyrovnávat se svou minulostí. S předchozími slovy úzce souvisí i reakce dotázané ženy: „*Kdyby v Bělorusku byla demokracie, bylo by to jiné. V České republice je líp, i když to ještě není ono.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.9.).

Existuje také malá skupina respondentů, kteří se z nějakého důvodu již cítí být odstřiženi od Běloruska. Na jedné straně je takový fakt doprovázen smutkem a frustrací, kdy respondent říká: „*Myslím, že už nechápu problémy v Bělorusku.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.29), i když z jeho dalších výpovědí vyplývá, že je stále silně vázán na svůj domov-Bělorusko a zatím se mu v ČR nepodařilo najít příliš mnoho záchytných bodů. V budoucnosti pro něj může být těžký jak návrat do Běloruska, tak život v České republice.

Důvodem, proč zůstat v Česku, je tak také to, že si zde lidé už během několika let vytvořili zázemí, i když stále ještě hovoří o možném návratu zpět „domů“: „*Na možný návrat jsem připravený, ale teď to nevypadá, dál na západ bych rozhodně nešel, to mě nenapadlo, tady mám spoustu kamarádů a vím, jak to tady chodí.*“ nebo alespoň o přání zůstat s Běloruskem v blízkém kontaktu třeba prostřednictvím pomoci potřebným lidem: „*Zároveň chci pořád pomáhat Bělorusku, to je zároveň pomoc pro*

lidi, když někdo o té pomoci ví, tak z toho má dobrý pocit, i když ne vždycky se to povede.“ (oba; muž, kolem 30 let, VŠ, Lysá nad Labem, č.8).

Jiný respondent však Bělorusko, alespoň deklarativně, zcela nahrazuje Českou republikou: *„Já nevěřím v Bělorusko, já věřím v Českou republiku, chci tu pro ni pracovat, mám tady jistotu.“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.18).* Je příznačné, že tento respondent totiž v Čechách začal poměrně úspěšně budovat svou novou existenci, a ve své podstatě již na možný návrat rezignoval.

Zcela opačný a jednoznačný postoj vůči vlastní budoucnosti zaujímá jeden respondent. Naprosto kategoricky odmítá myšlenku, že by v České republice mohl zůstat a to bez ohledu na všechny možné okolnosti a vlastně i na současnou realitu: *„Já jsem sem nechtěl a chci se vrátit do Běloruska, to je můj velký sen. Nikdy Čechem nebudu, ale moje dcera už Češka je. Chci se vrátit, protože Bělorusko je můj domov.“ (muž, kolem 50 let, VŠ, Úvaly, č.21).* V rozhovoru mluvil o tom, že problémy měla jeho manželka, a že odešli výhradně kvůli ní. On sám jen těžko hledá uplatnění, jako novinář si uvědomuje svoje omezené možnosti v české žurnalistice. Ve své situaci se cítí být frustrován.

České občanství jako dilema

Většina dotázaných o občanství České republiky chce žádat, nebo už požádala. V době rozhovorů však bylo více lidí, kteří o takové alternativě zatím spíše přemýšleli a je docela dobře možné, že toto rozhodnutí se podvědomě snažili odkládat: *„Z praktických důvodů by to bylo lepší, ne kvůli tomu občanství jako takovému, líbí se mi tu stále méně...“ (muž, kolem 25 let, VŠ, Praha, č.6).* Určitou překážkou může být také představa o tom, že celá procedura je administrativně náročná. I další azytlanti se v daném okamžiku nacházeli teprve ve fázi rozhodování: *„O občanství přemýšlím, ale zatím nejsem rozhodnutý, a do Běloruska bych se ale asi už nevrátil, ani kdyby Lukašenko padnul. Myslím si, že i tak by všechno zůstalo stejné.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Pardubice, č.16).* Další ke svému rozhodování: *„O českém občanství zatím přemýšlím, vždyť já tady mám všechna práva, jenom tady nemůžu volit.“ (muž, kolem 45 let, VŠ, Praha, č.18)* zároveň dodává že: *„Nemám žádné plány do budoucna, jak dá bůh, ale chci aby ve mně lidi měli důvěru.“* Někdy lze dokonce vnímat přemýšlení o možném podání žádosti o české občanství jako takové v němž se mísí pragmatický přístup s emociálním: *„Asi budu muset zažádat o občanství, protože tu zatím budu muset zůstat. Člověk tady jako emigrant začal*

znovu žít a pořádně. Proto si vytvářím nové zázemí, vztahy, prostě nový život. Za 40 let klidně odejdu, ale kdybych měl odejít zítra nebo za dva roky, tak opravdu nevím. Je to problematický, samozřejmě se mi každou noc zdá o tom, že jsem v Bělorusku, stále o tom hodně přemýšlím.“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č. 15).

Při samotném rozhodování pro dotázané azylanty existují v podstatě dvě základní možnosti. První je podmíněná změnami v Bělorusku. Za těchto okolností je odchod z České republiky představitelný relativně snadno. Druhá možnost, zatím z pohledu dotázaných jasně pravděpodobnější, je setrvalá nepříznivá situace v Bělorusku, kvůli které respondenti dávají přednost zatímnímu setrvání v ČR: „*O občanství jsme zatím nežádali, je to pro nás těžké, ale asi bychom se vrátili domů, kdyby to bylo možné s ohledem na politickou situaci v Bělorusku. A „doma“ to je Bělorusko.“ (žena, kolem 30 let, VŠ, Ústí nad Labem, č.1).* I z tohoto postoje je patrné, že rozhodnutí ve prospěch žádosti o české občanství je složité a potřebuje delší čas.

Pokud už ale došlo k definitivnímu rozhodnutí, je zdůvodňováno velmi různorodě. Důvody mají spíše pragmatický a praktický charakter: „*O občanství ale žádáme, mohlo by to pomoci při hledání práce a taky není žádná blízká perspektiva toho, že se v Bělorusku něco zlepší a změní.“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č. 24)* nebo ještě důrazněji: „*Rozhodl jsem se zůstat tady, že to tu bude můj druhý domov, chci požádat o české občanství, myslím, že tak budu mít větší jistotu.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.2).* Další rozhodnutí je vázáno na vědomí toho, že díky českému občanství bude moci dotázaný svobodně cestovat, což je pro něj důležitá hodnota: „*O občanství žádám, protože jenom tak se dostanu do Polska, kam mi nechtějí dát vízum, já tam chci jet na hudební festival běloruské hudby, je to takový tradiční festival, co existuje už 12 let.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Pardubice, č.28).* Ne úplně typicky může být takový krok více podmíněný emocemi: „*Měla jsem pocit, že mám právo žádat o občanství, v Bělorusku a v Česku jsou stejné morální hodnoty, mají křesťanské základy a já přece nenesu nic špatného. Když jsem psala žádost, moc jsem o tom všem přemýšlela.“ (žena, kolem 55 let, VŠ, Praha, č.12).* Pro někoho ani samotné rozhodnutí požádat o občanství nemusí znamenat definitivní zřeknutí se případného návratu: „*Budu žádat o občanství, ale kdyby nastaly určité politické změny v Bělorusku, je možné, že bych se vrátil.“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Pardubice, č.28).*

Je však typické, že respondenti, kteří již fakticky požádali o občanství nebo se o tuto možnost aktivně zajímají, jsou poměrně často spíše skeptičtí k možnosti, že toto občanství opravdu získají: „*Požádal jsem o občanství, pohovor budu mít v květnu na ministerstvu vnitra když si myslím, že nemám žádné šance, z 10 lidí, co o něj žádali to nikdo nedostal, ale kdybych ho dostal, mohl bych cestovat i do Běloruska (loni mi umřela babička, tak už tam vlastně nemám důvod jet), nebo do Španělska.*“ (muž, kolem 25 let, VŠ, Praha, č.6). Toto stanovisko podporuje již konkrétní zkušenost další respondentky a její rodiny: „*Žádali jsme o občanství, ale nedostali jsme ho, protože nemáme práci.*“ (žena, kolem 35 let, nedokončená VŠ, Stráž pod Ralskem, č. 24). Vysloveně specifické důvody pro neudělení českého občanství uvádí další respondent, který zároveň uvádí důvody smíření se s touto situací: „*Občanství jsem nedostal, oficiální stanovisko bylo, že nejsem dostatečně loajální, že není patrný užší vztah žadatele k státu. Pohádal jsem se s vnitřem. Nemůžu tedy volit a to je škoda, ale taky díky tomu za nic neodpovídám. Ale jsme v Unii, tak že to občanství docela ztrácí význam.*“ Podle něj bylo udělení občanství ze strany českých úřadů neoprávněně podmiňováno některými úkony, jimž se nechtěl podrobit: „*Chtěli po mně, abych jim dodal svou historii zdravotního pojištění, to se mi jevilo jako neoprávněné. Co ochrana osobních informací? A v zákoně nic takového není. Myslím, že to platí obecně, že úředníci mají neustále nějaké další a další požadavky.*“ (muž, kolem 35 let, VŠ, Praha, č.15). Další respondent chtěl žádat o občanství, ale informace, které získal, ho od tohoto úmyslu odradily: „*Chtěl jsem občanství, sháněl jsem informace, ale řekli mi, že manželka je tu krátce a nemá azyl, má jen dlouhodobý pobyt (naše dítě azyl má) a že je tak Běloruska, i když oni v Bělorusku ani nevědí, že je vdaná.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Lysá nad Labem, č.8).

Nakonec, mezi respondenty jsou i takoví, kteří o české občanství žádat nechtějí explicitně. Patří k nim i dotázaná žena, která říká: „*O občanství nebudu žádat, já jsem ze šlechtického rodu, který má počátky až v 16.stol. a tohle spojení s Běloruskem je pro mě důležité.*“ (žena, kolem 40 let, SŠ, Praha, č. 25).

„Obyčejná“ budoucnost

Konkrétní plány o budoucnosti respondentů se týkají zejména jejich lepšího uplatnění v české společnosti. Podle nich je to možné zejména díky tomu, že se budou věnovat studiu českého jazyka: „*Chtěla bych se konečně začít věnovat studiu češtiny, důležité je zdraví, já mám hodně deprese a to je problém.*“ (žena, kolem 45 let, VŠ,

Praha, č.9), obecně vlastnímu vzdělávání (např.: „*Chtěl bych pokračovat ve studiu, jsem amerikanista a chci studovat islámskou oblast, speciálně mě zajímají Maroko, Alžír, ale také Čečna.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.3) nebo: „*Chtěla bych se učit jazyk – češtinu a dostat se na nějakou uměleckou školu.*“ (žena, kolem 25 let, SŠ, Praha, č.19) a rovněž hledání lepších pracovních možností. Představy o budoucnosti se netýkají jen jich samotných, ale rovněž jejich rodinných příslušníků. Součástí takových plánů jsou i způsoby jak zejména u vlastních dětí udržet vědomí toho, odkud pocházejí buď sami nebo jejich rodiče - tedy povědomí o rodinném běloruském původu. Jeden respondent je přesvědčen, že: „*Naše děti chceme učit česky, aby se dobře dorozuměly, ale zároveň budou vědět odkud pochází jeho rodiče, bude mít běloruskou identitu.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Lysá nad Labem, č. 8) a dítě se tomuto respondentovi a jeho manželce narodilo až v Česku po té, co zde také uzavřeli sňatek. Ti, kteří mají děti nebo jsou ve věku, kdy nad rodinou přemýšlejí, tak často vyjadřují přesvědčení nebo alespoň úmysl, že své děti chtějí učit běloruský jazyk, vychovávat je v povědomí o běloruském původu.

Zatím svobodný respondent zase jednoznačně souhlasí s tím, že: „*Mohl bych si vzít Češku, jsme si podobní.*“ a tím vlastně podporuje i následující sice mlhavé, ale „české“ sny o tom, co by mohlo být: „*O budoucnosti moc nepřemýšlím, jistý ale je, že budu bydlet v Čechách, budu mít rodinu, ženu, děti bych rád učil bělorusky, ale záleží to i na mé potenciální partnerce.*“ (muž, kolem 30 let, VŠ, Praha, č.2)

Vlastní budoucnost není v očích respondentů svázána s velkolepými plány, spíše je podmíněna mnoha okolnostmi. To se týká zejména okolností, které jsou svázány s politickými změnami v Bělorusku. Respondentům se zdá, že nejlépe mohou ovlivnit a alespoň částečně „plánovat“ budoucnost svých dětí a jejich vztahu k „běloruství“. Přesto však je patrné, že v době rozhovorů se velká část z nich pohybovala ve značné nejistotě a byli spíše nuceni přemýšlet o každodenním životě než o budoucích plánech a představách.

Závěr

Při svém výzkumu jsem se zaměřila na jasně definovanou a úzce ohraničenou skupinu běloruských azylantů žijících v České republice a sledovala jsem některé její příslušníky v probíhajícím procesu sociokulturní adaptace. Výzkum jsem uskutečnila v letech 2001 až 2006.

Ve své interpretaci jsem kladla důraz především na zvýraznění postojů jednotlivých respondentů jako jedinečných ilustrací daného procesu sociokulturní adaptace. Zároveň jsem se pokoušela na základě těchto individuálních životních témat a otázek nalézt obecnější trendy a strategie při této adaptaci. Právě v závěru své práce se tyto obecnější poznatky pokusím představit a shrnout tak, jak je přinášely jednotlivé výzkumné otázky.

1. Jak motivy tak příčiny odchodu respondentů z Běloruska jsou si vzájemně blízké a podobné. Jednoznačně vyvstávají z politické situace v zemi, která panuje v podstatě od druhé poloviny devadesátých let 20. století a souvisí s budováním autoritativního režimu pod vedením prezidenta Lukašenka. Respondenti mého výzkumu byli buď přímými představiteli nebo sympatizanty opozice a ve své domovské zemi dlouhodobě patřili k menšině, která zastávala jiný názor na vývoj v zemi než byl ten oficiální. V dané chvíli byla pro ně emigrace relativně nejlepším řešením, protože se ve vlastní zemi již necítili být (i fyzicky) v bezpečí. Často byli totiž režimem pronásledováni nejen politicky, ale byl jim ztěžován život jako takový (nepravdivá obvinění, zájem tajné policie atd.). **Vnitřní emigraci** nakonec vyměnili za **vnější** a pro ně v daném okamžiku lépe snesitelnou či udržitelnou.

2. Rozhodnutí odejít s sebou neslo nutnost „vybrat si“ místo, kde se bude odehrávat jejich další život s výhledem na minimálně několik let dopředu. Je ale otázka do jaké míry lze hovořit o skutečném výběru, neboť stejně dobře mohlo jít až o zpětnou konstrukci zdůvodnění pobytu v České republice. Rozlišit „reálný“ výběr od zpětného konstruování výběru hostitelské země nelze z hlediska výzkumníka zcela jednoznačně. Přes tuto nejasnost budu hovořit o výběru. Výběr České republiky byl dán dvěma základními přístupy. První z nich lze označit za **pragmatický**. Tím je jednak myšlena relativně snadná dostupnost ČR. Ta byla reprezentovaná hlavně bezvízovým stykem, který ale platil jen do května roku 2000. Nebo také jakýsi negativní výběr, kdy lidé postupným vylučováním nepřijatelných a méně přijatelných zemí (pro ně především Rusko nebo i Polsko) „došli“ k možnosti života v ČR (kde je

demokratická společnost, patří spíše na Západ, ale není příliš vzdálená). Druhý přístup byl dán **pocitem blízkosti obou zemí**. V tomto případě mohou, jak jsem již naznačila výše, být výpovědi respondentů spíše dodatečnou konstrukcí takového zdůvodnění. Je ale zřejmé, že určité povědomí a také vědomosti o České republice běloruští příchozí měli a dá se říci, že v mnoha případech nešlo jen o stereotypy (jako jsou české pivo či bižuterie atp.), ale o znalost hlubších souvislostí (kulturních a historických). Možná i proto je ona blízkost postavená na mnoha různých „skutečnostech“. Jde o blízkost geografickou, povědomí o společném slovanském původu a samozřejmě kulturní blízkost a jazyková podobnost. Nakonec jistou roli mohlo hrát i sdílení zkušenosti ze života v zemích tehdejšího socialistického tábora. Jak pragmatický tak přístup daný pocitem blízkosti se kombinují, ale v daném souboru respondenti hovoří více v intencích pociťované blízkosti.

3. Po příchodu do ČR a zvládnutí základních úkonů, které souvisí především s usilováním o statut azylanta, se ukázala, a nikoliv neočekávaně, velmi významná **role bydlení a zaměstnání**. Obě skutečnosti jsou vzájemně úzce propojeny, také jsou vlastně základem pro vybudování nového životního zázemí respondentů – za nejdůležitější je považují zejména respondenti s rodinami. Na nalezení místa pro bydlení a práci záleží výraznou měrou „úspěšnost“ i sebehodnocení respondentů a právě tady lze pozorovat první výrazné odlišnosti mezi nimi. Ukázalo se, že soběstačnost v oblasti bydlení a zaměstnání, je pro respondenty důležitým měřítkem sebe-spokojenosti (nebo naopak frustrace), tedy, že má přímý vliv na relativní psychickou (ne)pohodu běloruských azylantů.

Co se týká **bydlení**, respondenti poměrně často využívají možnost zapojit se do státního integračního programu, který jim pomáhá získat bydlení za relativně výhodných podmínek. Stejně tak se ale snaží aktivně byty vyhledávat. Kombinace tohoto aktivního přístupu a pomoci ze strany českých institucí v případě běloruských azylantů poměrně dobře funguje. Atraktivní lokalitou je pro respondenty především Praha a její blízké okolí, kde jsou sice vyšší životní náklady, ale zároveň je zde relativně snazší nalézt práci a v neposlední řadě jim tato lokalita nejlépe umožní kontakty s dalšími Bělorusy.

Získat a udržet si **práci** je z pohledu dotázaných poněkud více problematické. I při hledání zaměstnání je výhodou blízkost Prahy nebo alespoň jiného regionálního centra, naopak jednotlivce znevýhodňuje špatně dostupné (míněno především

dopravně) bydliště. Do určité míry mohou problémy s hledáním práce souviset s často specifickým vzdělanostním zaměřením některých respondentů (novináři, právníci nebo jinak humanitně orientovaní respondenti), kteří v běloruských podmínkách hledají jen složitě možnost uplatnění ve svém oboru. Ve výhodě jsou naproti tomu lékaři a technicky vzdělaní respondenti. Pokud respondenti nemají stálou práci, tak využívají i možností krátkodobých zaměstnání, někteří však zažívají mnohaměsíční nezaměstnanost nebo v lepším případě časté střídání různých a spíše podřadných zaměstnání.

Pokud bych se velmi obecně a zároveň do značné míry schematicky pokusila popsat dva základní typy respondentů z hlediska výše zmíněné úspěšnosti, pak „úspěšný“ běloruský azylant žije a pracuje v Praze, sám podniká nebo pracuje v oboru informačních technologií, naopak „neúspěšný“ bydlí v menším městě, relativně daleko od možného zaměstnání, a proto je dlouhodobě nezaměstnaný nebo zaměstnání střídá a téměř nemá šanci získat práci ve svém oboru.

4. Respondenti konfrontují své původní představy o životě v České republice a své dosavadní zkušenosti z Běloruska s nastalou reálnou situací: vnímají a dobře **identifikují rozdíly i podobnosti běloruského a českého života**. A lze říci, že pokud hovoří o odlišnostech, jde především o jemné nuance a nikoliv o nepřekonatelné disproporce. Samozřejmě ne vždy se s českými způsoby ztotožňují, ale vědí o nich a jako takové je respektují. S běloruským životem je podle nich více spjatá větší vřelost a otevřenost v mezilidských vztazích, naproti tomu v ČR si všímají velmi silného vztahu ke zvířatům a přírodě. Z vlastní zkušenosti cizince, toho „jiného“, se domnívají, že Češi na rozdíl od Bělorusů jsou do jisté míry xenofobní. Xenofobii si ale ponejvíce spojují se staršími lidmi a nepřisuzují tento přístup Čechům obecně. Největší rozdíl ale vidí v religiozitě. Ve srovnání s českou náboženskou lhostejností (zejména ve vztahu k církevním institucím a představitelům) je v podání respondentů Bělorusko mnohem více zaměřené na víru a náboženství. Nicméně v českém „ateistickém“ prostředí, jehož vznik připisují historickým zkušenostem zejména s katolictvím, v podstatě dotázaní nepocítují žádné překážky v prožívání víry. Naopak, u některých teprve život mimo Bělorusko vedl k hlubšímu prožívání náboženství. Zvláště ženy se potom utíkají k náboženství jako k záchrannému bodu ve stále složitě existenci v emigraci. Žitá religiozita tak může být důležitým stabilizujícím prvkem v českém životě běloruských azylantů.

5. Život v **běloruské komunitě** s sebou nese z hlediska respondentů několik výhod. Umožňuje častější a také bližší **kontakty s lidmi**, kteří mají stejné kulturní i etnické „kořeny“ a zároveň jsou dnes ve srovnatelné situaci azylanta a příchozího do jiné společnosti. Druhou výhodou představuje **možnost zabývat se i nadále situací v Bělorusku** a pokoušet se ji ovlivňovat. Právě na oblast politických aktivit se totiž soustředí pozornost formálně existujících sdružení/spolků. Zájem participovat na politických změnách prostřednictvím činnosti v běloruských sdruženích (Skaryna a Svaz Bělorusů v zahraničí) samozřejmě nemá každý z dotázaných stejně velký. Menší část z nich se takových aktivit záměrně vůbec neúčastní, jiní naopak patří k důležitým představitelům jmenovaných sdružení. Nicméně v rámci komunity se již vytvořily určité tradice, které rámuje „běloruský rok“ v České republice: jde o oslavy vyhlášení prvního běloruského nezávislého státu (25. březen), připomínka černobylské tragédie (26. duben) a jejich následků pro Bělorusko a nakonec svátek Dušiček (2. listopad). Komunita samotná se s příchodem dalších Bělorusů do ČR velmi dynamicky proměňuje a také se poněkud diferencuje, to pocítují a komentují zejména ti nejaktivnější z respondentů. Na jednu stranu se s touto proměnou (příchodem nových lidí s různými názory na činnost spolků) těžko vyrovnávají, ale na druhou stranu rozrůzněnost Bělorusů i v podmínkách emigrace vnímají jako charakteristickou „národní“ vlastnost, kterou vlastně nelze nějak měnit.

6. „**Běloruství**“ (tj. národní identita) v pojetí respondentů je založeno na několika attributech. Jsou jimi zejména konkrétní **výklad běloruských dějin**. V něm je kladen důraz na existenci Litevského velkoknížectví (1248 – 1569) jako prvního „běloruského“ státního útvaru, problematizována je role polsko-litevského soustátí Rzeczpospolity a jasně odsuzovány snahy Ruska (carského i sovětského) o nadvládu nad běloruským územím. Dále je patrná silná vázanost na prostor, území Běloruska s jeho typickou krajinou a klimatem. V širším slova smyslu je takovým atributem také silné povědomí o slovanské vzájemnosti, v jejímž rámci je ale existence specificky běloruského prvku nezpochybnitelná a jeho případné propojení s ruským naprosto nemyslitelné. Osobností jež symbolicky zaštiťuje snahy Bělorusů o sebevyjádření je potom především Francisk Hěorhij Skaryna (1490 nebo 1486 až 1551), humanista a lékař, který v Praze vydal první překlad části Bible do „národního“ jazyka Bělorusů.

Rozporuplnou úlohu při národním sebedefinování hraje pak jazyk. Běloruština byla v době, kdy respondenti ještě žili v Bělorusku, společensky znevýhodněna, jen

v krátkém období první poloviny 90. let byly viditelné snahy o její renesanci, ty ale ukončil výhradně rusky hovořící prezident Lukašenko. Ani „česká“ situace častějšímu používání běloruštiny příliš nenapomáhá. Přesto respondenti deklarují snahu udržet běloruský jazyk alespoň v rámci své rodiny (hlavně pak směrem k dětem). Obecně ale ani oni bezvýhradně nepodmiňují běloruskou identitu znalostí běloruského jazyka.

Stejně tak významná část z nich není přesvědčena (a někteří to dokládají sami na sobě), že Bělorusem se člověk musí narodit, ale naopak mluví o tom, že se jím může stát z vlastní volby a na základě svých vlastních pocitů.

V rámci života v České republice hledají respondenti způsoby jak „běloruství“ rozšířit či modifikovat, tak aby odpovídalo jejich novým životním rolím a podmínkám. Za atributy vzniklé až jako odpověď na „český“ pobyt lze proto považovat například nalézání paralel mezi osudem běloruského a českého národa (takový postoj je reprezentován „příběhem“ o velkých a silných sousedech toužících malé a slabší národy – Bělorusy a Čechy – ovládnout a pohltit), zdůrazňování důležitosti první Československé republiky při pomoci běloruské exilové vládě (i exilu jako takovému), která ve 30. letech 20. století sídlila v Praze. A také využitím pobytu F. Skaryny v Praze jako dalšího silného propojení běloruské a české historie.

Běloruská identita je mezi respondenty (až na výjimky) silná, dokonce posílená o české souvislosti, je otázkou, jak se v průběhu dalších let bude vyvíjet, možná ještě zajímavější budou v tomto pohledu názory dětí dnešních respondentů, jejichž role dobře adaptovatelné tzv. jedenapůlté generace může být v kontextu pocíťovaného „běloruství“ velmi komplikovaná.

7. Budoucnost či životní perspektivy jsou často velmi nejisté a zároveň nejasné. Respondenti svou **osobní budoucnost spojují téměř výhradně s budoucím vývojem v Bělorusku** a současně jsou vůči tomuto politicko-spoločenskému vývoji velmi skeptičtí. Nevyjadřují tedy naději na brzký obrat politické situace a zároveň si myslí, že odchod prezidenta Lukašenka je nedostatečnou podmínkou pro případný návrat do Běloruska. Přesto je u nich stále patrné silné rozpolčení v případě, když se mají nebo měli rozhodnout, zda využijí možnosti požádat o české občanství. Někteří toto rozhodnutí odkládají a stále hledají důvody, proč k němu nakonec nedospět. Rozhodně je mezi nimi viditelná obava z toho, že jejich děti nebudou těmi „správnými“ Bělorusy, a že případný (byť velmi nejistý) návrat by pro ně byl velmi

problematický, pokud vůbec uskutečnitelný. Jejich konkrétní plány (práce, studium, obecně sebeuplatnění) do budoucna jsou zatím poněkud v pozadí.

Očekávání respondentů nebyla na počátku jejich migrační anabáze příliš vysoká a prvotní pro ně byl odchod z pro ně málo bezpečného Běloruska, a jejich česká situace v době výzkumu nebyla z jejich pohledu nezvládnutelná nebo kritická, i když se neustále museli potýkat s řešením různých problémů. Tyto problémy se nejvíce týkají pracovního uplatnění, (ne)navazování blízkých (přátelských) vztahů a jejich obecný nedostatek. Problémy mohou být také spojeny s rychlým začleňováním dětí do české společnosti. Latentním problémem je pak značná nejistota v souvislosti s budoucím vývojem v Bělorusku. V danou chvíli výpovědi značné části respondentů naznačují, že čím delší bude autoritativní (a jejich pohledu nedemokratická) vláda prezidenta Lukašenka nebo jeho případných nástupců, tím méně je pravděpodobný jejich vlastní návrat do Běloruska.

Je rovněž patrné, že se postupně začali docela dobře orientovat v novém, i když relativně podobném prostředí. Již při svém příchodu totiž předpokládali blízkost a podobnost mezi českým a běloruským prostředím, a přes některé menší odlišnosti se tyto jejich předpoklady naplnily.

Téměř pro všechny respondenty je příznačné také neustálé zdůrazňování vlastní zodpovědnosti za svůj úspěch/neúspěch (v kariéře, rodině atd.). Jde asi o nejsilněji a také o nejviditelněji spojující charakteristiku, to, co lze dobře a v zásadě bez obav zobecnit. Spoléhání se na sebe sama je pro ně totiž největším dokladem vlastních schopností (ale zároveň možným zdrojem frustrací v případě neúspěchu) a to zejména v situaci azylanta, která pro ně zpočátku byla naprosto novou rolí.

Respondenty jsem zachytila v konkrétním období – tedy především v prvních letech pobytu v České republice a je jasné, že jejich životní situace se bude v dalších letech nadále proměňovat. Zda se obdobný výzkum bude moci s určitým časovým odstupem opakovat, záleží velmi pravděpodobně především na událostech v Bělorusku, ale také na tom, jak rychle v zemi (ne)proběhnou eventuální změny k „lepšímu“. I z hlediska výzkumníka, stejně tak jako z pohledu respondentů, je tak budoucí situace velmi nejasná.

Použitá a citovaná literatura

- Ancipienka, A., Akudović, V. (2005). *Neznámé Bělorusko*. Praha: Nakladatelství Dokořán.
- Bade, K., J. (2004). *Evropa v pohybu: evropské migrace dvou staletí*. Praha: Nakladatelství LN.
- Baršová, A., Barša, P. (2005). *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a v Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.
- Barth, F.(1969). *Ethnic groups and boundaries*. (Introduction). London: Little Brown & Co.
- Berry, J., W. (1990). Psychology of Acculturation. In R. Brislin (Ed.) *Applied Cross-cultural Psychology*. Newbury Park, CA.: Sage Publications, s. 232-253.
- Berry, J.,W., Sam , D. (1997). Acculturation and adaptation. In. Berry, J., W., Segall, M.,H. (eds.). *Social behaviours and applications (Handbook of crosscultural psychology, Vol.III.)* Boston: Ally and Bacon, s. 291-326.
- Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.). (2005). *Kdo jsem a kam patřím*. Praha: Sofis.
- Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.). (2006). *Etnické komunity v české společnosti*. Praha: Ermat.
- Bondarčik, V., K., Grigorjeva, R., A., Pilipenko, M., F. (eds.).(1998). *Belorusy*. Moskva: Nauka.
- Brouček, S.(nedatováno). K některým otázkám migrace na území České republiky po druhé světové válce. <http://www.mvcr.cz/azyl/integrace2/nks01/prispevek8.pdf>, staženo 10.9. 2007.
- Bulhakau, V., Komorowska, A. (eds.). (2006). *Belarus: Neither Europe, nor Russia (Opinions of Belarusian elites)*. Warsaw: Stefan Bathory Foundation.
- Castles, S., Miller, M., J. (eds.) (1998). *The Age of Migration*. Basingstoke: Macmillan.
- Demuth, A. (2000). Some conceptual thoughts on Migration Research. In. Agozino, B. (ed.) *Theoretical and Methodological Issues in Migration Research*. Aldershot: Ashgate Publishing, s. 21–58.
- Diamant, J. (1995). *Psychologické problémy emigrace*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, s.r.o.
- Drbohlav, D. (nedatováno). *Mezinárodní migrace obyvatelstva. Pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů)*, dostupné na:

- http://aa.ecn.cz/img_upload/f76c21488a048c95bc0a5f12deece153/Drbohlov_migrace.doc , staženo 10.1. 2008.
- Ericson, T., H.(1993). *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press.
- Gabal, I., Václavíková-Helšusová, L. (2004). *Migrace v rozšířené Evropě: Ohroží Česká republika EU migraci?* Praha : British Council, Ústav Mezinárodních vztahů, Foreign Policy centre. (text publikován při příležitosti konference Migrace v rozšířené Evropě, v září 2002 na Pražském Hradě)
- Goffmann, E. (1968). *Asylums. On the Social Situation of the Mental Patients and Other Inmates*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Chludilová, Iva. (2003) Cizinci v České republice. In. Naše společnost, 1-2. dostupné na:
http://www.cvvm.cas.cz/index.php?lang=0&disp=nase_spolecnost&r=1&offset=101&shw=100006, staženo 15.7. 2007.
- Ioffe, G. (2003). Understanding Belarus: Belarusian Identity. *Europe-Asia Studies*. 55, 8, s. 1241-272 . nebo dostupné na:
<http://gioffe.asp.radford.edu/Part%20Two%20Final.pdf>, staženo 23.6. 2006.
- Ioffe, G. (2003a). Understanding Belarus: Question of Language. *Europe-Asia Studies*. 55, 7, s. 1009 – 1047.
- Ioffe, G. (2006). The Phenomenon of Belarus: A Book Review Essay. *Eurasian Geography and Economics*, 47, 5, s. 622-634.
- Ioffe, G. (2007). Unfinished National-Building in Belarus and Presidential Election. *Eurasian Geography and Economics*, 48, 1, s. 37-58. nebo dostupné na:
http://gioffe.asp.radford.edu/PSG%2048n01_037-058-Ioffe.pdf, staženo 26.9. 2007.
- Ivanova, A., Tuček, J.(eds.) (2006). *Cesty k národnímu obrození: běloruský a český model (sborník příspěvků z konference)*. Praha : Fakulta humanitních studií UK.
- Janků, K. (2006). Moderní migrace. Stěhování se zvláštním významem. *Sociální studia*, 1. Brno: FSS MU
- Jansen, C., J.(ed.). (1970). *Readings in the Sociology of Migration*. Oxford: Pergamon.
- Kaderka, P., Karhanová, K. (2003). Obraz cizinců v médiích: Zpráva o projektu za rok 2002. In: *Integrace cizinců na území České republiky*. (Ed.)Uherek, Z. Praha: Akademie věd České republiky, s. 425-436.
- Kipeľ, V. (1993). *Belarusy v ZŠA*. Minsk : Belarús.

Leontieva, Yana. (2003). Cizinci v ČR: „my“ a „oni“?. In: *Naše společnost*, 3-4, nebo dostupné na:

http://www.cvvm.cas.cz/index.php?disp=nase_spolecnost&lang=0&r=1&offset=103&shw=100018, staženo 13.3. 2007.

Massey, D., S., et al. (2005). *World in Motion: understanding international migration at the end of millennium*. Oxford: Clarendon Press.

Miročickij, L., P. (1981). *Bělorusko-čechoslovackije kul'turnyje i naučnyje svjazi*. Minsk: Nauka i tehnika.

Nosková, J. (2006). *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury* (disertační práce). Brno: Filosofická fakulta MU.

Oberg, K. (1960). Culture Shock and the Problem of Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology* 7, s. 170-179.

Pavlov, J., S. (1997). „Bolevyje točki“ isstorii Belarusi. Minsk: Arti-Feks.

Plokhij, S.(2006). *The Origins of the Slavic Nations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Snyder, T. (2003). *The Reconstruction of Nations. Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus. 1569-1999*. New Haven & London: Yale University Press.

Sačanka, B. (1991). *Belaruskaja emigracyja*. Minsk: Holas Radzimi.

Schierup, C., Hansen, P., Castles, S. (2006). *Migration, citizenship and the European dilemma*. Oxford: Oxford University Press.

Szcepaniková, A. (2006). Zatím s nimi nejsou problémy. Mediální obraz azylantů a jejich integrace do české společnosti. Dostupné na

http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/obraz_azylantu_fin_al_2.pdf, staženo 18.5. 2007.

Ševcov, J.(2005). *Objedinnaja nacija: fenomén Bělorusi*. Moskva: Evropa.

Šišková, T. (2001). *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál.

Šmídová, M. (2006). Bělorusko-rodící se obraz. In *Pravda, láska a ti na "Východě"*. s. 84-88, Praha: UK-FHS.

Šmídová, M. (2001). Dvojitý pohled - Češi a Rusové v České republice (magisterská práce) Praha: Fakulta humanitních studií UK.

Petersen, W. (1970). General Typology of Migration. In: Jansen, C., J.(ed.). *Reading in the Sociology of Migration*, s. 49-67, Oxford: Pergamon Press.

- Rachůnková, Z. (1996). *Práce ruské, ukrajinské a běloruské emigrace vydané v Československu 1918-1945: bibliografie s biografickými údaji o autorech*. Praha: Národní knihovna.
- Řezník, M. (1997). Běloruská státnost – novum nebo tradice?, *Historický obzor*, 5-6, s. 180-120.
- Řezník, M. (2003). *Bělorusko*. Praha: Nakladatelství Libri.
- Sahanovič, H., Šybieka, Z. (eds.) (2006). *Dějiny Běloruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Sokolová, F. (ed.) (1992). *Francisko Skoryna v díle českých slavistů*. Praha: Národní knihovna.
- Uherek (2002). *Integrace azylantů* (výzkumná zpráva pro Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky). Praha: Etnologický ústav AV ČR
- Uherek, Z. – Plochová, K. (2003). Migration from the former Soviet Union to the Czech Republic. Comparing the cases of resettlers from areas affected by the Chernobyl nuclear disaster, Kazakhstan and the labour migration from Subcarpathian Ukraine. In: Torsello, D., Pampová, M. (eds). *Social Networks in Movement*. Šamorín, Forum Institute.
- Uherek, Z. a kol. (2004). *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu*. (výzkumná zpráva). Praha : Etnologický ústav AV ČR.
- Uherek a kol. (2005). *Integrace azylantů a efektivita státního integračního programu*. (Výzkumná zpráva). Praha: Etnologický ústav AV ČR.
- Uherek, Z. (2005). *Integrace cizinců z hlediska emického a etického*. Dostupné na: http://aa.ecn.cz/img_upload/79a33131c9c4293e0fcef50bfa263ef/ZUherek_Integrace_cizincu.pdf, staženo 30.4. 2007.
- Zaprudnik, J. (1993). *Belarus: at a crossroads in history*. Boulder, Oxford: Westview Press.

Ostatní zdroje (internetové stránky a datové soubory)

Výzkum Nacionalita 2002

Migration information source, <http://www.migrationinformation.org/>

Český statistický úřad, <http://www.czso.cz/>

World Value Survey, <http://www.worldvaluessurvey.org/>

Sdružení Skaryna, <http://www.hs36.org/skaryna/?doc=news>

Baškaučina <http://zbsb.org/eng/>

OECD (migration statistics : International Migration Data 2006),

http://www.oecd.org/topicstatsportal/0,3398,en_2825_494553_1_1_1_1_1,00.html#494574

Ministerstvo vnitra ČR <http://mvcr.cz/>

Sdružení Svaz Bělorusů v zahraničí, <http://www.bielarusy.org/html/czech/index.htm>

Ženevská úmluva (znění) http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/o_c_ref.htm

Zákon o azylu (znění), <http://www.helcom.cz/download/integrace/107azyl.pdf>